T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
KENT ÇALIŞMALARI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KENT MERKEZİNDE TOPLUMSALLAŞMA PRATİKLERİ: KARAKÖY ÖRNEĞİ

Yasemin BAHÇEKAPILI

2501160526

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK

İSTANBUL – 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	Yasemin BAHÇEKAPILI	**Numarası**	:	2501160526
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	Sosyoloji Anabilim Dalı	**Danışmanı**	:	Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK
Tez Savunma Tarihi	:	02.08.2018	**Saati**	:	12:30
Tez Başlığı	:	Kent Merkezinde Toplumsallaşma Pratikleri: Karaköy Örneği.			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ ~~/ OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. İsmail COŞKUN		
2-Prof. Dr. Uğur TANYELİ		KABUL
3- Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK		Kabul
4- Dr. Öğr. Üyesi Ayşen ŞATIROĞLU		Kabul
5- Dr. Öğr. Üyesi Seda GÜVEN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul
2- Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk OCAKOĞLU		

ÖZ

KENT MERKEZİNDE TOPLUMSALLAŞMA PRATİKLERİ: KARAKÖY ÖRNEĞİ

YASEMİN BAHÇEKAPILI

Bu tez çalışmasında İstanbul'un kent merkezlerinden biri olan Karaköy'ün toplumsallaşma mekânlarının *neye* ve *kime imkân* sunduğu ele alınmıştır. Karaköy, günümüzde geçirdiği kendine özgü dönüşüm süreci nedeniyle araştırmanın alanı olarak seçilmiştir. Semtin dönüşümünde odağın tüketim olması ve kamusal mekânların bu odak bağlamında biçimlenmesi sebebiyle araştırmada Karaköy dönüşüm, tüketim ve kamusal alan kavramlarıyla ele alınmıştır. Araştırma, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiş bir durum çalışması özelliğini taşımaktadır. Derinlemesine mülakat ve gözlem ağırlıklı olarak gelişen saha çalışmasında sahada kendiliğinden gelişen bir yöntem olarak yürüme yöntemi de kullanılmıştır.

Araştırmada dönüşüm süreci ve semtin mevcut durumu ele alınırken bütünsel bir yaklaşım geliştirilmiştir. Semtin dönüşüm şeklini belirleyen politik ve ekonomik kararlar ve planlar ile dönüşümü sürekli kılan toplumsal kabuller bağlamında saha analizi gerçekleştirilmiştir. Günümüzde Karaköy'ün bazı bölgeleri eğlence sektörünün yoğunlaştığı bir cazibe merkezi haline gelmiş; bu durum hem gösterişçi tüketim hem de Beyoğlu'nda yaşanan dönüşüm sonucu oluşan bir ihtiyaç bağlamında gerçekleşmiştir. Karaköy'ün dönüşüm sürecinin tanımlanmasında ise öne çıkan soylulaştırma ve kendiliğinden dönüşüm kavramları ele alınmış; bu kavramların tek başına Karaköy'ün dönüşümünü tanımlamada yeterli olmadıkları tespit edilmiştir. Aktör çeşitliliğinin arttığı süreçte öğrencinin bile soylulaştırıcı konumunda olduğu görülmüştür. Bu noktada soylulaştırma tartışmalarında yeni bir evreye geçilmesi gerekliliği; ya da yeni kavramlara ihtiyaç duyulduğu saptanmıştır. Dönüşümün kamusal alanlara etkisi incelenirken toplumsallaşma mekânlarının *1)* ifade ve davranışta özgürleştirici olması, *2)* herkes tarafından erişilebilir olması, *3)* kullanım çeşitliliği sağlaması özellikleri üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Karaköy'deki toplumsallaşma mekânlarının bu özellikler bakımından yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında toplumsallaşma mekânlarının etkin kullanımı, bu

mekânların birbirine entegre edilmesi ve tüketim ekseniyle sınırlanmaması önerisi geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: dönüşüm, dünya kenti, küresel kent, tüketim, kamusal alan, kamusal mekân, üçüncü yerler, toplumsallaşma pratikleri

ABSTRACT

SOCIALIZATION PRACTICES IN CITY CENTER: KARAKÖY SAMPLE

YASEMİN BAHÇEKAPILI

In this thesis, spaces of socialization of Karaköy where is one of the city center of Istanbul has been analyzed in the context of whom and what is possible in the district. Karaköy has been chosen as the area of research with its unique transformation process. By reason of transformation focus is consumption and this focus' effect on public sphere formation Karaköy was studied in terms of transformation, consumption and public space. The research has a case study feature based on qualitative research method. Walking method was also used as a method which developed spontaneously in the field during the field study which is mainly developed by in-depth interview and observation.

An integrated approach has been developed in the study when the transformation process and the present state of the district were discussed. Field analysis has been carried out in the context of political and economic decisions and plans and social acceptances which perpetuate the transformation. Today, some parts of Karaköy have become a center of attraction for the entertainment industry. This situation has taken place in the context of both conspicuous consumption and a need composed after transformation in Beyoğlu. In defining the transformation process of Karaköy, gentrification and spontaneous transformation as prominent concepts were discussed; it is determined that these concepts alone are not enough to define the transformation of Karaköy. It is seen that in the process of the increase of the actor diversity, even the students become gentrifiers. At this point, the necessity of passing a new stage in the discussions of gentrification; or new concepts are needed. When the transformation's effect on public spaces were examined, socialization spaces were evaluated in terms of *1)* being emancipatory in expression and behavior, *2)* accessible to all, *3)* diversity of usage. It has been determined that socialization places in Karaköy are not sufficient in terms of these characteristics. Within the scope of research, a proposal has been developed to effective use of socialization spaces, integration of socialization spaces and not limit to socialization spaces with consumption.

Keywords: transformation, world city, global city, consumption, public sphere, third place, socialization practices

ÖNSÖZ

Kent merkezindeki toplumsallaşma pratikleri bağlamında Karaköy'ün dönüşümünün ve toplumsal hayatının analiz edildiği bu çalışmada, kent merkezlerindeki toplumsallaşma mekânlarının her kentliye ve farklı toplumsallaşma pratiklerine *imkân* sağlaması gerekliliği bu araştırmanın temel kabullerinden biridir. Saha araştırmasında derinlemesine mülakatlar ve gözlemler gerçekleştirilmiş; bunun yanında yürüme yöntemiyle katılımcıların Karaköy algısı tespit edilmiştir. Yürüme yönteminde *zihinsel haritalar* ve *hayali sınırlar* olarak iki kavramsallaştırma gerçekleştirilmiş ve kentlinin kenti algılayış ve yaşayış biçimi bu kavramlar üzerinden analiz edilmiştir.

Bu çalışmada birçok kişiye teşekkürü borç bilmekteyim. İlk olarak benimle anılarını, fikirlerini, bilgilerini ve düşüncelerini açık yüreklilikle paylaşan araştırma katılımcılarına teşekkür ediyorum. Fikirleri ve yönlendirmeleriyle tezime katkı sunan, bu çalışmaya dair merakımı ve heyecanımı paylaşan danışmanım sayın Murat Şentürk'e teşekkür ediyorum. Tez çalışmam süresince en büyük destekçilerimden biri olan Özge Doruk'a ve haritaları oluşturmamda yardımcı olan Tuba Aydın'a teşekkür ediyorum. Kente olan ilgimi canlı tutan ve kendimi bu alanda geliştirmemde bana destek olan, hayatımın her alanında fikirlerine ve desteğine güvendiğim çok kıymetli hocam Seda Güven'e teşekkür ediyorum. Süreçte manevi desteklerini benden esirgemeyen arkadaşlarıma; fikirleriyle çalışmamı geliştiren Sosyoloji Bölümü ve Kent Çalışmaları Yüksek Lisansı hocalarıma teşekkür ediyorum. Son olarak sonsuz güvenlerini ve desteklerini her zaman hissettiren aileme minnettarım.

YASEMİN BAHÇEKAPILI

İSTANBUL, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**

ABSTRACT ..... **v**

ÖNSÖZ ..... **vi**

HARİTALAR LİSTESİ ..... **ix**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **x**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DÖNÜŞÜM 8

1.1.1 Neoliberal Kentleşme Politikaları ve Küresel Kent 9

1.1.2. Kentsel Dönüşüm ve Uygulama Yöntemleri 13

1.2. TÜKETİM 18

1.2.1. Ayrımın Ayrımları: Bourdieu'nün Alan, Sermaye ve Habitus Kavramları 18

1.2.2. Goffman ve Benliğin Sunumu 20

1.2.3. Gösterişçi Tüketim ve Kent Mekânı 22

1.3. KAMUSAL ALAN 25

1.3.1. Kamusal Alan Yaklaşımları 27

1.3.2. Kamusal Mekânlar 34

1.3.3. Üçüncü Yerler 36

İKİNCİ BÖLÜM

KARAKÖY'ÜN DÖNÜŞÜMÜ

2.1. 19. YÜZYIL – 1980 ARASI DÖNEM: LİMAN İŞLEVİNDEN TİCARİ İŞLEVE 41

2.2. 1980 – 2000 ARASI DÖNEM: DÜNYA KENTİ İSTANBUL 46

2.3. 2000 VE SONRASI: GÜNCEL GELİŞMELERLE KARAKÖY 51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARAKÖY'ÜN DÖNÜŞÜMÜ VE TOPLUMSALLAŞMA PRATİKLERİ

3.1. ZİHİNSEL HARİTALAR VE HAYALİ SINIRLAR 60

3.2. SAHNEYİ KURMAK: "CAZİBE MERKEZİ" OLARAK GÜNÜMÜZ KARAKÖY'Ü 79

3.2.1. Sahne 80

3.2.2. Sahnenin Arkası 84

3.2.3. Sahnenin Ötesi 85

3.3. DÖNÜŞÜMÜ TANIMLAMAK VE TOPLUMSALLAŞMA PRATİKLERİ ... 93

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 99

KAYNAKÇA 109

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Araştırma Sahası

Harita 2: Galataport Proje Sahası'nda Bulunan Mevcut Yapıların Plan Durumları

Harita 3: Katılımcı 2'nin (E, 24) Yürüyüş Rotası

Harita 4: Katılımcı 3'ün (E, 20) Yürüyüş Rotası

Harita 5: Katılımcı 4 (K, 23) ve Katılımcı 5'in (E, 25) Yürüyüş Rotası

Harita 6: Katılımcı 8'in (K, 23) Yürüyüş Rotası

Harita 7: Katılımcı 12'nin (E, 23) Yürüyüş Rotası

Harita 8: Katılımcı 1'in (E, 21) Yürüyüş Rotası

Harita 9: Katılımcı 6'nın (K, 21) Yürüyüş Rotası

Harita 10: Katılımcı 9'un(K, 51) Yürüyüş Rotası

Harita 11: Katılımcı 10'un (K, 30) Yürüyüş Rotası

Harita 12: Katılımcı 25'in (K, 33, Kent Araştırmacısı, Yüksek Mimar) Yürüyüş Rotası

Harita 13: Katılımcı 11'in (E, 37, Kent Araştırmacısı) Yürüyüş Rotası

Harita 14: Karaköy'ün Bölgeleri ve Hayali Sınır

Harita 15: Karaköy'ün Toplumsallaşma Mekânları

KISALTMALAR LİSTESİ

AKM : Atatürk Kültür Merkezi

ÇED Raporu : Çevresel Etki Değerlendirme Raporu

GaWC : Globalization and World Cities Research Network

PERPAD : Perşembe Pazarı Güzelleştirme ve Koruma Derneği

TDK : Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

2016 yılında Tüketici, Toplum ve Kültür dersi için arkadaşımla birlikte gerçekleştirdiğimiz araştırma ödevinde, araştırma alanını Karaköy olarak belirlememiz üzerine bu tez çalışmasına uzanan süreç başlamış oldu. "Kültürel Değişim Bağlamında Mekânların Tüketilmesi: Karaköy Kafeleri" başlıklı araştırmamızda Karaköy'deki 4 kafe üzerinden tüketim ve dönüşüm odaklı bir araştırma gerçekleştirdik. "Suyun değil, mekânın satıldığı" kafelerde kimsenin "bir şeyi doymak için yemediğine" ve Gezi Parkı protestolarıyla başlayan süreçte Taksim ve çevresinin kullanıcısının "kültürel göç" yaparak Karaköy'e yöneldiğine dair görüşler; eskiden kadınların semte gelemediği, semtte dolaşmanın "erkekler için bile" güvensiz olduğuna dair anlatılar ve alanda geçirilen sürede yapılan gözlemler, bana Karaköy'ün çok daha kapsamlı bir araştırmanın sahası olabileceğini, hatta böyle bir araştırmanın *gerekli* olduğunu düşündürdü. Yüksek lisans eğitimime başlarken Karaköy'ü çalışma alanım olarak belirlemiş ve tez aşamasına kadarki süreçte de Karaköy'le bağımı devam ettirmiştim.

Karaköy genel olarak mimarlık ve şehir ve bölge planlama alanlarında yapılmış çalışmalarda ele alınmıştır. 2015 yılında sosyoloji ve antropoloji bilim dallarında gerçekleştirilen yüksek lisans tezinde[1] *nuisance value* (hava parası) kavramı kullanılarak Karaköy'deki dönüşüm soylulaştırma bağlamında ele alınmıştır. Karaköy'e ilişkin kimi çalışmalar yapılmasına karşın bu çalışmalarda Karaköy'ün belli bölgelerine odaklanıldığı, semtin bütünsel şekilde ele alınmadığı görülmüştür. Karaköy'ün dönüşümünün toplumsal hayattaki karşılığının detaylı analize ihtiyaç duyması ve literatürde de böyle bir boşluğun olması sebebiyle bu araştırmanın gerekliliği saptanmıştır. Araştırmada toplumun, tüketimin ve dönüşüm sürecinin birbiriyle olan ilişkisi toplumsallaşma pratikleri ve mekânları üzerinden incelenmiştir. Bu bağlamda insanın mekânla kurduğu ilişkinin günümüzdeki karşılığı, dönüşüm sürecindeki Karaköy semti üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

[1] Tomris Özge Gökşen, Neoliberal Urban Restructuring Accelerated: Gentrification in Karaköy, Istanbul, Master's Thesis, Central European University, Department of Sociology and Social Anthropology, 2015.

Araştırma alanı İstanbul'un Beyoğlu ilçesinin Karaköy semtiyle sınırlandırılmıştır. Araştırma alanı olarak semtin tamamı seçilmiş, bununla semti bütünsel şekilde ele almak hedeflenmiştir. Araştırmada gerekli noktalarda semtin ilgili olduğu diğer semt ve bölgelerle ilişkisine de değinilmiştir. Bu çalışmada sosyolojik bakış açısının merkezde olduğu disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiştir. Yaşanan dönüşüm süreci ile insan ve mekân ilişkisi çok boyutlu şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Dönüşüm, tüketim ve kamusal alan kavramları oldukça kapsamlı ve çok temel kavramlar olduğu için bu kavramlar araştırma amacı bağlamında sınırlandırılarak irdelenmiştir. Türkçe literatürde henüz yaygın olmayan üçüncü yerler kavramı mekân tanımlamalarında kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan toplumsallaşma kavramı ise kurulan toplumsal ilişkileri ifade etmektedir. Toplumsallaşma pratikleri ve toplumsallaşma mekânları kavramları bu bağlamda kullanılmıştır. Söz gelimi toplumsallaşma mekânları kişilerin vakit geçirebildiği ve başkalarıyla etkileşime girebildiği mekânları; toplumsallaşma pratikleri ise kişilerin bu süreçte gerçekleştirdikleri eylemleri, etkileşim biçimlerini ifade etmektedir.

Bu çalışmada, araştırma alanının kendine özgü dönüşüm süreci ve toplumsal yapısı analiz edilerek literatürdeki boşluğa katkı sunulması hedeflenmiştir. Araştırmanın bir diğer özgünlüğü ise yöntemsel çeşitliliğidir: Goffman'ın dramaturji yöntemi yararlanılan yöntemlerden biri olmuştur. Nitel özelliğe sahip araştırmada kendiliğinden gelişen bir yöntem olarak katılımcılarla yürüyüşler gerçekleştirilmiş, bu yürüyüşler sonucu oluşan haritalar veri analizinde kullanılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmada İstanbul'un kent merkezlerinden biri olan Karaköy semti üzerinden toplumsallaşma mekânları incelenmiştir. Karaköy hem bulunduğu konum hem de geçirdiği dönüşüm süreci sebebiyle araştırmanın alanı olarak seçilmiştir. Toplumsallaşma mekânlarının gelişmesinde ve semtin dönüşümünde tüketimin nasıl ön plana çıktığını; önemini ve önceliğini nasıl koruduğunu incelemek adına Karaköy'de yaşanan dönüşüm; nedenleri, uygulama yöntemleri ve gelişimi açısından ele alınmış; ardından yaşanan dönüşüm toplumsal olarak ele alınıp toplumun dönüşümle ve kent mekânıyla kurduğu ilişki değerlendirilmiştir. Araştırmada kent

merkezindeki toplumsallaşma mekânlarının kullanım ve kullanıcı çeşitliliği bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Harita 1: Araştırma Sahası

Araştırmada Karaköy; batıda Atatürk Köprüsü, doğuda Galataport inşa sahası, kuzeyde ise Bankalar Caddesi ve Kemeraltı Caddesi'yle sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmada tarihsel süreklilik ve toplumsal kabuller temel alınmıştır. Araştırmanın kavramsal çerçevesi ise dönüşüm, tüketim ve kamusal alan gibi çok temel kavramların araştırma amacı bağlamında sınırlandırılmasıyla oluşturulmuştur. En genel tabirle dönüşüm başlığında hem bir süreç hem de kentsel dönüşümün semtte görülen ya da görüldüğü kabul edilen uygulama yöntemleri, tüketim başlığında gösterişçi tüketim, kamusal alan başlığında ise toplumsallaşma mekânları anlatılmıştır. Yöntemsel olarak ise çalışma, saha araştırmasından elde edilen nitel veriler ile sınırlandırılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Karaköy'ün dönüşümünün toplumsal hayattaki karşılığının ele alındığı bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmada araştırmacının amacı "başkalarının dünyayı nasıl anlamlandırdığını anlamak veya yorumlamaktır. Nitel araştırmaya 'yorumlayıcı' araştırma denilmesinin sebebi de budur" (Creswell, 2016: 25).

3.1. Araştırma Modeli

Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen araştırmada, araştırma yaklaşımı olarak durum çalışması seçilmiştir. "Durum çalışması araştırması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (bir durum) ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler (durumlar) hakkında çoklu bilgi kaynakları (örneğin gözlemler, mülakatlar, görsel işitsel materyaller ve dokümanlar ve raporlar) aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır" (Creswell, 2016: 97). Durum çalışmalarında "Yin (2009) veri toplamak için 6 tür veri kaynağı önermektedir: dokümanlar, arşiv kayıtları, mülakatlar, doğrudan gözlemler, katılımcı gözlemler ve çeşitli somut eserler" (Creswell, 2016: 100). Bu çalışmada bahsi geçen veri kaynaklarından farklı derecelerde yararlanılmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat formlarıyla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar ve gözlemler, araştırmada temel veri kaynaklarını oluşturmuştur. Akademik çalışmalar, gazete haberleri, görseller, videolar vb. yazılı ve görsel kaynaklara da başvurulmuştur.

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu belirlenirken katılımcıların Karaköy'le kurduğu ilişki temel alınmıştır. Bu bağlamda katılımcılar dört gruba ayrılmıştır: *1)* işletmelere gelen müşteriler, *2)* işletme ve dükkân çalışanları, *3)* uzun süreli esnaf, *4)* kültür sanat sektörü çalışanları. Katılımcıların önemli bir kısmına kartopu tekniği ile ulaşılmıştır. Görüşülen kişilere mülakat sonunda araştırmacıyı başkalarına yönlendirme imkânı olup olmadığı sorulmuştur. Bunun yanı sıra araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülen kişilere ve yerlere gidilip görüşme talep edilmiştir. Ayrıca kişilere ulaşmada rehber kişiler de kullanılmıştır. Rehber kişiler alana dair kapsamlı bilgiye sahip, çoğunlukla orada çalışan ya da çok sık vakit geçiren kişilerden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında toplam 36 kişiyle derinlemesine mülakat yapılmış; ek olarak gözlem esnasında ve ayrıca alandaki kişilerle küçük sohbetler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada mülakat yapılan kişilerin özel bilgileri saklı tutulmuş, araştırma etiği gereğince araştırmacılarla da paylaşılmamıştır. Katılımcılardan yapılan alıntılarda sırasıyla katılımcının koduna (araştırmada kaçıncı sırada görüşüldüğü: 9. katılımcı

için K9 gibi), cinsiyetine, yaşına, sahayla ilişkisi bağlamında konumuna yer verilmiştir: "K9, K, 23, müşteri" gibi.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma alanında daha önceden bir çalışma gerçekleştirildiği için alana dair ön bilgilerden yararlanılmıştır. Bu ön bilgiler bağlamında araştırmada dönüşüm, tüketim ve kamusal alan kavramları tema olarak belirlenmiştir. İlk aşamada Karaköy üzerine gerçekleştirilen çalışmalar incelenmiş, alana kısa ziyaretler yapılmıştır. Ardından yarı yapılandırılmış mülakat formu oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış mülakat formunda araştırmacının elinde belirli sorular bulunur; fakat görüşmenin akışına göre mülakat formu değişebilir. Araştırmacı aldığı cevaba göre sorularını bahsi geçen konuya odaklayabilir. Benzer şekilde araştırma sürecinde odak konu değişirse sorular da o bağlama yönelebilir. Araştırmada dört katılımcı grubu için ayrı mülakat formu oluşturulmuştur. İlk formlar, yapılan ilk görüşmeler sonrası revize edilmiştir. Ardından tez danışmanıyla birlikte değerlendirmeler yapılarak formlar tekrar güncellenmiştir. 7 uzmanın mülakat formu hakkında görüşleri alınmıştır. Mülakat soruları son olarak belli temalara göre gruplandırılmıştır. Formlar son haline gelene kadar 8 defa güncellenmiştir. Araştırmanın özgün veri toplama aracı ise katılımcıların bir kısmıyla gerçekleştirilen yürüyüşler olmuştur.

3.4. Veri Toplama Süreci

Katılımcılarla gerçekleştirilen yürüyüşler, kendiliğinden gelişen bir metottur. İlk mülakatlarda katılımcılarla buluşup mülakat mekânına giderkenki süreçte "Karaköy aslında tam olarak neresi?", "Karaköy nerede başlar ve biter?" sorularının cevaplarının irdelenmesi ve dikkat çekici cevapların elde edilmesiyle birlikte yürüme metodu geliştirilmiş; sonraki katılımcılara mülakat talebinde bulunurken yürüyüş talebinde de bulunulmuştur. Yürüyüşlere araştırmacının hiçbir müdahalesi olmamış; başlangıç ve bitiş noktaları, duraklamalar, yürüyüşün rotası, yürüyüşün günü ve saati katılımcılar tarafından belirlenmiştir. Yürüyüşlerin bir kısmı katılımcıların izniyle ses kaydına alınmıştır. Kenti anlama yollarından biri olarak yürüme metodu çeşitli bilimsel çalışmalarda kullanılmış ve kullanılmaktadır: 2014 yılında yayımlanan İstanbul 2023 kitabı ve Mekânda Adalet Derneği'nin kent yürüyüşleri bunun

örneklerindendir. Araştırmada yürüme yöntemiyle ortaya çıkan veriler Karaköy'ün sınırları ve nasıl bir yer olduğu ile hangi toplumsal gruplara hitap ettiği sorularına cevap vermiştir.

Derinlemesine mülakatlar Karaköy'de katılımcıların ilgili olduğu mekânlarda yapılmıştır. Mülakatların büyük bir kısmı ses kaydına alınmış, gerekli olduğu ya da katılımcıların istediği durumlarda ses kaydı duraklatılmıştır. Ses kayıtları kısa sürede deşifre edilmiş, görüşme esnasında ve genel gözlemlerde alınan notlar da yazıya dökülmüştür. Araştırma sürecinde araştırma günlüğü tutulmuş, hem mülakat ve gözlemler hem de fotoğraflar günlüğe kaydedilmiştir. Karaköy'ün araştırma alanı olarak irdelenmesi 2016 yılında başlamış; bu çalışma kapsamında ise Ekim 2017'den tez teslimine kadar araştırma sahasında mülakatlar ve gözlemler gerçekleştirilmiştir.

3.5. Veri Analizi

Veri analizine ilk olarak yürüyüşlerin analiziyle başlanmıştır. Bunun sebebi araştırmaya Karaköy'ün sınırlarının tanımlanmasıyla başlanmış olunmasıdır. Yürüyüşlerin analiziyle Karaköy algısı ve kent mekânının kullanım pratikleri ortaya koyulmuştur. Ardından günümüz Karaköy'ünde toplumsal hayatın yoğunlaştığı bölgelerden başlayarak semtin toplumsal hayatı incelenmiştir. Son olarak dönüşümü tanımlamaya yönelik yaklaşımlar ele alınmış ve yürüyüşlerde ortaya çıkan Karaköy'ün bölgeleri üzerinden toplumsallaşma pratikleri incelenmiştir.

Nitel araştırmada veri analizi kodlama, betimleme ve yorumlama olarak üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Kodlamada araştırmanın temaları (dönüşüm, tüketim, kamusal alan) ve başlıkları oluşturan bu temaların alt başlıkları (neoliberal kentleşme politikaları, küresel kent, kentsel dönüşüm ve uygulama yöntemleri, Bourdieu ve Goffman kavramları, gösterişçi tüketim, kamusal mekân, üçüncü yerler) belirlenmiştir. Ardından kavramların kendi içindeki ve kavramlarla saha araştırması arasındaki örüntülere odaklanılmıştır. Saha araştırmasından elde edilen verilerin analizinde bu kavramlar kullanılmıştır. Son olarak sahadaki veriler ve literatürdeki kavramlar araştırmacı gözünden değerlendirilmiş ve çeşitli yorum ve öneriler geliştirilmiştir. Saha araştırmasında elde edilen verilerin ilgili kısımları Karaköy'ün dönüşümünün tarihsel sürecinin anlatıldığı ikinci bölümde de kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Karaköy'ün dönüşümünün toplumsallaşma pratikleri üzerinden analiz edileceği araştırmada *1)* dönüşümün şeklinin, *2)* dönüşümün odağının, *3)* dönüşümün alanının tanımlanması amaçlandığı için kavramsal çerçeveyi sunarken üç temel başlık olarak sırasıyla *dönüşüm, tüketim* ve *kamusal alan* kavramları belirlenmiştir. Bu sıralama; dönüşüm alanının, dönüşümün şeklinden ve odağından etkilenerek oluştuğu, dolayısıyla ilk olarak bu etkilerin ortaya koyulması gerektiği varsayımıyla oluşturulmuştur. Karaköy'deki dönüşümün tanımlanması ve incelenmesi sırasında kullanılacak kavramlar *dönüşüm* başlığında ele alınacaktır. Araştırmada dönüşüm ile mekânın ve toplumun ilişkisi *tüketim* ekseninde inceleneceği için tüketim başlığı ve dönüşümün alanının tanımlanmasında kamusal alan tartışması yürütüleceği için kamusal alan başlığı, kullanılacak kavramları sunacaktır.

Araştırma tümevarım yöntemiyle gerçekleştirildiği için kavramsal çerçeveyle, araştırma sahasından elde edilen verilere altlık oluşturulması hedeflenmiştir. Bu sebeple dönüşüm, tüketim ve kamusal alan kavramları, araştırma kapsamı içerisinde ele alınmıştır. Her bir başlık ve alt başlık çok boyutlu kavramlardır ve bu çalışmada ele alınan boyutu yerine başka bir boyutuyla; ya da tüm boyutlarıyla ele alınabilir. Fakat bu çalışmada amaç kavramlardan ziyade araştırma konusunu çok boyutlu şekilde ele almaktır. Sözgelimi, kafelerin (üçüncü yerler) belli bir bölgede yoğunlaşmasını incelerken; kafelerin oradaki varlığını sürdüren etmenleri (toplumdan gelen talep); bu talebi yaratan sosyo-psikolojik süreçleri (benliğin sunumu, ayrışma) ve politikaları (yarışmacı kentler) ele alıp; bu politikalara yol açan siyasi ve ekonomik süreçleri (dünya kenti / küresel kent söylemi) ortaya koyarak konuyu bütünsel şekilde ele almak araştırmanın önceliğidir. Bu örnek ile aynı zamanda bölümün kapsamına ve saha araştırmasına dair bir *fragman* sunduktan sonra, şimdi tek tek, ama bir *akış* içerisinde kavramlar ele alınacaktır.

1.1. DÖNÜŞÜM

Bu başlığın adının "kentsel dönüşüm" yerine "dönüşüm" olması bilinçli bir tercihtir. Dönüşüm, bir süreçtir; bu sebeple "kentsel dönüşüm" dendiğinde, kentlerin zaman içerisindeki ilerleme ve gerilemelerini tarif eden bir kavram anlaşılmaktadır. Fakat bugünkü kullanımında kentsel dönüşüm kavramı kentlere yapılan müdahaleleri ifade etmektedir. Savaş Zafer Şahin (2015), çalışmasında bu konuyu ele almış ve kentsel dönüşüm kavramını "şemsiye kavram" olarak tanımlamıştır. Şahin'e göre, kentsel dönüşüm hem bir süreç hem de iktidarın kente müdahalesi olarak görülebilir; ve genel yaklaşım "her ülke deneyiminde dönüşümden anlaşılan belli bir yere kadar iktidarın müdahalesi, belli bir yerden sonra da doğal unsurlarla dönüşüm" olarak görüldüğüdür (Şahin, 2015: 54). Araştırmada Karaköy'ün dönüşüm süreci ele alındığı için başlık olarak dönüşüm kavramı kullanılmış; kentsel dönüşüm ise alt başlıklardan birini oluşturmuştur.

Türkiye'deki kentlerin dönüşümüne ilişkin tartışmalarda 1980'li yıllardaki sanayisizleşme süreci sıkça atıf alan bir konudur. Sanayisizleşme sürecinin ardındaki nedenler Duman ve Coşkun'a göre (2015: 27) *a)* fabrika kapatmaları, *b)* iş göçü ve istihdam imkânlarının transferi, *c)* sanayi yatırımlarının durması ve hizmetler sektörüne geçiştir. Şehir merkezlerinin boşalması ve hizmet sektörünün gelişerek sınıf yapılanmasında yeni dinamiklere yol açması hem kentsel mekânda hem de toplumsal hayatta önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Kentler yeniden yapılandırılmaya başlamış; Kurtuluş'a göre bu süreç iki temel üzerinde gelişmiştir:

1. "Neoliberal politikalar ile birlikte devlet ile sermaye arasında yeniden biçimlenen ilişkiler ve kentsel alanlarda sınıfların hak sahipliğinin yükselen sınıflar lehine yeniden düzenlenme çabası.
2. Kentsel alanın bütünüyle metalaştırılması yoluyla sermaye birikimi mantığının içine alınması ile kolektif eylemi de içinde barındıran kentin kamusal mekânsal varlığının aşındırılması" (Kurtuluş, 2006: 9).

Dönüşüm başlığı altında ilk olarak günümüzde yaşanan yeniden yapılandırma sürecinde sıklıkla bahsedilen neoliberal kentleşme politikaları ve küresel kent kavramı ele alınacaktır. Neoliberal politikalar ve küresel kent olma misyonu üzerinden gelişen girişimci kentler, özellikle David Harvey'in yaklaşımıyla

incelenecektir. Ardından bu üç kavramın oluşturduğu süreçle birlikte kentlerin yeniden yapılandırılmasına yönelik yaklaşımlar kentsel dönüşüm kavramı üzerinden ele alınıp, kentsel dönüşümün uygulama yöntemlerinden araştırma sahasında karşılaşılan beş tanesi (kentsel restorasyon, kentsel sağlıklaştırma, kentsel yeniden canlandırma, kentsel yenileme ve soylulaştırma) ortaya konulacaktır. Bu yöntemler sahada yapılan mülakatlarda bahsedilen yöntemlerdir. Fakat soylulaştırma, hem sahada hem toplumda hem de akademide semtin dönüşümünü tanımlamada en çok kullanılan kavram olduğu için en detaylı inceleme soylulaştırma üzerinde yapılmıştır.

1.1.1 Neoliberal Kentleşme Politikaları ve Küresel Kent

"Neoliberal ideolojinin temel taşı, her türlü devlet müdahalesinden kurtulan açık, rekabetçi ve kontrolsüz piyasaların, ekonomik kalkınma için en uygun mekanizmayı temsil ettiği inancıdır" (Brenner, Theodore, 2002: 350). Neoliberalizm "seçkinler ve ana akım siyasi partiler tarafından dünyanın hemen her yerinde çeşitli şekillerde kabul edilen ve belediyeden uluslarüstü otoritelere uzanan ölçeklerde uygulanan küresel bir projedir" (Leitner, Sheppard, Sziarto, Maringanti, 2007: 3). Harvey'e göre neoliberalizm "insan refahının; bireysel girişimcilik özgürlüklerini ve becerilerini, güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaret ile karakterize edilen kurumsal bir çerçeve içinde özgürleştirerek en iyi şekilde geliştirilebileceğini öne süren bir politik ekonomik uygulamalar teorisidir" (2005: 2). Bu teoride devletin rolü sınırlıdır; piyasanın işleyişi için gerekli düzenlemeleri yapmalı, uygun pazarlar yoksa bunu yaratmalıdır. Neoliberalizmin tanımı gereği kendini en iyi kent mekânında gerçekleştirmesi neoliberal kentleşme / kent kavramını geliştirmiş; kapitalist ekonominin bir politikası olarak görülen küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte küreselleşme ve neoliberal kentleşme politikaları tartışılırken Sassen'in küresel kent kavramı bu tartışmalar içinde önemli bir kavramsallaştırma olmuştur. Küresel kent kavramı Sassen'den önce başka bilim insanları tarafından da kullanılmış; fakat kavrama günümüzdeki anlamını yükleyen Sassen olmuştur.

Sassen'e göre (2001) 1980'li yıllarda, ekonomik faaliyet mekânsal olarak yayılırken küreselleşmeyle birlikte aynı zamanda bütünleşmişti. Bu noktada kentler önemli

stratejik merkezler haline geldi. Büyük kentler temelde dört işlevi getirmeye başladı: *1)* Dünya ekonomisinin kontrol edildiği merkezler; *2)* finans ve hizmetler sektörünün kilit noktaları; *3)* ürün ve yeniliklerin üretildiği ve *4)* pazarlandığı alanlar olmak. Şehirlerin kazandığı yeni işlevlerle birlikte yeni bir kent tipi, küresel kent / dünya kenti[1] oluştu. "Hâkim söyleme göre dünya kenti, küresel ekonominin kontrol, yönetim ve organizasyon merkezi olarak tanımlanmaktadır" (Öktem, 2005: 28). Bu tanımlamaya ek olarak Sassen, küresel kentleri, hizmet sektörü ve finansal yeniliklerin üretim merkezi olarak tanımlamış (Öktem, 2005); bunların yanında teknolojik gelişmeleri de küresel kente şekil veren etmenlerden biri olarak kabul etmiştir. Küresel kentler gelişen sektörlerde çalışacak alt gelir gruplarına da ihtiyaç duymuş; yüksek gelir gruplarıyla aralarındaki ilişkiden dolayı kavram sosyal adalet ve sosyal ayrışma tartışmalarıyla ele alınmıştır. Küresel kent kavramına getirilen eleştirilerden biri, bu ayrışmayı açıklamada yetersiz olması; bir diğeri ise kavramın ulusötesi/uluslararası firmaları ön plana çıkararak küresel kentin oluşumunda devletin ve politikaların rolünü göz ardı etmesidir (Öktem, 2005). Keyder, bu ayrışmanın analizinin önemini şöyle ifade etmektedir:

> "Post-Fordist bir dünyada yüksek gelir sahipleri bir dizi farklılaşmış üretim ve hizmet faaliyetini içeren emek yoğun tüketim kalıplarına eğilim gösterirler. Büyük çeşitlilik gösteren yiyecek ve giyecek sunan butikler, özel restoranlar, şarküteriler; özel yapım ve bakım gerektiren mutenalaşmış konutlar; sipariş üzerine yapılan mobilyalar; dadılar, hocalar, *bodyguardlar* gibi kişisel hizmetler; boş zaman ve eğlence faaliyetleri. Bütün bu alanlardaki istihdam, tüketim alışkanlıkları Fordist ve kalkınmacı çağın eski orta sınıfına göre çarpıcı farklılıklar gösteren bir yeni toplumsal katmanın varlığından kaynaklanmaktadır. Bir yanda bu yeni küresel sınıf ve onun lüks ihtiyaçlarına yanıt verenler arasında, öte yanda ise bunlar ile "eski" orta sınıf ve işçi sınıfı arasında süregiden toplumsal alışveriş, küresel kentleri tahlil ederken kullanılacak temel çerçeveyi oluşturan bir dizi çatışmanın ve pazarlığın temelinde yatar. Öyleyse, küresel kent kavramsallaştırması yalnızca dünya sisteminde ortaya çıkan politik-ekonomik değişim çevresinde odaklaşan bir şey değildir; aynı zamanda, yeni metropollerde toplumsal yapı, uzlaşma ve çatışmanın analizi açısından da önemli sonuçları vardır" (Keyder, 2009: 224-25).

[1] Küresel kent ve dünya kenti kavramları farklı anlamlara sahip olsa da bazı yazılarda dünya kenti kavramı küresel kent anlamında kullanılmıştır.

Kentlerin toplumsal ayrışmanın mekânı olmasının yanı sıra, küresel kentlerin sınıflandırılmasıyla birlikte kentler arasında da hiyerarşik bir ilişki oluşmuştur. Küresel kentler alfa, beta ve gama kentler olarak üç gruba ayrılmış, küresel kentin tanımını karşılamaları ve küresel kent ağına entegre olmaları ölçüsünde aldığı puanlar üzerinden hiyerarşide konumlanmışlardır. İlk küresel kentler listesini 1998'de yayınlayan GaWC (Globalization and World Cities Research Network), son listenin yayınlandığı 2016 yılında üç grubu genişleterek alfa++ kentler, alfa+ kentler, alfa & alfa– kentler, beta kentler, gama kentler ve hizmet yeterliliği olan kentlerden bahsetmiştir. Dünya kent ağına bağlanma derecelerine göre en yüksek puanlılar alfa++; en düşük puanlılar ise gama kentlerdir. 1998'de yayınlanan alfa, beta ve gama kentler listesinde gama kentler arasında olan İstanbul, 2016'da yayınlanan son listede alfa kentlere yükselmiştir (GaWC). Kentlerin kazandığı bu puanlar, değişen küresel ekonomiye bağlı olarak sergilenen performansa göre sürekli değiştiği için kentler bir yarış içine girmiş; küresel kent kavramı, girişimci/yarışmacı kentleri doğurmuştur: Küreselleşme ve neoliberal politikalar kentleri uluslararası alanda yer edinmek adına birbiri ile yarışır hâle getirmiştir. Yarışı kontrol için yarı kamu kurumları geliştirilmiş; vatandaşlar hem başarılarından ve başarısızlıklarından sorumlu tutulmuş hem de genel ekonomik refaha katkı sağlaması bakımından sosyal yükümlülüklere sahip konuma getirilmiştir (Leitner, Sheppard, Sziarto, Maringanti, 2007).

"Küreselleşme, kentler arası rekabeti hızlandırırken, kentlere yeni ekonomik, politik ve kültürel roller yüklemiş, yüklenen bu roller kent içi mekân organizasyonunda önemli değişikliklere sebep olmuş, emek pazarının yapısı, kentsel faaliyetlerin biçimi ve dağılımı hızla değişmiştir" (Brugmann, 2009: 5; Işık, 1995: 10'den akt. Yaylı, t.y.: 339). "Bu tür neoliberal kentsel politika deneylerinin kapsayıcı hedefi, şehir alanını hem pazar odaklı ekonomik büyüme hem de elit tüketim uygulamaları için bir alan olarak seferber etmektir" (Brenner, Theodore, 2002: 368). Harvey, kent yönetiminde 1970'li yıllardan beri girişimci yaklaşımın hâkim olduğunu; fakat günümüzde bu girişimci yaklaşımın coğrafyayı ve ideolojileri aşan bir şekilde yürütüldüğünü söylemektedir. Kentleşmeyi "mekânsal olarak temellenen toplumsal bir süreç" olarak gören Harvey (2012: 413), kentleşmenin hukuki formları, siyasi ve

yönetsel sistemleri ve güç hiyerarşilerini inşa ettiğini; bunların da kente gündelik pratiklerini yönetecek nitelikler sunduğunu vurgulamaktadır. Ona göre günümüz kent girişimciliğinin en önemli özelliği "kamu-özel ortaklığına" dayanmasıdır. Kamu-özel ortaklığının faaliyetlerini tasarlanmada ve uygulamada spekülatif olarak niteleyen Harvey, onun bu özelliğiyle girişimci olduğunu belirtmiştir. Uygulamaların spekülatifliğinin getirdiği tüm zorluk ve riskler kamu sektörüne yıkılırken özel sektör kârı toplamakla meşguldür. Kentsel girişimciliğin bir diğer özelliği "araziden çok yerin ekonomi politiğine odaklanır" (Harvey, 2012: 417) olmasıdır. Kamu-özel ortaklığı belli bir yerin koşullarını iyileştirmeyi kendine hedef belirlemez; buradaki amaç yerlerin spekülatif inşası ve bununla gelecek olan yeni yatırımlara ulaşmaktır. Kent girişimciliğinin bir diğer özelliği gelirin yerel dolaşımı ve istihdam artışını güçlendirme gibi sebeplerden dolayı en güçlü yerel kapasiteye sahip olanların gelişimini desteklemektir. Harvey (2012: 418-422) bu bağlamda kent girişimciliği için dört seçenek olduğunu söyler:

1. Uluslararası iş gücünün dağılımındaki rekabet, mal ve servis üretimi için belirli avantajların sömürü koşullarının yaratılması
2. Tüketimin mekânsal dağılımına müdahale
3. Yüksek finans ve bilgilerin işlenmesinde yönetimin ele geçirilmesi
4. Merkezi hükümetlerin yeniden dağıtımdaki rekabet avantajlarının kullanımı

Bu stratejilerden kentler potansiyeline uygun olanı seçerek uluslararası alanda konumlanmaya çalışırlar. İlk stratejide yerel yönetimlerin özel sektöre sağladığı destek önemlidir. İkinci strateji kentin tüketici gücü ne kadar yüksekse o kadar uygulanabilirdir. Üçüncü strateji, medyayı da kapsayan, geniş alanda bir kontrol kurmayı içerir. Dördüncü strateji ise devleti geri plana atan neoliberal kent politikalarının devletin avantajlarını kullanabileceği bir seçenektir. Harvey, kent girişimciliğini, eşitsiz coğrafi gelişmelere yol açmasından dolayı kapitalist ilişkilerin sürdürülmesine olanak tanımakla eleştirmiştir.

Küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle oluşan küresel kent kavramı, yarışmacı kentleri beraberinde getirmiş; kentlerin yeniden yapılandırılmasında uygulanacak metotlar da kentlere verilen küresel ağın parçası olma görevi dikkate

alınarak geliştirilmiştir. Bu noktada, Türkçe literatürde kentsel dönüşüm olarak adlandırılan bu yeniden yapılandırma süreci ve uygulama modelleri ele alınacaktır.

1.1.2. Kentsel Dönüşüm ve Uygulama Yöntemleri

Şahin (2015), Türkçe literatürün kentsel dönüşüm olarak kavramsallaştırdığının Batı'da kentsel yenileme *(renewal)*, kentsel yeniden yerleştirme *(resettlement)*, kentsel rehabilitasyon *(rehabilitation)*, kentsel yeniden imar etme *(redevelopment)*, kentsel canlandırma *(revitalisation)* gibi karşılıkları olduğunu söylemektedir. Daha önce bahsedilen devlet-piyasa ilişkisinin değişmesiyle birlikte müdahaleler de değişmiştir:

> "Hâkim anlayışın da etkisiyle "girişimci", "rekabetçi" olması gereken yerel yönetimler artık "projeler" yolu ile kentsel dönüşümü asıl gerçekleştirecek olan "piyasa"ya ön ayak olmakla yükümlüdür (Mayer,1994). Görüldüğü gibi kentsel dönüşüm kavramının anlamı yirminci yüzyılın başından bu yana en geniş anlamıyla toplumsal bir değişimden fiziksel yapının değişimine, fiziksel değişimden de devlet tarafından başlatılan ve piyasa eliyle yürütülen proje paketçiklerine doğru genel bir daralma seyri izlemiştir" (Şahin, 2015: 57-58).

Duman (2015: 413) saha araştırması üzerinden geliştirdiği bir çalışmasında kentsel dönüşümün en önemli gerekçelerini şu şekilde sıralamıştır: "Deprem ve afet riski, güvenlik ve asayiş, konutların iyileştirilmesi, fiziki altyapı (kanalizasyon, doğalgaz vb.), sosyal ve kültürel donatı (okul, hastane, sinema vb.), istihdam yaratılması, komşuluk ilişkilerin güçlendirilmesi ve sosyal kaynaşmanın sağlanması, ulaşımın kolaylaşması ve ulaşılabilirliğin artması". Kentsel dönüşümden öncelikli beklentiler ise sırasıyla; "yeni bir yaşam çevresi sunulması, alışveriş imkânları sağlaması, depreme dayanıklı konutlar yapılması, kültürel-eğlence-sosyal faaliyet alanları sağlanması, yeni iş ve istihdam imkânları sağlanması" (Duman, 2015: 413) şeklinde tespit edilmiştir.

"Türkiye kentlerindeki dönüşüm biçimlerine ve bu dönüşümleri başlatan yasal düzenlemelere bakıldığında, kentsel dönüşümün genel olarak 'yenileme' olarak tanımlandığı ve hem tarihi bölgelerde hem de plansız gelişmiş konut alanlarında yapılan müdahalelerin yıkıp yeniden yapma şeklinde gerçekleştiği görülmektedir"

(Türkün, 2015: 307). Aşağıda bu araştırmada karşılaşılan beş kentsel dönüşüm uygulama modeli tanımlanmıştır:

1. Kentsel Restorasyon:

"Kentin belli bir bölgesinde katmanlaşan mekânsal, toplumsal ve kültürel değerleri sürdürülebilir kılmak için yapılan koruma müdahalelerinin toplamıdır" (Şahin, 2015: 75). "Kentler, farklılıklarını ortaya koymak, ayırt edici göstergeler taşıyabilmek ve rekabet avantajı kazanabilmek için kendilerine has kültür mirasının korunmasına önem vermeye başlamış, böylece koruma ve restorasyon faaliyetleri önemli artış göstermiştir" (Yavuz, 2015: 227). Kentsel restorasyon Karaköy'de bulunan tarihi, kültürel ve mimari değeri sahip yapıların korunması ve restore edilmesi bağlamında araştırma kapsamında kullanılan bir kavram olmuştur.

2. Kentsel Sağlıklaştırma:

"Eskimiş, altyapıları yetersiz kent alanının yeniden inşa veya güçlendirme yoluyla potansiyellerinin açığa çıkarılması" (Tekeli, 2011; Şahin, 2015). Araştırma sahasında özellikle Perşembe Pazarı bölgesindeki faaliyetleri tanımlamada kentsel sağlıklaştırma kavramı kullanılmaktadır.

3. Kentsel Yeniden Canlandırma:

Kent alanının hem fiziksel hem ekonomik hem de toplumsal olarak canlandırılmasıdır. Kentsel yeniden canlandırma daha çok sorunlu ve âtıl hâle gelmiş bölgelerde uygulanmaktadır. Kentsel sağlıklaştırma gibi bu kavram da Perşembe Pazarı bölgesi için kullanılmıştır.

4. Kentsel Yenileme:

Tekeli'nin (2011) en radikal dönüşüm olarak tanımladığı kentsel yenileme kentin belli bir bölgesinde var olan fiziksel yapının yıkılıp yeniden yapılmasını ifade etmektedir. Kentsel yenileme çöküntü alanlarını iyileştirmeyi, ekonomik hayatı canlandırmayı ve yaşam kalitesini arttırmayı hedeflemektedir (Erden, 2006). Perşembe Pazarı bölgesinin yenileme alanı ilan edilmesi bağlamında kentsel yenileme kavramı araştırma için önem teşkil etmektedir.

5. Soylulaştırma:

Soylulaştırma kavramı ilk olarak 1964 yılında Ruth Glass tarafından İngiliz soylu sınıfının işçi konutlarını rehabilite ederek kent merkezine yerleşme sürecini anlatmak için kullanıldı. Zaman içerisinde kavramın tanımı değişmiş; en genel anlamıyla kavram, çöküntü haline gelmiş / gerilemiş kent merkezlerine yüksek gelir sahibi sınıfların yerleşmesini ifade etmektedir. Yeni gelen sınıfın kent merkezindeki düşük gelir grubunu yerinden etmesi ve mekânda toplumsal bir ayrışma yaratması sebebiyle kavram, yerinden etme ve ayrışma kavramlarıyla tanımlanmaktadır. Soylulaştırmaya yönelik bu olumsuz yaklaşımın yanında, soylulaştırmanın kent merkezlerini kurtardığını savunan olumlu bir yaklaşım da söz konusudur.

Literatürdeki soylulaştırma yaklaşımları iki temel eksende ilerlemektedir: Birincisi, daha çok Neil Smith'le anılan ekonomik yaklaşım; ikincisi ise David Ley ile anılan kültürel ve demografik yaklaşım. Smith ilk olarak rant farkından bahseder: "Rant farkı *(rent gap)*, potansiyel toprak rant seviyesi ile mevcut arazi kullanımı kapsamında sermayeleştirilen gerçek kira rantı arasındaki farklılıktır" (Smith, 1979: 545). Rant farkı yeteri kadar açıldığında, o yerde soylulaştırma gelişir. Kent merkezini soylulaştıran grubun, kent merkezlerini alt sınıf ve marjinal kesimden "geri alma" yaklaşımına bağlı olarak Smith (1996) "rövanşist kent" kavramını geliştirmiştir. Ley ise (1996) sanayi sonrası kentlerde hizmet sektörünün öne çıkmasıyla oluşan yeni orta sınıfı ve bu sınıfın kültürel ve demografik özellikleriyle soylulaştırmayı ele almıştır. Ley (2003), yeni orta sınıfın önemli üyeleri olarak gördüğü sanatçılar bağlamında soylulaştırmayı ele alırken Bourdieu'nün sermaye ve habitus kavramlarından yararlanmıştır. Ley'in çalışmaları soylulaştırma tartışmalarının tüketim eksenli ilerlemesinde etkili olmuştur. Sonraki yıllarda bu iki yaklaşımın tek başına soylulaştırmayı açıklamada yetersiz kaldığı kanısına varılarak yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Gentrification kavramı Türkçe literatürde mütenalaştırma, seçkinleştirme, kentsel sızma gibi farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bu çalışmada *gentrification* kavramının en yaygın kullanımı olduğu için "soylulaştırma" kavramı kullanılmıştır; fakat alıntılarda kavram, yazarın kullandığı şekliyle sunulmuştur. Soylulaştırma tartışmaları Türkçe literatüre Batı literatüründen uzun bir süre sonra girmiştir. İlk olarak 2003 yılında İstanbul'da, soylulaştırma üzerine bir sempozyum

düzenlenmiştir. 2006 yılında Tolga İslam ve David Behar tarafından sempozyum çıktıları derlenerek hazırlanan İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri kitabı yayınlanmıştır. Bu kitap Türkçe literatürdeki ilk dönem soylulaştırma tartışmalarını göstermesi bakımından önemlidir. Yazarlar soylulaştırmaya karşı olumsuz yaklaşıma sahipken, kavramın İstanbul'un dönüşümünü tanımlayıp tanımlayamayacağını da sorgulamışlardır.

İstanbul özelinde soylulaştırma alanının oluşum süreci; gayrimüslim azınlıkların bulundukları yerleri terk etmesi, Anadolu'dan göç edenlerin buraya yerleşmesi ve 1980 sonrasında da yeni gelişen sınıfın buralara yönelmeye başlaması şeklinde gelişmiştir. Çoğunlukla yeni orta sınıf olarak anılan bu sınıf, hayat tarzları bakımından farklılaşmakta, 1980 sonrası ön plana çıkan mesleklerde çalışmakta ve soylulaştırmanın aktörlerinden biri olarak görülmektedir: "Yeni profesyonel grupların sayıca artması ve bununla beraber 1980'lerden beri tüketim alışkanlıklarında ve demografik kalıplarda meydana gelen diğer değişimler, şüphesiz, İstanbul'da potansiyel bir soylulaştırıcı sınıf oluşumuna katkıda bulundu" (İslam, 2006: 49-50). İslam'a göre İstanbul'da soylulaştırma üç dalga halinde gerçekleşmiştir: İlk dalga Boğaz kıyısındaki semtleri kapsamaktadır. Boğaz manzarasına sahip müstakil evler, ilk dalga soylulaştırıcıların (*gentrifier*) ilgisini çekmiş; Arnavutköy, Ortaköy ve Kuzguncuk soylulaştırmanın ilk örneklerine ev sahipliği yapmıştır. "1980'ler boyunca soylulaştırma, bu üç semtte, konut rehabilitasyonu olarak başladı ve öyle gelişti" (İslam, 2006: 52). İkinci dalga, Beyoğlu semtlerinde yaşanmıştır. Galata ve Cihangir'de konut bazında soylulaştırma gerçekleşirken; Asmalımescit'te konutun yanında ticari fonksiyon da soylulaştırmadan etkilenmiştir. "Cihangir'deki *gentrification* süreci, İstanbul'daki *gentrification* örnekleri içerisinde, uluslararası literatürde tanımlanan *gentrification* süreçlerine en fazla benzeyendir" (Ergün, 2006: 23). Üçüncü dalga soylulaştırma ise 1990'lı yılların sonlarında "şehrin en yoksul bölgelerinde", Haliç, Fener, Balat'ta yaşanmıştır. Fener ve Balat'ta ilk olarak Avrupa Komisyonu ve Fatih Belediyesi iş birliğiyle bir rehabilitasyon projesi gerçekleştirilmiştir. Semtlere yönelik yatırım sözleri verilince soylulaştırma burada kısa sürede gerçekleşmiştir. Üçüncü dalga soylulaştırmada soylulaştırıcılar bölgeye henüz taşınmadan gerçekleştirilen projeyi

bildikleri için, kurumların müdahalesi bir şekilde soylulaştırma sürecine etkide bulunmuştur (İslam, 2006). Genel anlamıyla soylulaştırmaya maruz kalmış yerler incelendiğinde hepsinin çok kültürlülüğü yansıtan, eskiden azınlıkların yaşadığı, mimari değere sahip, denizle ilişkisi olan yerler olduğu görülmektedir.

Hem Batı literatüründe hem de Türkçe literatürde soylulaştırıcıların kim olduğu ve nasıl tanımlanabileceği tartışması, kavramın ortaya çıkışından beri hâlâ devam etmektedir. Soylulaştırıcıların farklı kentlerde hatta ülkelerde bile benzer özellikler taşıdığını söyleyen Keyder, soylulaştırıcıları "kendilerini eski orta sınıflardan ayıracak bir simgesel sermaye stoku yaratmak isteyen meslek sahibi yeni orta sınıflar" (Keyder, 2009: 216) olarak tanımlamaktadır. Keyder bu sınıfı mahalle nostaljisi yapan, hizmet sektöründe çalışan, *yuppileşmiş*[1], kenti kültürel miras olarak gören bir sınıf olarak tanımlamaktadır. Soylulaştırıcıları "üst düzey tüketici sınıf" olarak tanımlayan Beauregard'a göre, "bu 'potansiyel soylular' özellikle benzer yaşam seviyesindekiler için arzu edilen şekilde bir bölge oluşturdukça; konut ve restoranlar, barlar, sinemalar ve kamuya açık ama kişiselleştirilmiş tüketime yönelik diğer tesislere talep artar" (Beauregard, 2015: 68-69). Yeni orta sınıf, *yuppie* ve tüketici sınıf kavramsallaştırmalarına benzer olarak; sanatçılar, bilgi üretiminde çalışanlar ve entelektüellerden oluşan yaratıcı sınıf *(creative class)* ve *bo-bolar*[2] da soylulaştırıcıları tanımlarken kullanılan kavramlardır. İslam (2006) ise, soylulaştırmanın farklı aşamaları olduğu gibi soylulaştırıcıların da zaman içerisinde farklılaştığını söylemiştir: Birinci dalga soylulaştırıcılar kültürel sermayesiyle öne çıkan, genellikle sanatçılardan oluşan bir grup iken ikinci dalga soylulaştırıcılar ekonomik sermayesiyle öne çıkan finans, yönetim sektöründe çalışan, bölgeye yatırım amaçlı gelen bir gruptur.

Her nasıl adlandırılmış olursa olsun soylulaştırıcıları ele alırken yaşam tarzları ve tüketim alışkanlıkları odak nokta olmuştur. İslam'ın ve Ley'in soylulaştırıcı tanımlamalarında kullandığı Bourdieu'nün kavramsallaştırmaları olan kültürel sermaye ve ekonomik sermaye kavramları da yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıklarına

[1] Yaratıcı endüstriler ve/veya hizmet sektöründe çalışan yeni orta sınıf genç, kentli profesyoneller.
[2] "Bohem burjuva" kavramından oluşan kelime, ekonomik sermayesinin yanında kültürel sermayesini de ön plana çıkarmaya çalışan sınıfı ifade etmektedir.

atıf yapmaktadır. Genel anlamda yeni orta sınıf, özelde ise soylulaştırıcılar tartışmaları araştırmanın ilk iki temel kavramı arasındaki geçişi sağlayan ara başlık olarak gelişmiştir. Bourdieu'nün kavramsallaştırması, tüketim başlığının ilk alt başlığı olacaktır.

1.2. TÜKETİM

Soylulaştırıcılar kendini diğer sınıf / gruplardan ayırmak için farklı dönemlerde farklı stratejiler izlemiştir. Soylulaştırmanın ilk tanımlandığı zaman ayrıştırma üst/orta sınıf ve işçi sınıfı üzerinden sınıf kavramıyla gerçekleşmiş; zaman içerisinde soylulaştırmanın uygulama yöntemleri de değiştikçe bu sefer soylulaştırıcılar arasında farklılaşma çabası gelişmiştir. İslam'ın ilk dalga soylulaştırıcıları ve ikinci dalga soylulaştırıcıları bunu örneklemektedir. Bu noktada Bourdieu'nün alan, habitus ve sermaye kavramsallaştırmaları ele alınacaktır.

Bu bölümde, Bourdieu ile kişinin kendini diğerlerinden ayırma/ayrıştırma yollarını ele aldıktan sonra bu ayrımı gösterme pratikleri Goffman'ın dramaturjiyi kullanarak geliştirdiği kavramsallaştırmasıyla incelenecektir. Son olarak bu pratiklerin kent mekânına yansıması ele alınacaktır.

1.2.1. Ayrımın Ayrımları: Bourdieu'nün Alan, Sermaye ve Habitus Kavramları

Bourdieu, sermaye ve habitus kavramlarını mücadele alanları üzerinde kurarak; alanı "-sadece anlam ilişkilerinin değil- güç ilişkilerinin ve bu ilişkileri değiştirmeyi hedefleyen mücadelelerin yeri" (Bourdieu, 2014: 89) olarak tanımlamış; Althusser'in aygıt kavramsallaştırmasına atıfla "eğitim sistemi, devlet, kilise, siyasal partiler ya da sendikalar aygıt değil, alandır" (Bourdieu, 2014:87) demiştir. Bir alandaki faydayı elde etmek için "eyleyicilerin" birbirleriyle mücadele ettiğini; bu mücadelede de o alanın yapısını tanımlayan belli sermayelerin öne çıktığını ifade etmiştir.

Bourdieu (2014, 2015) iktisadi, kültürel ve toplumsal olarak üç temel sermaye ve simgesel sermayeden bahseder: İktisadi sermaye kişinin gelir seviyesini ve mülkiyet sahipliğini, genel anlamıyla sahip olduğu ekonomik kaynakları ifade eder. Kültürel sermaye kişiye ailesinden geçen ve/veya eğitim yoluyla edindiği bilgilerdir. Kültürel sermayede, kültürel harcamalar söz konusu olduğunda belli bir gelir düzeyine ihtiyaç

duyulduğu için kültürel sermaye sahipliğinde eğitim düzeyi tek etken değildir. Toplumsal sermaye bireyin geliştirdiği toplumsal ilişkiler ağıdır. Simgesel sermaye ise diğer üç sermayenin göstergesi olarak tanımlanabilir.

Bourdieu (2015) iktisadi sermayesiyle öne çıkanlar ile kültürel sermayesiyle öne çıkanlar arasında bir karşıtlık olduğunu belirtir: İktisadi ve kültürel sermaye sahipliğinde birinde ön planda olan grup diğerinde zayıf kalmaktadır. Bourdieu'ye göre (2015) kültürel sermayesiyle öne çıkan gruplar, çocuklarının eğitimine önem verirken aynı zamanda diğerlerinden farklılaşmalarını besleyecek kültürel etkinliklere katılımlarına da özen gösterirler. İktisadi sermayeye sahip olanlar ise kültür ve eğitime aynı önemi vermezler. Her iki sermayeye sahip gruplar (serbest meslek sahipleri, avukatlar ve doktorlar) ise eğitime ağırlık verirken "onların burjuva tarzı yaşama sanatının kurallarına uymalarını sağlayacak maddi ve kültürel araçlara sahipliğini sembolize eden harcamalar" (Bourdieu, 2015: 184) da yaparak toplumsal sermayelerini geliştirmeye çalışırlar.

Bourdieu (2015) sermayelerin alanlar içi ve alanlar arasında yer değiştirmelerde kullanıldığından bahseder: Dikey yer değiştirmede örneğin küçük patron büyük patron haline gelerek aynı alanda hareket ederken, yatay yer değiştirmede kişinin aynı yatay düzlemde kalarak, ilkokul öğretmeninden küçük esnaflığa geçtiği ya da farklı bir düzleme geçip ilkokul öğretmenliğinden sanayi patronluğuna geçtiği görülür. Fakat bu yer değiştirmelerin büyük çaplı örneklerine, özellikle iktisadi sermayenin etkisinin yoğun olduğu durumlarda pek rastlanmaz.

Bourdie habitusu ise "toplumsallaşmış bir öznellik" (Bourdieu, 2014: 116) olarak tanımlamaktadır. "Habitus, bir eyleyicinin (veya benzer koşulların ürünü olan bir eyleyiciler kümesinin) pratiklerinin tümünü, hem özdeş (veya karşılıklı olarak tahvil edilebilir) kalıpların uygulanmasının bir ürünü olmasından dolayı sistemli kılan, hem de aynı zamanda başka bir yaşam stilini oluşturan pratiklerden belli bir sisteme göre ayrı kılan şeydir" (Bourdieu, 2015: 255). Bourdieu (2014) habitus ve alan arasındaki ilişkiden toplumsal temsiller ve pratiklerin doğduğunu söyler ve şu formülasyonu geliştirir:

(habitus)(sermaye) + alan = pratik (Bourdieu, 2015: 157)

Bourdieu'nün kavramsallaştırdığı kişilerin kendini diğerlerinden "ayırma" pratikleri sadece soylulaştırıcılara özgü değildir; kendini "ayrıştırma" toplumun her kesiminde herhangi bir durumda görülebilir. Bourdieu'nün mücadele alanlarında kişilerin kullandığı sermayeler ortaya koyulduktan sonra şimdi Goffman'ın kavramsallaştırmasıyla kişinin kendini toplumsal yaşamda sunma pratikleri ele alınacaktır.

1.2.2. Goffman ve Benliğin Sunumu

Goffman "benlik" sunma pratiklerini ele alırken, kişilerin verdiği izlenim ve yaydığı izlenim olarak iki tür "işaretleşme faaliyeti"nden bahseder:

> "İlki sözlü simgeleri veya onların yerine geçen şeyleri içerir; kişi bunları yalnızca, kendisinin ve başkalarının bu simgelere yükledikleri anlamları iletmek için kullanır. Bildiğimiz, dar anlamda iletişimdir bu. İkincisi ise gözlemcilerin fail hakkında bulgu sağlayabileceği beklentisiyle değerlendirilen çok çeşitli eylemleri içerir" (Goffman, 2016: 16).

Bu işaretleşme faaliyetlerinde kişiler, kendileri hakkında bir izlenim yaratmak ve bu izlenimlerin doğruluğunu ispatlamak için "performanslar" sergiler. Performansları gerçekleştiren kişi "oyuncu", performansı izleyen kişi ve gruplar ise "seyirci" veya "gözlemciler"dir. Oyuncunun gözlemciler önünde gerçekleştirdiği tüm faaliyetler performans olarak tanımlanır. Bu faaliyetler dizisindeki önceden belirlenen eylem kalıpları ise "rol" veya "rutin"i oluşturur. Rollerin sergilenmesine yardımcı olan kişiler ise "performans takımı" olarak adlandırılır. Oyuncunun toplumsal statüsüne dair izlenim veren uyarıcılar "görünüş", rolüne dair izlenim veren uyarıcılar ise "tutum"dur. Kişinin, sergilediği farklı rolleri aynı kişilerin görmemesini sağlaması ise "seyirci ayrımı"dır. Performansların sergilendiği alan "vitrin bölgesi", alandaki dekoratif düzenlemeler "set"tir. "Sahne arkası" ise performans sırasında yayılan izlenimi "lekeleyebilecek" gerçeklerin saklandığı bölgeyi ifade etmektedir. Goffman'ın "kolektif temsil" olarak tanımladığı "vitrin", oyuncunun kullandığı "standart ifade donanımı"dır. Goffman, performanslarda yerine getirilmesi gereken iki işlevden bahseder ve bu işlevler -eğer varsa- takımın "yönetmeni" tarafından sağlanmaya çalışılır:

> "Birincisi, performansı uygun olmaktan çıkan üyeleri tekrar hizaya sokmak yönetmene düşebilir. (…) Yönetmene verilen diğer özel görev de performanstaki rollerin ve her rolde kullanılacak kişisel vitrinin dağıtımı olabilir, çünkü tüm kurumlar potansiyel oyunculara dağıtılacak belli sayıda karakterin ve yine dağıtılmayı bekleyen bir sürü işaret aracı ve törensel araç gerecin bulunduğu bir yer olarak görülebilir" (Goffman, 2016: 100).

Bu bağlamda oyuncuların belli bir rolü sergilemesinin amacı "ister esas olarak belli bir görevi yerine getirmek, ister ona karşılık gelen vitrini devam ettirmek olsun, neticede [oyuncu] her ikisini de yapması gerektiğini görecektir" (Goffman, 2016: 38).

Goffman'ın benlik sunumu konusundaki kavramsallaştırmaları bu pratiğin ne kadar yoğun ve birçok etmene bağlı olduğunu göstermektedir. Oyuncu, gündelik yaşamda bu pratiği gerçekleştirirken karşı tarafı inandırma eylemi sırasında kendisi de buna inanabilir. Fakat birbiriyle çatışan ya da uyuşmayan farklı roller sergilediği noktada, seyirci ayrımını sağlasa dahi oyuncunun kendi gerçekliğinde çatlamalar görülür. Kişinin birbiriyle uyuşan ya da uyuşmayan birçok role bürünmesi, başkalarının kendisi hakkındaki izlenimlerini önemseme derecesiyle doğru orantılıdır: "(…) kişinin, görüşüne önem verdiği ne kadar insan grubu varsa, birbirinden farklı o kadar toplumsal benliği vardır" (James: 128-129; akt. Goffman, 2016: 56).

Kentlerin küresel bir yarışa girmesiyle birlikte kent yöneticileri kent imgesi inşasına yönelince oyuncular, benlik sunumlarını yapmak için çok çeşitli imkânlara kavuşmuştur. Harvey'e göre (2012), kent mekânının benliğin sunum alanı olarak gelişmesiyle birlikte Simmel'in bahsettiği yabancılaşma ve anomi hissinin giderilmesinde kent imgesi bir araç haline gelir: Farklı gruplar, kentte kendi mekânlarını üreterek, kendilerini kent imgesine eklemleyebilirse, bir yere bağlılık hissedebilirler. Kent imgesine eklemlenebilme de çeşitli temsillerle mümkün olduğu için kent mekânı benliğin sunumunda "vitrin bölgesi" olarak gelişmiştir. Bourdieu ve Goffman'ın kavramlarıyla kişinin kendini ayrıştırmasında geliştirdiği pratikleri ele aldıktan sonra, şimdi bunun mekândaki karşılığı incelenecektir.

1.2.3. Gösterişçi Tüketim ve Kent Mekânı

Kendini ayrıştırma ve ayrıştırılmış benliğin sunumunda araçsallaştırılan birçok şey vardır. Tüketim, bu araçsallaştırmalardan yeni bir başlığı oluşturmasa da günümüzde tüketilen şeylerin çeşitliliği tarihte hiç görülmediği kadar artmıştır.

Veblen (2014), tüketimin araçsallaştırılmasına atıfla "gösterişçi tüketim" kavramını geliştirmiş ve "aylak sınıfını" merkezî bir noktaya koymuştur. Diggins'e göre (1978; akt. Jager, 2015: 113) Veblen'in aylak sınıfı, bugünün yeni orta sınıfına denk düşer. Aylak sınıfı toplumsal saygınlık ve statü kazanmak amacıyla gösterişçi tüketimi kullanır: Yeni orta sınıfın tüketim pratikleriyle bağdaştırabileceğimiz gibi makine işi el ürünlerden ziyade el işi ürünleri tercih eder; modaya uygun giyinir; lüks ve pahalı ürünler kullanırlardı. Aylak sınıfın kendi zamanında statü göstergesi olan tüketim pratikleri olarak ise zevk için spor yapar; zenginlikleri sahip olduğu kölelerle ölçüldüğü için birçok köle alır; çalışmak eski dönemlerden kalma bir algıyla küçültücü bir şey olduğu için çok çalışmaz; geniş bahçeleri olan büyük evler satın alır; kadınlar mücevherleri, tavırları ve hiçbir iş yapmadıklarını gösteren uzun tırnaklarıyla zenginliğin temsili olur, tüm dost ve rakiplerini davet ettikleri büyük partiler verirlerdi. "Veblen'e göre statü; sınıf, özel mülkiyet veya herhangi bir ekonomi kavramından daha temeldi" (Heath, t.y.: 4) ve toplumsal ilişkilerin dinamiğini belirleyen unsurdu.

Araçsallaşan tüketim, ürün tüketimi, mekân tüketimi hatta zaman tüketimi olarak çeşitlilik göstermektedir. Tüm bunlar ise *izleyen* biri olmadan anlamsız olduğu için toplumsallaşmıştır: "Tüketici ürünlerinin çoğunun evrimi, üreticiler arasındaki güç ilişkilerine, tüketiciler arasındaki öz-tanımlama ve sosyal statü arayışına ve '*cool*'un değişken kültürel temsillerine bağlıdır" (Zukin, Smith Maguire, 2004: 180). Benzer şekilde Urry, tüketimden alınan doyumun, hizmete göre değil; toplumsal kabule göre sağlandığını belirtir:

> "İnsanların satın aldığı şeyin bir parçası, aslında başka tüketicilerden oluşan belirli bir toplumsal kompozisyondur ve bu durum, kesinleştirilmesi gereken hizmetleri sağlayanlar açısından güçtür. Belirli bir kozmopolit kentin, modaya uygun bir otelin, hareketli bir gece kulübünün "ambians"ını yaratan budur. Doyum, bireysel tüketim eyleminden değil, başka

> insanların da hizmet tüketicileri olmaları ve bu insanların söz konusu tüketime uygun olduklarının varsayılması olgusundan kaynaklanır" (Urry, 2015: 197).

Zukin, 1998'de yayınladığı bir çalışmasında kentsel yaşam tarzlarının anlamının son 30 yılda "sosyal statünün oldukça istikrarlı bir ayrıcalığından (Weber, 1946) agresif bir kültürel sermaye arayışına (Bourdieu, 1984)" (1998: 825) dönüştüğünü söylemiştir. Bu bağlamda kişiler çeşitli kültürel tüketimlere yönelirken şehirler kültürel yatırımlara yönelmiştir (Zukin, 1998). "Belirli yaşam tarzları için ürün tasarlayan ve üreten endüstriler, şehrin ekonomik büyümesine katkı olarak görülmeye başlanmıştır" (Molotch, 1996 ve Soja; akt. Zukin, 1998: 825). Tasarım dükkanları, restoranlar, butikler, kafeler gibi tüketim mekânları, kent yöneticilerinin "estetikleştirmeyi" desteklemesiyle birlikte kentte iyice yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Kent yöneticilerinin bu desteği kentsel yeniden gelişim stratejileriyle ilgilidir:

> "Kentsel yeniden gelişim stratejileri, insanlara para harcatan görsel cazibelere odaklı tüketim temellidir. Bu stratejiler restoranlardan turist bölgelerine, sanat müzelerinden diğer kültürel alanlara, casinolardan, spor stadyumlarına ve özel mağazalara kadar bir dizi tüketim mekanını içerirler" (Zukin, 1998: 832).

Zukin, kentsel tüketim mekânlarını ele alırken *yuppie*lere değinerek, tüketim (ürünleri ve) mekânlarının şekillenmesindeki etkilerinden bahseder: *Yuppie*lerin şehir merkezlerine yerleşmeleri hem bir neslin "şehre dönüş" (*back to the city*) hareketi olarak hem de banliyönün yabancılaşmış hayatından uzaklaşma, ev ve iş arasında ayrım yapma ve "otantiklik" istemlerine bağlı olarak kültürel bir hareket olarak temsil edilmiştir (Zukin, 1998). Zukin, daha sonra *yuppie*lerden bahsederken soylulaştırıcı kavramını kullanmış; soylulaştırıcıların yeni kültürel tüketimlerin temelini oluşturduklarını ve buna bağlı olarak şehirlerin sembolik ekonomilerinin kritik parçaları (critical infrastructure) haline geldiklerini söylemiştir (Zukin, 1991; akt. Zukin, 1998). Zukin, kişilerin benliklerini sunmak için kullandıkları göstergelerin de şehirde, kentsel yaşam tarzının öncüleri (sanatçılar, yeni medya tasarımcıları, feministler, geyler, bekar ebeveynler ve göçmenler) tarafından oluşturulduğunu vurgulamıştır (Zukin, 1998).

Artık üretim yerine tüketim mekânları olarak görülen kentler (Zukin, 1991; Hannigan, 1998; akt. Zukin, 1998), "tüketim için simüle edilmiş" (Urry, 2015: 41) yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman ve mekânın görsel tüketimi "kentin postmodern tüketim merkezi olarak yeniden yapılanmasına yol açmıştır- kent bir gösteriye, 'görsel tüketimin bir düşsel peyzajı'na dönüşmüştür" (Zukin, 1992b: 221; akt. Urry, 2015: 41).

Urry, mekânların tüketimini incelerken turizm ve turiste ayrı bir önem atfeder. "Turist bakışı" üzerine yoğunlaşan Urry (2015), bakışın göstergeler aracılığıyla oluştuğunu ve turizmin aslında bu göstergelerin koleksiyonuyla ilgili olduğunu vurgular. Turist bakışını romantik, kolektif, seyirlik (toplumsal etkinliğin, kısa karşılaşmaların olduğu, göstergelerin biriktirildiği), çevresel (inceleyici) ve antropolojik (yalnız gerçekleştirilen, göz gezdirme ağırlıklı, yorumlayıcı) bakış olarak ayıran Urry (2015); kolektif bakışın karakterini oluşturan etmenin başka insanların varlığı olduğunu belirtir: Bir yere "hava" veren orada bulunan insanlardır. Romantik yaklaşımda ise kitle turizmin yaygınlaşması eleştirilir ve doğal güzelliklerin, kalabalıklar tarafından tahrip edildiği savunulur. Romantikler, mekânın otantikliğine kapılan grup olarak ise en çok da otantikliğin yitirilecek olmasından korkarlar.

Urry "turizmin artık fotojenik olanın arayışına döndüğünü" (2015: 262) ve bu bağlamda insanların farklı arayışlara girerek mekânları -doğanın da dahil olduğu mekânları- sürekli tüketme hali içine girdiğini söyler. Turizm ve mekân ilişkisinde fotoğraf ile birlikte farklı bir aşamaya geçildiğini belirterek, bir mekânın *popülerleşmesi* ile birlikte eski özelliğini -ya da otantikliğini- kaybederek, insanları yeni yerler keşfedip bu sefer de bu yerleri tüketmeye yönlendiren paradoksal bir sürecin yaşandığını söyler.

Kentsel dönüşüm sürecinde öznenin ve dönüşümün odağı olarak tüketimin ele alınması, kavramsal çerçeveye öznenin kendini farklılaştırmak için geliştirdiği pratiklerin ve bu pratiklerin mekânda yarattığı etkinin incelenmesi şeklinde yansımıştır. Kişiler, sahip oldukları kültürel, sosyal, iktisadi sermayelerle kendilerini toplumda konumlamakta; bu konumlandırmalarının toplumsallaşması/toplumsal

kabul görmesi için de bir dizi performanslar sergilemektedir. Bu performansların sergilenme imkânlarının artması, kentlerin girişimci özelliği kazanmasıyla birlikte mümkün olmuş; hem kişilerin performansları hem de kent yöneticilerinin tüketim odaklı stratejileriyle birlikte kent mekânı hem tüketim nesnesi hem de tüketim ürünlerini sunan mekân haline gelmiştir. Bu da hem özel hem de kamusal alana yansımıştır. Özel alandaki karşılığı, özellikle soylulaştırma süreci ve soylulaştırıcılar ele alınırken ortaya koyulduğu gibi alt sınıfların yerinden edilmesi şeklinde gelişmiştir. Öte yandan güvenlikli sitelerin ve rezidansların artması da bu bağlamda ele alınabilir. Araştırmanın kapsamı gereği kentin tüketim mekânı olması kamusal alan başlığı üzerinden incelenecektir.

1.3. KAMUSAL ALAN

Kamu, TDK'nın tanımına göre;

1. Halk hizmeti gören devlet organlarının tümü.

2. Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme anlamlarına gelmektedir (TDK Sözlüğü). Kamusal alan (*public sphere*) ise "kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer"dir (TDK Sözlüğü). Kamusal mekân (*public space*) ise TDK sözlüğünde yer almamaktadır.

Tanyeli'ye göre[1]; Türkiye'de 19. yüzyılın ikinci yarısında üretilen kamu kavramı, Türkçeden başka hiçbir dilde devlet anlamına gelmemektedir: Halbuki "kamu devlet örgütünün dışında kalan toplumsallığa denir; kamusal eşittir devlet dediğimizde kamusallığı imha ediyoruz". "TDK'ya göre kamusallık, disipline edilmiş toplumsallıktır". Halbuki "kamusallık tarif edilemez, ettiğin anda kamusallığı öldürürsün".

[1] Paragraf, Uğur Tanyeli'nin 2017 bahar döneminde verdiği "Türkiye'de Modernleşme, Mimarlık ve Kentler" dersinin notlarından oluşmaktadır.

Kamu kavramının bu karşılığı, "kamusal mekân" dendiğinde akla devlet kurumlarını getirmektedir[1]. Bu da sadece kamunun değil; kamusal alanın ve kamusal mekânın da ne olduğu konusunda kafa karışıklıklarının olduğunu göstermektedir.

Kamusal alan ve kamusal mekân kavramlarına geçmeden önce özel alan ve kamusal alanın ayrımını ele almak gerekir. Weintraub'a göre (1997), kamusal ve özel arasındaki ayrım görünür ve kolektif olma üzerinden gelişmiştir. Weintraub (1997; akt. Özbek, 2004a) bu ayrımın dört temel yolla sağlanabileceğini söyler:

1. Devlet ve piyasa tarafından gerçekleştirilen "liberal ekonomist model"

2. Kamusal alanı politik topluluk ve yurttaşlık alanı, özel alanı ise yakın ilişki ve ekonominin alanı olarak tanımlayan "cumhuriyetçi erdem" modeli

3. Kamusalı sosyal etkileşim alanı, özel alanı ise mahremiyetin alanı olarak tanımlayan sosyallik modeli

4. Feminist modelde ise özel alan ev, kamusal alan ise ev dışı alan olarak tanımlanır.

Özbek'e göre kamusal mekân kavramı sosyallik modeliyle ilişkilidir; ve "'kamusal mekân' ve 'kamusal alan' kavramlarını eşdeğer kavramlar olarak ele almak, kamusallığa kentsel yaşam, sosyallik ve sosyal mekânlar açısından yaklaşan görüşler ile doğrudan politik bir derdi olan Habermas'ın kavramını yer değiştirebilir olarak kullanmak anlamına geliyor; böylece, kamusal-özel ikiliğinin aslında her farklı temel modelde farklı manalar verilerek kurulmuş olduğu göz ardı edilmiş oluyor" (2004: 39).

"Kamusal alan" için ise birçok yaklaşım bulunmaktadır. Bu çalışmada daha çok Habermas ve Sennett'in yaklaşımları üzerinde durulmuştur. Bunun sebebi Habermas'ın Türkçe literatürde konuyla ilgili en çok atıf alan isim olması ve araştırma bağlamında kamusal alanların ele alınma biçiminde bu iki ismin yaklaşımlarının yararlı olacağı varsayımıdır. Kamusal alan yaklaşımları ortaya

[1] Bu yaygın anlayış, mülakatlarda da görülmüştür: İlk olarak "kamusal alan" kavramı kullanılmış; ardından kamusal mekâna çevrilmiştir. Kamusal alan deyince devlet kurumu anlayanlar: K7 (E, 52, esnaf), K8 (K, 23, müşteri). Kamusal mekân deyince devlet kurumu anlayanlar: K23 (E, 44 işletmeci), K24 (E, 65, esnaf). Kast edilen "kamusal mekân"ı açıklarken ise ücretsiz kullanıma açık alanlar, yeşil alanlar gibi örneklemeler yapılmıştır.

koyulduktan sonra kamusal mekânlar ele alınacaktır. Son olarak Oldenburg'ün "üçüncü yerler" kavramı kamusal alan başlığında incelenecektir. Bu kavramların ve teorisyenlerin seçilmesinin sebebi, araştırmada kamusal alanı inceleme biçiminden kaynaklanmaktadır.

1.3.1. Kamusal Alan Yaklaşımları

Hannah Arendt'in kavramsallaştırdığı biçimiyle kamusal alan "her şeyden önce, farklılığın ortaya çıkmasını sağlayan bir yerdir" (Berktay, 2004: 552) ve "onun kamusal alanını öylesine olağanüstü kılan, hukuksal ilişkilerden çok hayal gücüne, katılıma ve karşılıklı güçlenmeye önem vermesidir" (Berktay, 2004: 551).

Kluge kamusal alanı "politikanın kabı" olarak tanımlamış (Özbek, 2004a: 38); Negt ve Kluge kamusal alan yaklaşımlarını oluştururken Habermas'ın kamuyu sadece burjuva kamusu olarak ele almasını eleştirmiş; "burjuva kamusallığından apayrı bir 'tecrübe' istemi (*experential interest*) olan proleter kamusal alan" (Negt, Kluge, 2004: 133) kavramını geliştirmişlerdir.

Nancy Fraser'ın yaklaşımında ise Habermas'la paralellikler görülür: "Habermas'ın kamusal iletişimde eşit katılım ve özgür söylem ilkesi olarak tariflediği kamusal alan ilkesinin, eleştirel toplumsal kuram ve demokratik politika pratiği açısından vazgeçilmez olduğu, Nancy Fraser'ın da temel öncülü"dür (Özbek, 2004a: 28). Kamusal alanı "kurumsallaşmış bir söylemsel etkileşim alanı" olarak tanımlayan Fraser, kamusal alanın hem devletten hem de resmi ekonomiden ayrı olduğunu; devlete karşı eleştirel söylemlerin üretildiği, genel anlamıyla ise müzakerelerin yapıldığı bir alan olduğunu söylemiştir (Özbek, 2004a).

Özbek'e göre ise kamusal alan, "sadece keyfilik, baskı ve bürokratik hiyerarşileriyle devlet egemenliğine değil, aynı zamanda sermaye egemenliğine, ticarileşme ve metalaşmaya karşın kurulan, kurulması gereken bir alandır" (Özbek, 2004a: 34):

> "Demokratik ilke olarak kamusal alan, yurtaşların ortak meselelerini, eşit ve özgür katılımla (söz, irade ve eylemle) halletmeye çalıştığı yerdir. O yüzden bir toplumda varolan kamusal alanın genişliğini ve sınırlarını; düşünce, ifade, bilgiye erişme, tartışma, toplanma, örgütlenme ve tanınma özgürlüklerinin gelişmişliği ve ayırdetmeksizin herkesi kapsayıcılığı (eşitlik, çokluk ve farklılık) belirler. Yurttaşların temel haklarının yanısıra kamusal haklarını

güvence altına almak, devletin görevidir. Anayasal hukuk devleti ilkesi, bunu sağlar" (Özbek, 2004a: 32).

1.3.1.1. Habermas'ın Yaklaşımı

Habermas burjuva kamusallığıyla ilgilenmiş, kamusal alanın ortaya çıkışını da burjuvayla açıkladığı için birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Burjuva kamusallığının ideal tiplerinin İngiltere, Fransa ve Almanya'da görüldüğünü belirten Habermas, Almanya'da 18. yüzyılın sonlarında "öncelikle şehirli vatandaşlardan ve burjuvalardan oluşan ve tahsilliler cumhuriyetinin sınırlarını aşan bir genel okur topluluğunun, az sayıda standart eseri gittikçe yoğun biçimde okumakla kalmayıp okuma alışkanlığını düzenli neşriyata uydurmasıyla, özel alanın içinden görece yoğun bir kamusal iletişim ağı" (2003: 16) oluştuğunu ve her ne kadar dışlayıcı bir yapıya sahip olsa da kamusallığın temellerinin burada atıldığını söylemiştir. Ona göre kamusal alanın en önemli birleşenleri kamuoyu ve kamusallıktır:

> "Kamusal alan Habermas'ın içinde yaşadığımız toplumların demokratik yapısını kavramak ve eleştirmek için savunduğu bir ilke. Kamusal alan, formel devlet aygıtının ve meta üretim ve dolaşım alanının dışında duran, yurttaşlara ait toplanma, eleştirel kamusal tartışma, anlaşma ve eylem alanıdır. Hakiki bir kamuoyu, yurttaşların temel meseleler hakkında özgür söylem ve eşit katılım yoluyla oluşturdukları, eleştirel kontrol ve dönüştürme merciidir" (Özbek, 2004a: 57).

"Kamunun yapısal dönüşümü, devlet ve ekonominin dönüşümünün yatağında akar" (Habermas, 2003: 25). Habermas, devlet ve kamusal alan arasındaki ilişkiye şöyle açıklar:

> "Her ne kadar sözün gelişi olarak devlet otoritesi için kamusal alanın yürütücüsü deniyor olsa da, devlet aslında kamusal alanın bir parçası değildir. Kuşkusuz devlet otoritesi genellikle 'kamu' otoritesi olarak ele alınır; ama bu kabul, kamusal alanın özelliğinden, yani devletin tüm yurttaşların selametiyle ilgilenmesi görevinden türetilmiştir" (Habermas, 2004; akt. Özbek, 2004a: 33).

Bu bağlamda Özbek (2004a: 33), "devlet gücünün kullanıldığı kurumsal yerleri kast ederken 'kamu erkinin (otoritesinin) alanı' kavramını kullanıp; '(politik) kamusal

alan' kavramını ise, toplumdaki 'demokratik katılım ve eleştirel söylem alanı'" olarak kullanılmasını önermiştir.

Habermas, ilk olarak egemenliğin kamusal bir nitelikte temsil edilmesinden bahsederek temsili kamuyu ele alır: "Bu temsili kamu kendini toplumsal bir alan, bir kamu alanı olarak ortaya koymaz; daha çok, deyim yerindeyse, bir tür statü belirtisidir" (Habermas, 2003: 65). Temsili kamunun ifade ediliş biçimleri ise şunlardır: "İşaretler (armalar, silahlar), kılık-kıyafet (giyim, saç şekli), jestler (selamlama tarzı, edalar) ve retorik (hitap tarzı, genel olarak konuşmanın resmiliği)" (Habermas, 2003: 66). Habermas, kendini dünyevi işaretler yerine ruhani olarak temsil etmek isteyenlerin ise kiliseyi kullandığını söyler. Temsili kamu, "Kuzey İtalya'nın erken-kapitalist şehirli soylu kültüründen hareketle, önce Floransa'da, sonra Paris ve Londra'da yeniden biçimlenir" (Habermas, 2003: 68) ve saraylarda yoğunlaşır. Saray hayatında düzenlenen şölenlerde halk dışlanmamıştır; çünkü "temsiliyet, daima önünde cereyan edeceği bir çevreye muhtaçtır" (Habermas, 2003: 69). Habermas, temsili kamunun son haliyle "artık devletten ayrışmakta olan toplumun içinde istisnai bir hukuk haline" geldiğini; ve modern anlamda kamusal – özel alan ayrımının başladığını söyler (Habermas, 2003: 70). Devam eden süreçte hükümdar otoritesinin güçlenmesine bağlı olarak temsili kamu önemini kaybetmiş, yerini "modern anlamdaki kamusallık" olan kamu erkine bırakmıştır:

> "[Kamu erki alanı] daimi yönetim ve yerleşik orduda nesnelleşiyordu. Mal ve haber dolaşımındaki (borsa, basın) ilişkilerin sürekliliği, bundan böyle kesintisiz bir devlet etkinliğini gerekli kılıyordu" (Habermas, 2003: 80).

Kapitalist ilişkilerin gelişmesiyle birlikte modern devlet aygıtı, memurlar, hukukçular, tahsilliler, hekimler, subaylar, papazlar, büyük tacirler, bankacılar ve fabrikacılardan oluşan yeni bir burjuvayı oluşturmuştu (Habermas, 2003). "Bu 'burjuva' tabakası, kendisini başlangıçtan itibaren okuma topluluğu olarak ortaya koyan kamusal topluluğun esas taşıyıcısıdır" (Habermas, 2003: 87). Burjuvayla birlikte saray-şehir arasında gerilimli bir ilişki başlamıştır. "'Şehir' burjuva toplumunun yalnızca ekonomik hayat merkezi değildir; her şeyden önce, 'saray'ın kültürel-siyasal karşıtı olarak, *coffe-houses*'da [kahvehanelerde], salonlarda ve yemek davetlerinde kurumlaşan ilk edebi kamuyu tanımlar" (Habermas, 2003: 97).

Bu noktada Habermas özel alan, kamusal alan ve kamu erkinin alanı arasındaki ilişkiyi şöyle çözümler: Özel alan, mal dolaşımı ve toplumsal emeğin alanı olarak burjuva toplumu ve aileden oluşur. Kamu erkinin alanıysa devlet ve saraydır. Şehir ise siyasal kamu ve edebi kamuyu içinde barındıran yerdir. Kamusal alan devlet erkiyle sınırlanırken; "esas kamu" özel alana sıkışıyor. Siyasal kamu ise "edebi kamudan çıkıyor; kamuoyu yoluyla toplumun ihtiyaçlarını devlete iletiyor" (Habermas, 2003: 98).

İlk kamusal mekân örnekleri ise ilk başta edebi daha sonra siyasi nitelik kazanan İngiltere kahvehaneleri ve Fransa salonlarıdır: 18. yüzyılın başlarında İngiltere'de 3000'den fazla kahvehane olduğunu belirten Habermas, kahvehanelere herkesin gidebildiğini söyler (Habermas, 2003). Almanya'da ise temsili kamusallığın karşısında gelişmiş bir burjuvazinin henüz oluşmadığını belirtir. Kamusal topluluğun başlangıçtaki dışlayıcılığına rağmen "kapısını sürgüleyemeyeceğini", kamusal toplulukta tartışılan konulara herkesin dahil olması gerektiğini, aksi halde kamusal topluluğun sabit konuşmacıları olursa bunun "burjuva temsiliyetine" döneceğini belirtmiştir (Habermas, 2003). O dönemde İngiltere'de nüfusun yarısının edebiyata para ayıramayacak olduğunu söylemiştir; "yine de, kültürel dolaşımın ticarileşmesiyle beraber oluşan geçirgen kamusal topluluk, yeni bir toplumsal kategori olarak ortaya çıkıyordu" (Habermas, 2003: 109).

Liberal dönemin burjuvalarında, eskiden hem aile hem de mal dolaşımı ve toplumsal emeğin alanı olan özel alan artık sadece ailenin alanı olmuş; çalışma hayatı ise kamusal hâle gelmiştir:

> "19. yüzyılın tipik özel girişimleriyle karşılaştırıldığında, daralarak aileye sıkışmış olan özel alan karşısında meslek alanı neredeyse kamusal bir alan olarak özerkleşir; bugün meslek dışı zaman, handiyse özel olanın korunma sahasıdır, mesleki çalışmanın olduğu yerde ise "hizmet" başlar. Bu gelişme, yalnızca özel mülk sahiplerinin tarihsel bakış açısından, meslek alanının "özel"lik vasfını yitirmesi gibi görünür. Buna karşılık, artık kısıtsızca ve kuralsızca patriyarkal komutaya değil, ama özel gibi görünen bir alanın esenliği adına işletme iklimini düzenleyen önlemleri alan bir psikolojik bağıta tabi olan işçilere ve memurlara ise bu süreç özelleştirme olarak görünür" (Friedburg, 1963; akt. Habermas, 2003: 273).

Öte yandan ailenin de mahremiyet alanı içinden yavaş yavaş çekildiğini belirten Habermas (2003), bunun özel alanların fiziki yapısına da yansıdığını, özel ile kamusal arasındaki geçişi sağlayan geçitlerin yok olduğunu ve bunun aslında kentsel yaşam tarzının bir özelliği olduğunu; toplumsal iletişimin toplumsal denetimden ayırt etmesi zor bir şekilde geliştiğini söylemiştir. Özel alan, boş zaman alanına girerken, burjuvanın mahremiyet alanı içerisinde geliştirdiği edebi kamuyu "kültür tüketiminin sözde-kamusal veya görünüşte özel alanı" haline getirmiştir. Habermas'a göre (2003: 281), "mal mübadelesi ve toplumsal emek alanlarına egemen olan piyasa yasaları, bir kamusal topluluk teşkil eden özel şahıslara ayrılmış alanı da istila ederse, akıl yürütme faaliyeti tüketim faaliyetine dönüşme eğilimine girer ve kamusal iletişim bağlamı tekbiçimlileştirilmiş münferit iktibas edimlerine bölünür". Özel yaşam kamusallaşırken bir yandan da kamusallık "mahremiyetin biçimlerine" bürünür; "ahbaplık içindeki tartışma ve mütalaa, kendi başına bir değer olarak müşterekliğin ve cemaat halinin fetişi karşısında geriler" (Habermas, 2003: 278). Kamusal ve özel alanın sınırlarının bulanıklaşmasıyla -ya da birbirine karışmasıyla- Habermas artık kültürel akıl üretmenin yerini kültür tüketimine, yani kitle kültürüne bıraktığını söylemiştir: "Kitle kültürü bu şüphe uyandırıcı adını, sürümünü, genişleyen kamusal topluluğu özü zedelenmemiş bir kültür doğrultusunda yetiştirmek yerine görece düşük eğitim standardına sahip tüketici gruplarının rahatlama ve eğlence ihtiyaçlarına uyum sağlayarak artırmasından alıyor" (Habermas, 2003: 287).

Habermas'ın kamusal alan yaklaşımına paralel olarak kamusal mekân "kamuoyunun içinde oluştuğu, özerk politikanın ve onun matrisi olan kültürün üretildiği", politik, edebi-kültürel konuşma, tartışma yapılan tüm mekânlardır (Özbek, 2004b: 465).

1.3.1.2. Sennett'in Yaklaşımı

Sennett "kamu" sözcüğünün İngilizcedeki ilk anlamının toplumun ortak çıkarı olduğunu söyler. 17.yüzyıl sonlarında, kamu "herkesin denetimine açık olan"ı (Sennett, 2010: 32); özel ise aile ve arkadaşlarla sınırlı olan yaşam bölgesini ifade etmekteydi. 18. yüzyıl başlarında kamu modern anlamını kazanarak, aile ve arkadaşlar dışında, yabancılarla karşılaşılan yaşam anlamına gelmişti ve bu yaşamın

odağı şehirlerdi (Sennett, 2010). Şehirlerin büyümesiyle birlikte, toplumdaki denetim azalmış, kamusal hayat genişlemişti:

> "Dilde görülen bu değişimler 18. yüzyıl kozmopolislerindeki davranış ve düşünce tarzlarına denk düşüyordu. Şehirler büyüdükçe krallığın doğrudan denetiminden bağımsız sosyallik ağları, yabancıların düzenli olarak buluşabilecekleri yerler de genişledi. Bu, şehir içinde devasa parklar yapmaya, sokakları dinlenme amacıyla gezintiye çıkan yayalara uygun hale getirmeye yönelik ilk çabaların görüldüğü devirdi. Kahvehanelerin, ardından kafe ve hanların sosyal merkezlere dönüştüğü, tiyatro ve opera salonlarının eskiden olduğu gibi koltuklarını aristokrat hamilerin paylaştırdığı yerler olmaktan çıkıp açıktan yapılan bilet satışlarıyla geniş bir kamu kesimine açıldığı devirdi. Kentin nimetleri dar bir elit kesimden geniş bir toplumsal yelpazeye açıldı; öyle ki emekçi sınıflar bile, kendi bahçelerinde gezintiler yapmak ya da tiyatroda bir gece resepsiyonu "vermek", eskiden sadece elit kesime ayrılmış bir alan olan parklarda gezinti yapmak gibi sosyal bazı âdetleri benimsemeye başladı" (Sennett, 2010: 34).

Fakat gelişen bu yaşam birtakım endişeleri de beraberinde getirmişti: "Bu yeni kentsel durumu" düzenlemek ve özel yaşamla arasına belirli bir çizgi çekmek için "işlevsel bakımdan yok olup giden bir çağa uygun konuşma, giyim ve ilişki tarzlarına başvurdular ve bu tarzları yeni ve acımasız şartlarda anlamlı kılmaya çalıştılar" (Sennett, 2010: 35).

19. yüzyıl ortalarına gelince, Batı başkentlerinde "yabancıların birbirleriyle konuşma hakkının olmadığı, herkesin arkasına gizlenebileceği bir kalkana sahip olma ve yalnız kalma hakkının kamusal bir hak olduğu nosyonu yerleşti" (Sennett, 2010, 46) ve kamusal davranış bir bakıma "pasifleşti". Sennett eleştirdiği bu davranışı kapitalizm, sekülerlik ve mahremiyet ile "benlik takıntısı" kavramlarıyla ele almıştır.

Sennett, Goffman gibi gündelik yaşam -tiyatro benzetmesi yapmış; fakat Goffman'ı oluşturduğu sahnelerin "sabit"liğinden dolayı sahnenin oluşumunu, sahnedekilerin sahneye etkisini ve sahneleri tarihsel süreçte ele almaması bakımından eleştirmiştir. Kendi benzetmesinde ise aktör, izleyici / seyirci, sahne ve rol kavramlarıyla kamusal yaşamı ele almıştır:

> "Güçlü kamusal yaşam süren bir toplumda sahne ve sokak arasında benzerlikler olması gerektir; her iki alanda da insanların kendilerini ifade etme biçimlerinde karşılaştırılabilecek bir şeyler olmalıdır. Kamusal yaşam zayıfladıkça bu benzerlikler de silinecektir. Sahne ve sokak arasındaki bu ilişkiyi incelemek için en uygun mekân büyük şehirdir. Yabancıların

> kalabalıklar içinde yaşamasının en belirgin olduğu ve aralarındaki ilişkilerin de özel önem kazandığı ortam şehir ortamıdır" (Sennett, 2010: 60).

Sennett'e göre modern kamusallığın burjuvazinin yükselişi ve aristokrasinin düşüşü niteliğinde olması, 18. yüzyıl şehrini ele alırken burjuvaziyi de analiz etme gerekliliğini getirir. Bu dönemde kahvehaneler, park ve tiyatrolar öne çıkan kamusal yaşam alanlarıydı. Sennett; kahvehanelerin, enformasyon merkezleri olduğunu, herkesin konumuna bakmaksızın gidebildiği ve konuşmalara dahil olabildiği bir yer olduğunu anlatır. Kahvehaneler dışındaki alanlarda ise toplumsal konumlar önemli olduğu için, kişiler konumlarını belli edecek kıyafetler giyiyordu. "Kişi kendi yarattığı sahnede bir şahsiyet haline geliyordu" (Sennett, 2010: 100):

> "Konuşma yoluyla bilgi toplamak için zamanın insanları kendilerine bir kurgu yarattılar; toplumsal ayrımların olmadığı kurgusu. Bir beyefendi kahvehanede oturmaya karar yermişse, toplumsal merdivende kendinden aşağı olanların sınırsız ve özgür konuşmalarına ses çıkaramazdı. Bu durum kendi konuşma kalıbını üretti" (Sennett, 2010: 117)

18. yüzyıl ortasında kahvehaneler ekonomik sebeplerle eski popülerliğini kaybetmişti. Bu dönemde kahvehanelerin tam aksine, konuşmalarda ne konuşulduğundan ziyade kimin konuştuğunu önemseyen kulüpler yaygınlaşmaya başlamıştı. Aynı dönemde sokakta gezinme pratiği yaygınlık kazanmaya, şehir bu pratiğe göre düzenlenmeye başlamıştı (Sennett, 2010).

19. yüzyılda ulaşımın gelişmesiyle ticaret/alışveriş arttı, sınıfların tüketim seviyesi yükseldi ve mallar kullanım değerlerinin üzerinde tüketilmeye başlandı. Sennett bunu "kişisel duygulara yatırım" olarak, kamusal alanda olmayı ise "hem kişisel hem de pasif bir deneyim" olarak tanımlamıştır (Sennett, 2010: 194). Gelişen bu tüketimi anlatırken Sennett, Marx'ın meta fetişizmi kavramına başvurmuştur: "Mallar bir gizeme, bir anlama ve kullanımlarıyla hiçbir ilgisi olmayan bir dizi çağrışıma sahip olursa, insanların ilgi ve dikkati nesnelerin üretildiği toplumsal koşullar yerine nesnelerin bizzat kendilerine yöneltilebilirdi" (Plumb, 1967; akt. Sennett, 2010: 194). Meta fetişizmin başarısını ise kapitalizm ve kamusal kültür arasındaki ilişkiye dayandırmıştır: Kapitalizm meta üretimini, kamusal kültür ise bunları tüketme eylemini sağlamaktaydı. Kişi, kişiliğini / statüsünü sergilemek adına meta fetişizmin parçası haline gelmişti. Bu da kişiliği "toplumsal bir kategori" haline getirmiş ve

kişiliği kamusal alana sokmuştur (Sennett, 2010). Meta fetişizmi "standartlaşmayı" beraberinde getirmiş ve önceden kıyafetine bakarak bir kişi hakkında karar verirken, artık bu mümkün olmaz hale gelmiştir. Sennett, kamusal kültürün çöküşünü ise "mahremiyet" ile ele alır. Geçen yüzyılda "kişilik sorunlarının toplumsal ilişkilere tecavüzü" (2010: 343), kişilerin birbirine ve kendilerine şüpheyle bakmasına yol açmış ve kamusal alana duyulan inanç sonlanmıştır (Sennett, 2010). Kendisini sorgulamaya başlayan insan, her durumda kendine ve kendi duygularına odaklanmaya başlayınca Sennett'in "mahrem toplum"una narsizm kavramı eklenmiştir. "Artık önemli olan ne yaptığınız değil, yaptıklarınız hakkında ne hissettiğinizdi" (Sennett, 2010: 338). Sennett, mahrem toplumunda Tönnies'in cemaat (*gemeinschaft*) kavramına da başvurur. Kamusal insanın "çöktüğü" bu zamanda insanların başkalarıyla kurduğu ilişkileri cemaat kavramı üzerinden ele almış, bu ilişki türünü "sınıf, politika ya da tarz bakımından farklı olanların dışlanmasına" neden olması bakımından eleştirmiştir.

1.3.2. Kamusal Mekânlar

Önceki alt başlıkta, kamusal alan kavramının bir alt başlığı olduğu için kamusal mekânlara yönelik yaklaşımlar da ortaya koyulmuş oldu. Araştırma bağlamında kamusal mekânların en önemli üç özelliği şöyle tespit edilmiştir:

1. Kamusal mekânlar özgürlük ve demokrasinin mekânlarıdır.

"Özgürlük kamusal mekânlarda inşa edilir" (Tanyeli, 2017: 309); Tanyeli'ye göre[1], gerçek kamusallık bireyin o alanda ne kadar özgür davranıp davranamadığıyla ilgilidir: Herkes aynı fikirdeymiş gibi davranıyorsa, "çatlak ses yoksa", o temsili kamusallıktır. Bu bağlamda "kamusal mekân yapamamak ve kamusal alan açamamaksa demokrasi üretememektir" (Tanyeli, 2017: 308).

2. Kamusal mekânlar herkes tarafından erişilebilir mekânlardır.

[1] Uğur Tanyeli, "Türkiye'de Modernleşme, Mimarlık ve Kentler" dersi, Kent Çalışmaları Yüksek Lisans Programı, 2017.

Tanyeli'ye göre[1] kamusallaşma imkânı ötekiyle karşılaşma imkânını verip vermemedir; bu özelliği taşımayan mekânın kamusallaştırıcı özelliği azdır: "Hep sizinle aynı cinsiyet, statü, ideolojiye sahip insanlarla bir arada olmak kamusallaşmayı olumsuz yönde etkiler".

Duman ve Coşkun, günümüzde kent mekânının metalaşmasıyla düşük gelirlilerin kamusal mekânlara erişiminde eşitsizlikler yaşandığını belirtmektedir: "Kentsel mekânda meydana gelen bu dönüşümlerle şehrin temas ve karşılaşma üretme imkânı kısıtlanmaktadır" (Duman, Coşkun, 2015: 41-42).

3. "Mekânın sabit işlere karşılık vermesini beklemek dünyayı sabitler"[2].

Tanyeli (2011), bir grup mimarın günümüz kamusal mekânlarına getirdiği eleştiriler üzerinden mekânın kamusallığını incelemiştir. Mimarlar, kamusal mekânları konuşma imkânı tanımadığı ve ticari etkinlikleri öncelediği bakımından eleştirmektedir; Sennett'in kitabında geliştirdiği yaklaşım da bu eleştirilere kuramsal zemin sağlamıştır. Tanyeli'nin vurguladığı nokta, kamusal mekânların kullanım pratiğinin sabitlenemeyeceği; mekânların toplumsal yaşamın (önceden belirlenemez ve ön görülemez) ihtiyaç ve beklentilerine göre şekillenmesi gerektiğidir. Kamusal mekânı oluşturan toplumun kamusallığıdır:

> "Mekânla toplumun kurduğu ilişki dinamik bir ilişkidir. Kamusal mekânı kamusal kılan da zaten bu. Orada bize buyurulmayan, dıştan dayatılmayanı, otoritenin belirlemediğini yapma imkânı vardır ve/veya olmalıdır. Mimarın ve tasarımın dayatmaları da buna dahil. Siyasal otoritenin dayatmaları ve mahalle baskıları tabii ki bu bağlamda daha bile önemlidir" (Tanyeli, 2011: 367-368).

Bu üç özellik; kamusal mekânların, ifade ve davranışta özgürleştirici olmasını, herkes tarafından erişilebilme imkânına sahip olmasını ve kullanım çeşitliliği sağlamasını gerekli kılmaktadır.

Kamusal alan başlığında son olarak üçüncü yerler ele alınacaktır. Üçüncü yerler kavramı, günümüzde en çok kullanılan toplumsallaşma mekânlarını (kafeler,

[1] Uğur Tanyeli, "Türkiye'de Modernleşme, Mimarlık ve Kentler" dersi, Kent Çalışmaları Yüksek Lisans Programı, 2017.
[2] Uğur Tanyeli, "Türkiye'de Modernleşme, Mimarlık ve Kentler" dersi, Kent Çalışmaları Yüksek Lisans Programı, 2017.

restoranlar vb.) da içinde barındırdığı için araştırma açısından önemli bir kavram olarak görülmüştür.

1.3.3. Üçüncü Yerler

Oldenburg (1999), enformel kamusal yaşamın yokluğunda rahatlama ve boş zamanın tüketim nesnesi haline gelmesiyle yaşamın daha pahalı hale geldiğini, şehrin hazzının tüketimciliğe indirgendiğini söyler. "Enformal kamusal yaşamın ana ortamı" (Oldenburg, 1999: 41) olan üçüncü yerler (Oldenburg, 1999: 41), "ilk yer olan ev ve ikinci yer olan iş yerinin ötesinde insanların düzenli olarak bir araya geldiği çok çeşitli yerleri ifade eder". Üçüncü yerlerin özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Tarafsız bir alandır,
- Eşitlikçidir,
- Ana etkinliği konuşmadır,
- Erişilebilirdir,
- Müdavimleri vardır,
- Düşük bir profile sahiptir,
- Atmosferi neşelidir ve "evden uzak bir ev" (*home away from home*)dir (Oldenburg, 1999).

Üçüncü yerler, şehrin sunduğu diğer birçok zengin ve çeşitli mekânın karşısında kişilerin istedikleri gibi gelip gidebildiği ve rahat hissettikleri tarafsız alanlardır. "Eşitlikçi bir alan doğası gereği kapsayıcı bir alandır" (Oldenburg, 1999: 47), halkın erişimine açıktır. Kişiler arasında kendi sosyal statülerine daha yakın insanlarla birlikte olma eğilimi olsa da üçüncü yerler olasılıkları genişleten yerlerdir: "Üçüncü yerlerde, birinin kişiliğinin cazibesi onun statüsüne aldırmaksızın göz önünde tutulur" (Oldenburg, 1999: 47). Üçüncü yerler, neşeli bir atmosfere sahiptir: Amaç birinin arkadaşlığının tadını çıkarmaktır, bu sebeple kişisel problemler bir kenara bırakılır. Günün herhangi bir zamanında üçüncü bir yere giderken eş dostun orada olacağı bilinir; fakat üçüncü yerlerdeki aktiviteler plansızdır. Üçüncü yerlere asıl kimliğini verenin ise müdavimleri olduğunu söyleyen Oldenburg, üçüncü yerlerin asıl cazibesinin "oturma kapasitesinden, içki çeşitliliğinden, otopark imkânından, fiyatlarından ve diğer özelliklerinden" (1999: 55) ziyade müdavimlerinde olduğunu

söyler. Fiziksel olarak ise sade yerler olduğunu belirtir. Oldenburg'ün "evden uzak ev" tanımlaması ise üçüncü yerlerin cana yakın (*congenial*) ve rahat bir ortam olmasına atıftır. "Zorlayıcı, karmaşık ve pahalı iç gereksinimlere sahip hastanelerin veya kütüphanelerin aksine, üçüncü yerler genellikle mütevazi, ucuz ve görece küçüktür" (Oldenburg, 1999: 198). "İhtiyaçlarının basitliği üçüncü yerleri uzun ömürlü ve çoğu şehir kültüründe çeşitli biçimlerde filizlenmeye ehil kılar" (Oldenburg, 1999: 198).

Oldenburg, Amerikan toplumunu ele alırken *yuppie*lere değinir: 2. Dünya Savaşı'ndan beri Amerikalıların daha varlıklı hale geldiğini; aynı derecede de kamusal yaşamdan uzaklaştıklarını söyler. Standartlaşmış *yuppie* tarifini yaparak *yuppie*lerin çoğunun "arıtılmış ve sterilize edilmiş (*purified and sterilized*)" banliyölerde büyümüş çocuklar olduğunu belirterek materyalist ve bireyselci tavırlarının bu banliyö hayatından onlara geçtiğini söyler. Oldenburg'ün bu vurgusu ve üçüncü yerler kavramını oluştururken ev ve iş arasında süren hayata atıf yapması kamusal hayatta insanların bir araya gelmesine ve buna imkân veren mekânlara verdiği önemi göstermektedir.

Oldenburg'ün ilk kavramsallaştırmasında üçüncü yerler olarak kafe, restoran, bar, kitapçı, kuaför gibi yerler öne çıkmaktadır. Christian Mikunda (2004), Oldenburg'ün üçüncü yerlerinin özellikleri konusundaki fikirleri bakımından ondan ayrılmıştır: Oldenburg'ün aksine üçüncü yerlerin görselliğiyle dikkat çeken, dolayısıyla da benlik sunumunda araçsallaşabilecek, ticari yerler olduğunu söylemiştir (Crick, 2011). Zaman içerisinde kiliseler (New America, 2 Kasım 2017), parklar (Etale, 5 Ocak 2017), ana caddeler (Fourth Economy, 3 Haziran 2012), kütüphaneler (Steelcase) gibi daha çok kamusal mekân olarak anılan yerler de üçüncü yerlere eklendi. En büyük kahve zincirlerinden biri olan Starbucks'ın sahibi Howard Schultz, 1980'lerin sonlarından beri bir üçüncü yer olma hedeflerinin olduğunu söylese de (Tata Group, 23 Şubat 2016), bunun resmi bir politika haline getirilmesi Mayıs 2018'de internet sitesinde iyi bir üçüncü yer olmayı ve herkesin şubelerine rahatça gelebilme hissine sahip olmalarını istediklerini; ve gelenlerin bir şey satın almasa dahi Starbucks'ı istedikleri gibi kullanabileceklerini ifade etmesiyle gerçekleşti (Starbucks Newsroom). Son zamanlarda ise iş yerlerinin çalışanlarına ara

verebilecekleri üçüncü yerler sunması yaygınlaştı; Facebook ve Microsoft gibi şirketler çalışanlarının yemek yiyebilecekleri, kahve içebilecekleri ya da gazete / kitap okuyabilecekleri alanlar yaratmaya başladı (Business, 20 Ekim 2017). Şirketler bununla birlikte çalışanlarının daha sıkı ilişkiler kurabileceğini ve performanslarının artacağını düşünmektedir. Öte yandan "sanal üçüncü yerler" de tartışmaların içine girmiştir: Özellikle sosyal medyanın zaman ve mekâna dair kısıtlamaları aşan bir üçüncü yer olabileceği fikri üzerinden farklı bir tartışma kanalı açılmıştır (Crick, 2011). Yakın zamanda yayınlanmış bir akademik çalışma ise üçüncü yerleri sosyal sürdürülebilirlik kavramıyla ele almıştır: "Toplumsal sürdürülebilirlik, katılımın sağlanmasına, paylaşılan bir yer duygusuna, toplumsal etkileşime ve nüfusun tüm kesimleri açısından gelişmiş yaşam kalitesine ve insan refahı yoluyla toplumsal sürdürülebilirliği teşvik etmeye dayanmaktadır" (Sachs, 1999; Biart, 2002; akt. Goosen, Cilliers, 2018: 254). Bu bağlamda toplumsal etkileşim için fiziksel çevrenin imkânlarının da önemli bir husus olduğunu belirterek üçüncü yerler ele alınmıştır.

Türkiye'de ise 2016 yılında üçüncü yer olarak kafeler üzerinden bir sosyoloji yüksek lisans tezi yapılmıştır[1]. Kavramın Türkçe literatürde pek yaygın olmadığını söylemek mümkündür.

Türkçe literatürde kamusal alanlar daha çok meydanlar, caddeler, sokaklar, çeşmeler, dini yapılar, parklar ve kıyı alanları vb. gibi ücretsiz kullanımlı alanlar olarak çeşitlenmektedir. Bu alanların sosyalleşme özelliğiyle ele alınması ise onlara kamusal mekân özelliği verir. AVM, kafeler, restoranlar vb. alanlar ise kimi zaman yarı kamusal mekân olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü yerler kavramı, içerdiği alanlar bakımından daha geniş bir kavram olsa da kamusallaşma pratiklerini sınırlaması bakımından kamusal alanın bir alt kategorisi haline gelmektedir. Kamusal mekân kavramı araştırma kapsamında ele alınan mekânlarda incelenen özellikler bağlamında tercih edilen kavram olmuştur; üçüncü yerler ise yardımcı bir kavram olarak kullanılmıştır.

[1] Betül Kızıltepe, Üçüncü Yerler Ve Gençlik: Balıkesir'de Kafeler Örnek Olay İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2016.

Bu bölümde araştırmanın temel kavramları ve kavramların alt başlıkları araştırma bağlamında ortaya koyulmuştur. İlk olarak dönüşüm başlığında küreselleşme süreci ve neoliberalizmin etkisiyle oluşan küresel kentler ele alınmıştır. Küresel kentin beraberinde getirdiği girişimci kentler kent mekânında önemli değişikliklere yol açmıştır. Kentler yarışta kalabilmek için farklı stratejik yollar izlemiş; kentlerin yeniden yapılandırılması süreci de bundan payını almıştır. Kentlerin yeniden yapılandırılması "kentsel dönüşüm" kavramıyla ifade edilmiş, dönüşümün uygulama modellerinden biri olan soylulaştırma ise üzerinde en çok tartışmanın yapıldığı model olmuştur. Bunun sebebi soylulaştırmayla birlikte yerinden edilmenin, sosyal ayrışmanın ve eşitsizliğin yaşandığına yönelik eleştirilerdir. Soylulaştırma sürecinde devlet, sermaye sahipleri büyük şirketler, özel kişiler aktörleri oluştururken; aynı dönemde oluşan yeni orta sınıf tartışmalarıyla soylulaştırma tartışmaları başka bir başlık altında birleşmiş ve yeni orta sınıf da soylulaştırmanın aktörü olarak görülmüştür. Bu sınıfın farklı demografik ve kültürel yapıları, tüketim alışkanlık ve yaşam tarzları ve kendilerini *diğerlerinden* ayırma pratikleri tartışmalara Bourdieu'nün sermaye ve habitus kavramlarını sokmuştur.

Bourdieu'nün kavramsallaştırması ele alınırken kendini ayırma pratiğinin ne sadece soylulaştırıcılara ne de sadece o zamana özgü bir şey olduğu vurgulanması gereken bir noktadır. Nitekim bunu diğer başlık ve alt başlıklarda da görmekteyiz: Veblen de Goffman da Habermas da Sennett de farklı zamanlarda ve farklı şekillerde kişilerin ayrım pratiğinden bahsetmiştir.

Öte yandan hem politikalarla hem de toplumda yaşananlarla birlikte mekânlar yeni görünümler ve anlamlar kazanmaya başlamıştır. Ayrımda büyük bir araç olan tüketim çeşitlenmiş; mekânın tüketimiyle kent yaşamı farklı bir sürece girmiştir. Ayrımın gereği, izleyicilere ihtiyaç duyan kişiler, mekân tüketimini kamusal mekân ve üçüncü yerler üzerinden gerçekleştirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KARAKÖY'ÜN DÖNÜŞÜMÜ

Araştırmada batıda Atatürk Köprüsü, doğuda Galataport inşa sahası, kuzeyde ise Bankalar Caddesi ve Kemeraltı Caddesi'yle sınırları çekilen Karaköy'ün neresi olduğu tartışmalı bir konudur. Karaköy olarak tanımlanan bölgenin büyük bir kısmının Galata olarak anıldığı da Türker'in anlatımında görülmektedir:

> "Tarih boyunca şimdiki Unkapanı Köprüsü'nün yanındaki Azapkapı Camisi'nden Galata Kulesi'ne doğru çekilen bir çizginin Galata Kulesi'nden Tophane Meydanı'na indirilmesi ve Azapkapı ile Tophane arasının da denizden birleştirilmesi ile oluşturulacak kabaca bir üçgenin içinde kalan bölge Galata olarak tanınmıştır. (…) 1453'den 1960'lı yıllara kadar Türkler tarafından da Galata olarak bilinen bu bölgenin adı 1960'larda Kıbrıs olaylarına bir tepki olarak değiştirilen Rumca isimler gibi değiştirilmiştir. O zamana kadar sadece meydan adı ile sınırlı olan Karaköy, bütün bölgeyi kapsar hale getirilmiş ve Galata bir semt adı olarak tabelalardan, yazışmalardan, adreslerden silinmiştir" (Türker, 2007: 10-11).

Türker'in ifadesine ek olarak Galata, Tophane ve Karaköy semtleri arasındaki geçişkenlikten dolayı da semt kimi zaman bu isimlerle de anılmıştır. Eski kullanıma göre kimi kısım Tophane kimi kısım Galata diye anılmasına rağmen, araştırma sahasının belirlenmesi ve Karaköy'ün sınırlarının çizilmesi hem tarihsel süreklilik hem de günümüz toplumsal hayatın kabulleri üzerinden gerçekleştirilmiştir.

"Galata'nın tarih sahnesine asıl çıkışı ve resimlere konu olabilecek hale gelişi, Cenovalıların buraya yerleştirilmesi ile başlar" (Gülersoy, 1972: 81). 13. yüzyılda bölgeye yerleşen Cenevizliler 14. yüzyılda bölgeyi surlarla çevirmiş ve şehre giriş için farklı noktalardan kapılar inşa etmiştir. O dönemden itibaren bölge, İstanbul'un Batı'ya açılan kapısı konumundadır; Batı ile bütün ilişkiler buradaki liman aracılığıyla kurulmuştur. Bölgede hem ticaret yapılmakta hem de Batı'nın kültürünü tanıma imkânı oluşmaktadır. Ayrıca limana bağlı olarak bölgede eskiden beri çok sayıda taverna ve genelev vardır. 15. yüzyılda İstanbul'un fethiyle birlikte, Fatih Sultan Mehmet, yürütülen liman faaliyetlerinin öneminden dolayı Cenevizlilerle anlaşmış, bölgeye voyvoda tayin ederek bölgeyi kontrol altında tutmuştur. Bölgenin

yaşadığı ilk dönüm noktası liman özelliğinin geri plana giderek ticari faaliyetlerin yoğunlaşmasıyla olmuştur:

> "Galata'nın 17. yy'da Kanuni'nin Fransızlara tanıdığı kapitülasyonlara bağlı olarak, Akdeniz'deki liman kentleri arasında en önemlilerinden biri haline geldiği bilinmektedir. (…) Ancak söz konusunu durum 18. yy'da Fransız Devrimi'nin de etkisiyle değişmiş, Galata limanı sönükleşmiş, oldukça düşük düzeyli bir yöre haline gelmiştir (Kazgan, 1991: 141). Bu yüzyıldan sonra Galata giderek yalnız ticaret ağırlıklı bir bölge olmuş, buna bağlı olarak da özellikle Voyvoda Caddesi'nde [bugünkü Bankalar Caddesi] yoğunlaşan hanlar, ticarethaneler, bürolar, depolar, dükkanlar ve bunların yanında borsa ve bankerlerle, ekonomik ağırlığı elinde tutmaya özen göstermiştir" (Akın, 1998: 89-90).

Ev sahipliği yaptığı üç büyük imparatorluk döneminde de liman işleviyle ön plana çıkan Karaköy, tarihi boyunca birçok altın çağ yaşadığı gibi çöküş dönemlerinden de geçmiştir. Semtin yaşadığı dönüm noktaları üzerinden Karaköy'ün dönüşüm sürecinin anlatılacağı bu bölümde, anlatım kendi içinde de dönüm noktaları bulunduran üç ana dönem üzerinden gelişmiştir. İlk olarak 19.yüzyıl – 1980 arası; ardından 1980 – 2000 arası; son olarak da 2000'den günümüze kadarki süreç ele alınmıştır. 18. yüzyılda semtin ticari kimliğinin ağırlık kazanması sürecine girilmiştir; fakat en önemli değişiklikler 19. yüzyılda gerçekleştiği için araştırmada süreç 19. yüzyıldan başlatılmıştır. 1980'li yıllarda İstanbul'a dünya kenti olma rolünün biçilmesi ve 2000'li yıllarda bu rol bağlamında alınan hukuki kararlar ve geliştirilen projeler bu dönemlendirmeyi oluşturmuştur.

2.1. 19. YÜZYIL – 1980 ARASI DÖNEM: LİMAN İŞLEVİNDEN TİCARİ İŞLEVE

Ticari ilişkilerin gelişmesiyle birlikte sadece Karaköy değil; Beyoğlu'nun tamamı İstanbul'da önemli bir merkez konumuna gelmiştir. Sarayın Beşiktaş'a taşınmasıyla birlikte bölgenin artan önemine bağlı olarak zaruri hale gelen ulaşımı kolaylaştırma çalışmalarından ilki 1836'da Unkapanı – Azapkapı arasındaki köprünün yapımı olmuştur. Eminönü – Karaköy arasında ise ilk olarak 1845; ardından 1863, 1876 ve 1912 yıllarında köprü yapılmıştır. Köprünün yapılmasına rağmen iki yaka arasında sandalcılık faaliyetleri devam etmiştir. 1912 köprüsünün de işlevini kaybetmesi

üzerine 1992 yılında yeni köprü yapılmıştır. Ulaşımın arttırılmasıyla birlikte semtin diğer bölgelerle ilişkisi gelişmiştir.

Yabancı nüfusun yoğun olduğu bölgede ticari hayat da çoğunlukla gayrimüslimlerin elinde olmuştur. Bölgede borsanın kuruluşunda etkin olan, ticari hayata sarraflıkla başlayan gayrimüslim tüccarlar, 1846 yılında Batılıların Bankalar Caddesi'nde açtığı bankerlik bürosuyla Galata sarraflarından Galata bankerlerine dönüşmüştür. Bu büro "1847'de İstanbul'da kurulan ilk banka olan Banque de Constantinople'un çekirdeğini" (Tekeli, 1994a: 355) oluşturmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderek zenginleşen bankerler devlete borç verecek konuma gelmiştir.

Bölgenin ticari hayatı gelişmeye devam ederken 1853 yılında Karaköy'de yeni gelişmelere yol açan bir diğer önemli olay Kırım Savaşı'dır. Savaşta Osmanlı Devleti'ne yarım eden İngiliz ve Fransızların etkisiyle bölgede ilk olarak rıhtım çalışmaları başlamıştır. Fransız şirketi aracılığıyla 1892'de rıhtım inşaatı başlamış, yaşanan aksaklıklar sonucu rıhtımın son halini alması 1900 yılını bulmuştur. Tophane ile köprü arasında inşa edilen rıhtımda birçok kahvehane ve meyhane açılmıştır. İngiliz ve Fransızların ikinci bir etkisi ise belediye teşkilatının kurulmasında olmuştur. "Batı mimarisi ve kentçiliğin gerçek anlamda İstanbul'da uygulanabilmesi için yönetim bakımından da bazı Batı yönetim sistemlerinin benimsenmesi zorunlu görülmüş" (Dökmeci, Çıracı, 1990: 39) ve bu amaçla 1858 yılında Altıncı Daire kurulmuştur. "Hemen hemen tümüyle yabancıların elinde olan Altıncı Belediye Dairesi, Beyoğlu'nu küçük bir Avrupa kenti olarak geliştirmeye çalışmış ve ilk iş olarak Galata Surları'nı yıktırmıştır" (Dökmeci, Çıracı, 1990: 40).

Kentin görünümünde Batılılaşma yolunda çalışmalar yapılırken ticari hayatta da gücü gayrimüslimler ve Batılılar elinde tutmaktaydı. 1863 yılında devlet bankası statüsüne gelen Osmanlı Bankası ilk olarak Bankalar Caddesi'ne paralel bir sokaktaki handa yine gayrimüslimler tarafından kurulmuştur. 1860'lardan itibaren yüzyılın sonuna kadar Bankalar Caddesi'nde bankacılık yanında birçok iş kolu yer almıştır. "Bankacılık, sigortacılık, hukuk, mimarlık, madencilik, demiryolları ve genel anlamda teknoloji ithaliyle ilgili olan bu şirketler, Voyvoda Caddesi'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun son elli yılının ekonomik ve mali hayatıyla ne denli

bağlantılı bir şekilde, hatta iç içe geliştiğini göstermeye yeterlidir" (Eldem, 2000: 14-15). Ticari hayatın canlılığının yanında 19. yüzyılın ikinci yarısında bölgede sosyal hayat da gelişmiştir. Beyoğlu'nun daha çok yukarı kısımlarında konut alanları; ilk olarak Pera'da ardından Karaköy'de oteller ve ilçenin geneline yayılmış olan kahvehane, meyhane ve lokantalarla birlikte bölgede hareketlilik iyice artmış, 1874 yılında Avrupa'nın ilk metrolarından biri olan tünel hizmete girmiştir. 1880'li yıllarda yaptırılan Kamondo Merdivenleri "art-nouveau'yu çağrıştıran belirgin mimari tarzlarının yanında, çeşme, sebil gibi geleneksel yapıların dışında İstanbul'da kamunun kullanımına ve sokağı güzelleştirmeye yönelik nadir planlı ve özenli mimari unsurlardan birini oluşturmasıyla dikkat çekmektedir" (Eldem, 2000: 232).

Gelişen ticari hayat Karaköy'de hanların yoğunlaşmasına vesile olmuş; iktisadi hayatın dönüşüm süreciyle hanlar da hem fiziksel hem de işlevsel olarak dönüşmüştür. İşlevsel dönüşümün ilki 1880'lerde hanlara büyük şirketlerin gelmesiyle yaşanmıştır. Aynı dönemde oteller de hanlarla birlikte semtte görülürken dönüşüm süreciyle birlikte oteller ağırlık kazanarak 2000'li yıllarda pek çok han yerini otellere bırakır hale gelmiştir. Hanlar, günümüzdeki dönüşüm sürecine kadar olan fonksiyonuyla farklı büyüklükte ve fonksiyonda birçok ticarethaneye ev sahipliği yapmıştır. Esnaflar arasında kurulan ilişkilerle, kimi hanların girişindeki çay ocaklarıyla, müşteri – esnaf ilişkisiyle birlikte hanlar "kendi sosyalliğini ve kamusallığını yaratıyor" (K11, E, 37, kent araştırmacısı). Günümüzde henüz *otelleşmemiş* ya da terk edilmemiş, hala işler halde olan hanların eski özelliğini kısmen de olsa sürdürdüğünü söylemek mümkündür; fakat devam etmekte olan dönüşüm sürecinde veya sürecin sonunda hanların tamamen yok olması söz konusudur. Öte yandan 1880'ler döneminde eski binaların yıkılmasından istifade ederek cadde genişletme çalışmaları yapılmıştır ve cadde "böylece yüzyıllardır daracık sokaklardan oluşan bir dokuya sahip olan Galata'nın ilk modern görünümlü sokakları arasında yerini almış oldu" (Eldem, 2000: 26).

1890 yılına gelindiğinde ise bölgenin başından beri eğlence hayatıyla ünlü olmasına paralel olarak ilk barlar olarak nitelendirilebilecek balozlar sosyal hayatta önemli bir mekândı. Daha çok Necatibey Caddesi (*Grand rue de Galata*) üzerinde toplanmış olan balozlar "güzel kadınların çalıştığı, içki içilen, müzik dinlenilen batakhane türü

barlardır" (Türker, 2007: 87). Eskiden beri limanın da etkisiyle Karaköy'de denize yakın yerlerde kahvehane ve şaraphaneler bulunmuştur. Hem limana hem de eğlence mekânlarına bağlı olarak genelevler bölgedeki varlıklarını arttırarak sürdürmüştür. Galata Rıhtımı yapımında yıkılan Şarap İskelesi ise adını gemilerden bölgeye taşınan şaraplardan almıştır. "Galata, 19. yüzyılda İstanbul'da sadece para kazanılan, 'tehlikeleri göze alarak' eğlenilen, işyeri için tercih edilen fakat oturmak için üst gelir grupları tarafından fazla rağbet görmeyen bir semt olmuştur" (Türker, 2007: 10-11).

20. yüzyılda da balozlar ve genelevlerin semtteki çokluğu kendini korumuştur. 20. yüzyıl başlarındaki sosyal hayatta, 1917 ihtilaliyle bölgeye gelen Beyaz Ruslar ve Amerika ve Avrupa tiyatroları etkin olmuştur. Kurtuluş Savaşı bitene kadar, Bankalar Caddesi'nde önemli yeri olan mimarlar, diğer semtlere dağılmış ve yerlerini daha önceleri önemsiz görülen meslek gruplarına bırakmıştır. Bu mesleklerin yerini alan teknik donanım şirketleri ise, savaş öncesi dönemde elektrik malzemelerine duyulan ihtiyacı var olan ithalatçılar karşılarken; savaş sonrasında bu sektöre yönelik ihtiyacın artmasıyla birlikte Bankalar Caddesi'nde yeni bir pazar oluşturmuştur. Cumhuriyet'in kurulmasına kadar canlılığını bir şekilde devam ettiren caddenin, ilginin Ankara'ya kaymasıyla birlikte gelişimi yavaşlamıştır.

1920'ler ve 1930'larda Tophane Rıhtımı'nda ise Cumhuriyet'in ilk serbest bölgesi kurulmaktaydı. 1929 yılında Ford, rıhtıma bir montaj fabrikası kurmuştur. Motorlu taşıt montajının başını çeken Ford'un yanı sıra bölgede aynı işi yapan başka şirketler de vardı, "bu açıdan 1920'ler Tophane'si liman, gümrük ve montaj endüstrisinin mekânsal olarak iç içe geçtiği bir sahaydı" (Odman, 2011: 89).

1948 yılında İsrail'in kurulmasıyla birlikte Karaköy'de önemli bir nüfusu oluşturan Musevilerin büyük bir kısmı İsrail'e gitmiştir. Ardından Kıbrıs sorunuyla birlikte 1955'te yaşanan 6-7 Eylül olayları da bölgenin demografik yapısını değiştiren bir diğer dönüm noktasını oluşturmuştur. Yaşanan olaylardan sonra kalmayı tercih eden gayrimüslimler ise şiddet olaylarının yarattığı tahribattan büyük yaralar almıştır. "1950'lere kadar büyük ölçüde eski halini koruyan Karaköy Meydanı'nın çoğu azınlıklara ait tanınmış mağazaları 6-7 Eylül 1955 olaylarının tahribatından büyük

ölçüde nasibini aldıktan üç yıl sonra daha pek toparlanmaya fırsat bile bulamadan zamanın başbakanı Menderes'in ünlü yıkımları ile yüz yüze gelmişlerdir" (Türker, 2007: 104). Menderes yıkımlarını Türker, üç aşamada incelemiştir:

> "1958 yılının Nisan ve Mayıs aylarında hız kazanan bu yıkımlar üç ayrı aşamada gerçekleştirilmiştir. Bir taraftan Karaköy Meydanı'nı dolduran bloklar halindeki binalar sağlı sollu yıkılırken; diğer yönden Karaköy'den Tophane'ye doğru Kemeraltı Caddesi'nin genişletilmesi amacı ile yıkımlar yapılmıştır. Burada bulunan iki kilisenin yıkımı resmi makamları, Rum ve Ermeni cemaatleri ile karşı karşıya getirmiş ve epeyce sıkıntı yaratmıştır. Üçüncü bölüm yıkımlar ise Kemeraltı Caddesi'nden Karaköy Yolcu Salonu'na doğru indirilen dik bir hat boyunca yapılmış, bu şekilde yeni açılan, oldukça geniş Maliye Caddesi için çok sayıda bina ve dar sokak ortadan kaldırılmıştır" (Türker, 2007: 106).

Demografik değişimin ardından Menderes yıkımlarıyla birlikte gelen sosyal, ekonomik ve mimari değişim de bölgenin tarihinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Birçok önemli yapı yıkılırken bölgenin tarihinin başlangıcından beri adıyla birlikte anılan genelevlere ise düzenlemeler yapılarak kimi sokaklar ortadan kaldırılmış; kimisinin adı değiştirilmiştir. Yıkımlarda Ford'un binaları da yıkılırken sahil doldurularak yeni antrepolar inşa edilmiştir. "Yani dönemin endüstri mirasının altyapısal bir parçası olan tarihi Galata Rıhtımı da tamamen 1950 yılında 'İstanbul'a medeniyet getirecek imar faaliyetlerinin' altında kalmış oldu" (Odman, 2011: 90).

1958 yılında Tophane Meydanı da düzenlenmiştir. Meydan için geliştirilen projede yer alan Sedad Hakkı Eldem, "Tophane meydanın eskisi gibi ihya edilerek iki cami arasının denize kadar açılması ve buranın önemli bir meydan haline getirilmesi" (Eldem, 1983: 149) fikrinin karşısında alana ambar yapılmasının tercih edildiğini belirtmiştir. Semtin, camileri, saat kulesi ve çeşmesiyle denizle ilişkisi kurulmuş olan bir meydana sahip olma şansı, bu düzenlemeyle yitirilince bu şans günümüze kadar yaşanan süreçte tekrar söz konusu olmamıştır. Şu an devam etmekte olan dönüşüm projesinde ise 1950'li yıllarda sahip olma şansı kaybedilen meydanın yapılması planlanmaktadır.

Günümüzde Karaköy'de Arap Camii ve Kemankeş mahalleleri arasındaki geçişi sağlamada bir alternatif olan yeraltı geçidi ise 1964 yılında tamamlanmış; fakat o zamandan beri trafiği rahatlatma işlevini yerine getirmemiş, geçiş işlevinden daha

çok çarşı işleviyle kullanılmıştır. 1970'li yılların sosyal hayatında ise bölgenin tarihi sürekliliğini korurcasına kumarhane, meyhane ve kahvehaneler işlemeye devam etmiştir. Bir yandan okeyin, kâğıdın oynandığı; çayın, kahvenin içildiği kahvehaneler işlerken diğer yandan tavuk atölyeleri semte hâkim olmuştur (K7, E, 52, esnaf vb.). Anadolu'dan kümeslerle gelen canlı tavukların kesimi, paketlenip dağıtımı Karaköy'ün bugünkü kafeler bölgesinde[1] yapılmıştır. Tavuk atölyelerinin yanı sıra o dönemde konserve fabrikası, salça fabrikası gibi yerler de Karaköy'de yer almıştır. Sosyal hayatı etkileyen mekânsal değişimlerden biri bu yıllarda meydan düzenlemesiyle yaşanmış, meydan yeşillendirilerek aydınlatılmıştır. Toplu taşımada otobüsler sahil tarafından ilerlerken diğer araçlar meydandan geçmiştir. Bugün hala semtte var olan katlı otopark ise 1974 yılında inşa edilmiş ve "Karaköy Meydanı'nı doğal otopark olmaktan kurtarmıştır" (Tekeli, 1994b: 456). Özellikle son yıllarda semte yönelik artan ilgiyle birlikte katlı otopark yetersiz gelmeye başlamış; otopark problemi semtin en büyük problemlerinden biri haline gelmiştir. Öte yandan bu ilginin öncesinde de semtte trafik ve park problemi yaşanmaktaydı: Ticari hayatın yoğun olduğu kısımda mal ve yük taşımacılığına bağlı olarak; turizmin yoğun olduğu kısımda ise özellikle kruvaziyer gemilerinin yanaşmasıyla birlikte bölgede araç trafiği yoğunlaşmıştır. Bu yoğunluk, iktisadi hayatta yaşanan gelişmeler bağlamında ele alındığında temellerini 1980 dönemiyle başlayan dünya kenti olma söyleminde bulmaktadır.

2.2. 1980 – 2000 ARASI DÖNEM: DÜNYA KENTİ İSTANBUL

İstanbul'un dünya kenti olmaya yönelik ilk adımı 1978 Washington Mutabakatı'na dayanmaktadır. "Washington Mutabakatı, merkezi Washington'da bulunan üç önemli kurumun (Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, ABD Hazine Bakanlığı) ülkelere tavsiye ettikleri ortak iktisat politikalarını ifade eder" (Yıldırım, 2011: 4). "Daha sonra bu mutabakata Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Merkez Bankası da katılmıştır" (Saad-Filho, 2007: 191; Williamson, 2004-2005: 195; akt. Yıldırım, 2011: 4). İlk başta Latin Amerika ülkelerine yönelik geliştirilen politikaları ilk kabul eden ülkelerden biri Türkiye olmuştur. 10 maddeden oluşan mutabakatta; iktisadi alanda devlet müdahalesinin azalması, serbest finansal hareketler, piyasanın

[1] Semtin bölgelendirmesine dair açıklama ve incelemeler üçüncü bölümde yapılacaktır.

belirleyeceği faiz oranları, tek tip ve piyasa tarafından belirlenen döviz kuru, serbest dış ticaret, yabancı sermaye yatırımlarını özendirme ve özelleştirme politikaları geliştirilmiştir. 1980'li yıllarda Washington Mutabakatı neoliberal politikalara meşruluk kazandırsa da 1990'lı yıllarda mutabakat, ülkeler istedikleri iktisadi büyümeye ulaşamayınca eleştirilere maruz kalmıştır. Süreçte mutabakat üzerinde düzenlemeler yapılsa da mutabakat eleştiri almaya devam etmiştir. Serbest piyasa ve özelleştirmeyle iktisadi alanda ilerleyen politikalara, 1980'li yıllarda Sassen'in küresel kent kavramı eşlik etmiştir.

1980 yılında İmar ve İskân Bakanlığı tarafından onanan 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planı hazırlanmıştır. Planın amacı "metropoliten İstanbul'un, ülke ve dünyaca bilinen öz değerlerini yitirmeden uluslararası düzeydeki öneminin ülke yararına artırılması bu arada, ülke kalkınmasına uyumlu olarak, metropolün büyüme ve gelişmesinde gerekli fonksiyon ve hizmetlerin yaratılması" (Özler, 2007: 230) idi. Fakat yetkilendirmede değişiklikler olunca yeni yetkili İBB, 1995 yılında yeni bir plan hazırlayarak 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Plan raporunu sunmuştur. 1994 1/50.000 Ölçekli İstanbul Büyükşehir Nazım Plan Raporu'nun temel ve alt amaçları şu şekilde sıralanmıştır:

> "İstanbul'un evrensel, kültürel, doğal öz değerlerinin ve tarihi kimliğinin korunarak ülke ve bölge kalkınması ile uyumlu büyüme ve gelişmesi sağlanırken, küresel ekonomik gelişme süreci ve metropoller kademelenmesi içinde yerini almasıdır. Bu temel amaca ulaşmak üzere 3 alt amaç saptanmış olup, bu alt amaçların gerçekleştirilmesi için öneriler getirilmiştir.
>
> 1.Alt amaç, çağı yakalamak için İstanbul'un bilim, kültür ve sanat boyutlarını da vurgulayarak bir dünya kenti haline gelmesidir.
>
> 2.Alt amaç, İstanbul'un tarihi, kültürel, doğal kaynaklarının ve kimliğinin korunarak yaşam kalitesinin yükseltilmesidir.
>
> 3.Alt amaç, metropoliten yapının ve ekonominin etkinliğinin arttırılmasıdır" (Özler, 2007: 251).

Planın devam eden kısmında temel önerilerden biri Galata, Pera ve Haliç kıyılarının "'Eski kent' kimliği korunarak, turizm, ticaret ve kültür ağırlıklı bir kullanım alanına" (Özler, 2007: 254) dönüştürülmesidir. 1995 tarihli Metropoliten Alan Alt

Bölge Nazım Plan Raporu'nda ise Beyoğlu ve Galata Bölgesi, Metropoliten Merkez Alanları'nda, Tarihi Ticaret, Hizmet ve Turizm Alanları olarak tanımlanmış; merkez fonksiyonla tarihi konut bölgeleri arasındaki dengenin sağlanması ve boş alanlara sosyal donatı yapılması hedeflenmiş; "kentsel tasarım bazında alt planlarda tarihi, turistik bölgeler tespit edilip yayalaştırma projelerine kadar inen detay projeler gerçekleştirilmesi, bu bölgenin tarihselliğinden gelen kimliği ile uygun finansman, yabancı kurum ve kuruluşlar ile, kültür, ticaret ve hizmet faaliyetlerinin korunarak, geliştirilmesi uygun görülmüştür" (Özler, 2007: 279). Salıpazarı-Karaköy limanı ise, yeni haliyle yat limanı, feribot iskelesi ve rekreasyon alanına sahip olacak Haydarpaşa Limanı ile entegre halinde "bir servis iskelesi ve rekreasyon alanı olarak kullanılacaktır" (Özler, 2007: 296).

1980 ve 1995 planları arasındaki süreçte 1982 yılında Turizmi Teşvik Yasası yürürlüğe girmiş; İstanbul özelinde ise 1984-89 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan ile birlikte önemli değişiklikler yaşanmış; "Bedrettin Dalan adeta bir *turizm seferberliği* başlatmıştır" (Şentürk, 2011: 321). Dalan, 1990'lı yıllarda İstanbul'un önemli bir turizm odağı olacağını söylemiş; bunun yanı sıra İstanbul'un ticari merkez olma özelliğinin de gelişeceğini belirtmiştir (Şentürk, 2011).

Dalan döneminde İstanbul'un genelinde yaşanan yıkımlardan ikisi, araştırma alanı içine dahil olan Perşembe Pazarı ve Haliç Kıyısı'nda gerçekleştirilmiştir. Haliç suyunun temizlenmesi, kıyının yeşillendirilmesi ve Perşembe Pazarı'ndaki kaçak yapıların yıkılması ve esnafın PERPA'ya taşınması hamleleri bu dönemde yapılmıştır. Özellikle Perşembe Pazarı'ndaki yıkımlar çok şiddetli olmuş; yıkımın verilen tarihten önce yapılmasıyla esnaf büyük maddi zarara uğramıştır. Tüm bunlara rağmen Perşembe Pazarı'nı tamamen taşıma planı gerçekleşmemiştir. Esnafın bölgeyle bütünleşmesi, insanlardaki alışkanlıklar esnafın orada kalmasını sağlayan en önemli etkenler olmuştur. Öte yandan "Karaköy-Salıpazarı Liman Bölgesi 1986'da yük limanı olma statüsünü kaybetmiş ve yalnızca yolcu gemilerine hizmet etmeye başlamıştır" (Gönül, Gürsel, 2016: 96). Bu dönemde kültürün tüketimi ise hız kazanmıştır:

> "İstanbul süratle kültürel tüketime göre biçimlenmiş bir kent haline geliyordu: anıtsal yapılarını ve şehrin tarihini canlandıran restore edilmiş mahallelerini içeren sınırları tanımlanmış turizm bölgesini, yeni yapılmış olan otellerden hareketle ziyaret etmek kolaylaşmıştı. Modern, teknolojik donanıma sahip, küresel işlevler göz önüne alınarak tasarlanmış ofis binalarının yoğunlaştığı uluslararasılaşmış bir ticari bölge beliriyordu siluet olarak. 1980'li yıllar boyunca İstanbul, Türkiye'nin dünya sahnesine çıkışıyla tanımlanan sürecin, vitrini ve kapısı olacaktı" (Keyder, 2000: 26).

Dalan yıkımlarının ardından 1990'lı yıllarda da Perşembe Pazarı hakkında yasal düzenlemeler ve planlar başlamıştı. İlk olarak 1992 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından Perşembe Pazarı Sit Alanı ilan edilmiştir. Sonraki yıllarda alan için Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmış ve Koruma Kurulu ile İBB tarafından onay alınmıştır. Ardından karar iptal edilmiş; 2015 yılında tekrar kabul edilmiştir.

1990'lı yılların Bankalar Caddesi'nde ise yeni bir değişim yaşanmış; bankalar ve büyük şirketler Maslak aksına çekilmiş, bölgenin ticari kimliği değişmiştir. "Bir ticaret ve iş merkezi olma işlevini yitirmesi ile Karaköy, hırdavatçıların, endüstriyel malzeme ve yedek parça satıcılarının, küçük imalathanelerin bulunduğu, tarihi dokusunun yanında çoğu derme-çatma birçok niteliksiz ve bir kısmı kaçak yapının eklendiği, binaların önemli bir kısmının metruk ve boş olduğu, akşamları ve hafta sonları hiçbir hayat belirtisinin olmadığı bir çöküntü alanına dönüşmüştür" (Gönül, Gürsel, 2016: 96). İskele tarafında ise Rus Pazarı ve borsa, sosyal ve ekonomik hayatı şekillendirmiştir. Ruslar bavul ticaretine Karaköy'de başlamış ve kurdukları pazarda her çeşit eşya satmışlardır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ise ilk olarak Karaköy'de açılmıştır, 1990'lı yılların ortalarına kadar burada bulunan borsa, semtin tarihine benzer şekilde borsacıları semte çekmiştir. Gümrükçüler, tornacılar, tesviyeciler, hırdavatçılar, hamallar, ayakkabı boyacıları, jeneratörcüler gibi birçok farklı işi yapan esnaf bu dönemde Karaköy'de bulunmuştur. Semtin bir diğer meşhur pazarı ise ithal ürünlerin satıldığı Amerikan Pazarı'dır. O dönem henüz AVM'ler bu kadar yaygın değilken ve büyük markalara ulaşım kolay değilken "blue jean" almak isteyenler Amerikan Pazarı'na gitmekteydi:

> "O zaman hiçbir yerde bulunmayan Timberland'lar, Lewis kotlar aklınıza ne çeşit marka geliyorsa, orijinali burada Amerikan Pazarı'nda satılırdı. Sıra sıra dükkanlar. (…) Ondan

> sonra o dükkanlar yavaş yavaş yerini bıraktı, bu mağazacılık sektörü Türkiye'de genişlemeye başladı, AVM'lerin açılmasıyla" (K18, E, 33, esnaf).

Günümüzün en tartışmalı projelerinden biri olan, ilk kez 2002'de duyurulan, halk arasında Galataport adıyla bilinen Salıpazarı Kruvaziyer Liman Projesi'nin önünü açan yasal düzenlemeler ise 1990'lı yıllara uzanmaktadır. 1989 ve 1995 yıllarında sırasıyla Galata Kulesi ve çevresi ve Tophane Salıpazarı Kültür Ve Turizm Koruma Ve Gelişim Bölgesi ilan edilmiş; Tophane Salıpazarı Korunması Gerekli Kültür Varlığı olarak tanımlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ve Turizm Merkezlerinin tanımını ve tespit kıstaslarını şu şekilde açıklamaktadır:

> "Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri: Tarihî ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirmek üzere sınırları Bakanlığımızın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen bölgeler.
>
> Turizm Merkezleri: Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri içinde veya dışında, öncelikle geliştirilmesi öngörülen; yeri, mevkii ve sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen, turizm hareketleri ve faaliyetleri yönünden önem taşıyan yerleri veya bölümleri.
>
> Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ve Turizm Merkezlerinin tespitinde; ülkenin doğal, tarihi, arkeolojik ve sosyo-kültürel turizm değerleri, kış, av ve su sporları ve sağlık turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli dikkate alınmaktadır. 4957 sayılı Kanun ile değişik 2634 sayılı Turizmi teşvik Kanunu uyarınca belirli potansiyele sahip alanlarda, KTKGB tanımında da ifade edildiği üzere koruma–kullanma dengesinin kurularak sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak ana hedeftir.
>
> 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nda 4957 sayılı Kanun ile değişiklik yapılmasıyla Bakanlığımız turizm bölgelerinde yeni bir misyon üstlenmiştir. Buna göre; turizm alanları sektörel bazda değil tüm sektörleri kapsayacak şekilde ve koruma ilkelerini içerecek biçimde yeni bir planlama yaklaşımı ile ele alınmaktadır" (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü).

Bu tanımlamalar bölgede geliştirilecek olan yeni projelerin habercisi olmuştur. İstanbul'a biçilen dünya kenti rolü, Beyoğlu ilçesinde geliştirilen ve geliştirilecek projelerle mekânda fiziksel görünüm kazanmaya başlamıştır.

2.3. 2000 VE SONRASI: GÜNCEL GELİŞMELERLE KARAKÖY

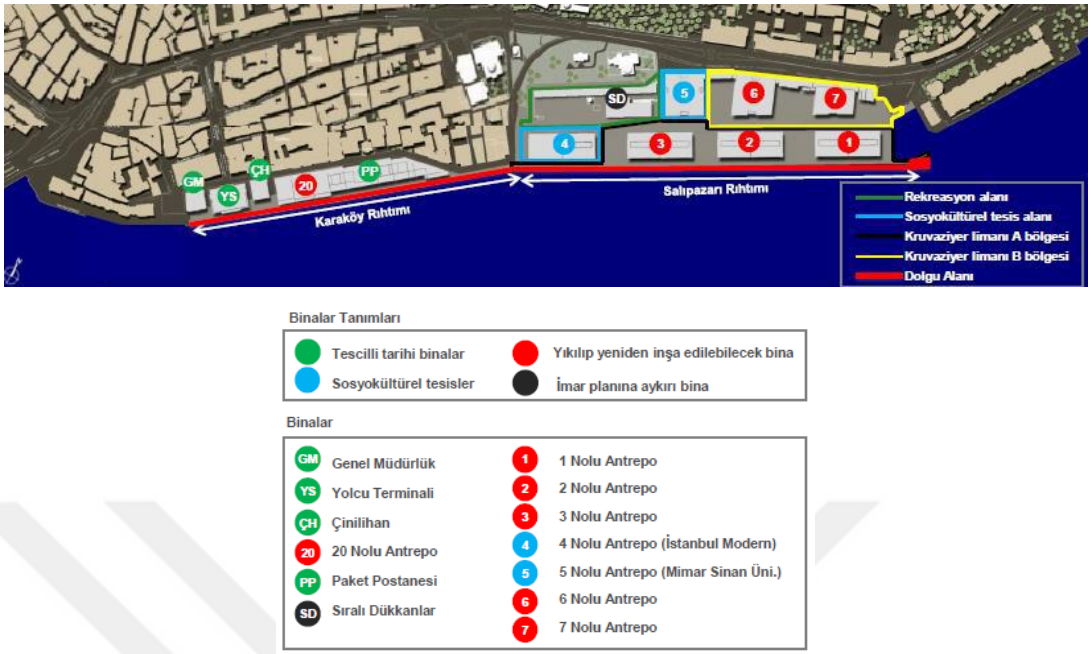
2000'li yılların iki önemli gelişmesi olarak proje alanını ve çevresini etkileyen Galataport Projesi ve Perşembe Pazarı sahil düzenleme çalışmaları, semtin dönüşümünde belirleyici adımları oluşturmaktadır. Günümüzde Altyapı Projeler Müdürlüğü'nün Perşembe Pazarı sahil kesiminde devam etmekte olan projesinde kıyının kamusal kullanıma açılması hedeflenmektedir. Proje, "köprü inşaatı yüzünden bir şantiye görünüşüne sahip olan alanın imajını düzeltmek" (K33, E, yüksek mimar, kent araştırmacısı) adına yapılmakta demek mümkündür; çünkü Perşembe Pazarı için Tersane Caddesi'ne uzanan bir yenileme alanı projesi söz konusudur. İlk olarak 2010'da Yenileme Alanı ilan edilen Perşembe Pazarı için Kültür Varlıkları Müdürlüğü tarafından geliştirilen proje hem sahil kesimini hem de yapıları içermektedir. Kültür Varlıkları Müdürlüğü'nün projesi için gerekli yasal süreç tamamlanmadığı için daha kısa vadeli olan proje uygulanmaya başlamıştır. Kültür Varlıkları Müdürlüğü'nün projesi uygulanmaya başlayınca şu anda yapılan düzenleme bozulacak ve alanda yeniden bir inşaat olacaktır.

Yenileme Alanı Projesi sürecini sekteye uğratan 2015 yılında Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası'nın itirazı üzerine Yenileme Alanı kararının iptal edilmesidir. Odaların itirazı, projenin Arap Cami'nin önünü açmak için çevresindeki yapıların yıkımı kararına yönelik olmuştur. Projeden bu yıkım kararı çıkarılıp 2016 yılında tekrar Yenileme Alanı başvurusu yapılmıştır. Proje alanı içinde bulunan tescilli yapılar için ise restorasyon projeleri yapılacak; böylece alanda restorasyon ve yenilemeden oluşan ikili bir süreç olacaktır. Yenileme Projesi'nde son durumda alan tespiti yapılmış, röleveler hazırlanıp kurul onayı alınmıştır; şu anda tasarıma dair çalışmalar devam etmektedir. Perşembe Pazarı Yenileme Projesi'nin en iyi ihtimalle 5, en kötü ihtimalle 10 yıla bitmesi söz konusu olduğu için kentli bir süre Altyapı Projeler Müdürlüğü'nün projesiyle alanı kullanabilecektir.

Galataport Projesi içinde bulunduğumuz 2018 yılında hala devam etmektedir. 2002'den beri proje pek çok tartışmayı beraberinde getirmiş ve farklı kesimlerden kötü eleştirilere maruz kalmış; süreç içerisinde çeşitli STK'lar projeye yönelik birçok

dava açmış; tüm bunlar sonucunda pek çok kere durdurulup yeniden başlayan, şeffaf ilerlemeyen bir proje süreci yaşanmıştır.

Galataport Projesi 2015 tarihli ÇED Raporu'nda şu şekilde tanımlanmaktadır: "Salıpazarı Liman İşletmeciliği ve Yatırımları A.Ş. tarafından, İstanbul ili, Beyoğlu ilçesi sınırları içerisinde bulunan tarihi İstanbul Yarımadası karşısında, Kemankeş Caddesi Merkezhan Binası ile İstanbul Deniz Ticaret Odası (Fındıklı) arasında bulunan kıyı şeridinde Karaköy Rıhtımı ve Salıpazarı Rıhtımı dahilinde ve Kemankeş Caddesi, Meclis-i Mebusan Caddesi sınırlarında kalan Salıpazarı Kruvaziyer Limanı Projesi'nin hayata geçirilmesini planlamaktadır" (ÇED Raporu, 2015: 1). ÇED Raporu'nda belirtildiğine göre proje "deniz araçlarının yanaşabileceği ticari amaçlı liman, iskele ve rıhtımlar"ı, "turizm konaklama tesisleri (100 oda ve üzeri oteller, tatil köyleri, turizm kompleksleri vb."ni, ofis, yeme içme, rekreasyon ve kültürel alanları içermektedir. "Zemin altında ise perakende alanları, yolcu terminali, depolar, teknik alanlar ve otoparklar bulunacaktır" (ÇED Raporu, 2015: 4). Yolcuların gemilerden terminal alanlarına ulaşımı, pasaport kontrolü ve gümrük işlemleri zemin altında yapılarak "zemin üstü kamunun kullanımına bırakılacaktır" (ÇED Raporu, 2015: 61).

Harita 2: Galataport Proje Sahası'nda Bulunan Mevcut Yapıların Plan Durumları (ÇED Raporu, 2015: 56)

Raporda projeyle birlikte gelişecek kent yaşamı betimlenmiş ve proje dahilinde yapılacaklar aktarılmıştır:

> "Yapılaşma anlamında, rıhtım çevresinde 1 ila 3 katlı mağaza ve restoranlardan oluşan, sokak ve meydanlarla birbirine bağlı yapılar bulunmaktadır. Bu yapıları bir üst katta da birbirine bağlayan, yer yer alt kata ışık alan dolaşım-sirkülasyon alanları da planlanmaktadır. Böylece farklı kotlarda meydanlarla ve boğazla buluşan bir kent yaşamı ön görülmektedir. Peyzaj olarak, bütün boğaz kıyısında bir gezinti yeri planlanmaktadır. Bu gezinti yeri, ağaç grupları oturma bankları, çeşitli konser, çocuklara yönelik aktiviteler ve diğer organizasyonlar için kullanılacak alanlar ve kafe-restoranların oturma alanları ile zenginleştirilecek, boğaz manzarasıyla bütün alanın ve İstanbul'un önemli bir çekim merkezi olacaktır. Rıhtım kenarında ise bir su öğesiyle vurgulanmış, boğaza açılan bir meydan planlanmaktadır. Bunların dışında alanın tamamında küçük meydanlar ve sokaklar planlamakta, Karaköy'de hali hazırda başlamış olan canlı kentsel yaşamın bu alanda devam etmesi amaçlanmaktadır. Tarihi bölgede ise, saat kulesini merkezine alan, yukarıda bahsedilen tarihi eserlerle ve iki müzeyle (Mimar Sinan ve İstanbul Modern) çevrelenmiş denize komşu büyük bir meydan tasarlanmaktadır. Bu meydan, etkinliklerin yapılacağı, tarihi eserleri ortaya çıkarırken İstanbullular ve ziyaretçilerin modern kent hayatına katkıda bulunacak, İstanbul'un en önemli merkezlerinden biri olacaktır" (ÇED Raporu, 2015: 61).

Galataport Projesi ile "İstanbul'un tek kruvaziyer limanı olan İstanbul Salıpazarı Kruvaziyer Limanı'nın" ülke turizmi gelirini arttıracak bir liman olması ve kamu kullanımına kapalı olan alanın dolaşıma açılması amaçlanmaktadır (ÇED Raporu, 2015).

2003 yılında projenin mimarı Murat Tabanlıoğlu ile yapılan gazete röportajında kendisine yöneltilen "Her tür insana, herkese açık bir alan söz konusu değil mi?" sorusuna şu cevabı vermiştir:

> "Evet, yaklaşık 70 bin metrekarelik bir açık alan var. İnsanlar bu alandaki akslara dağılacaklar. Bunun sokaklarla bağlantısı tek bir noktadan olmayacak. Daha da önemlisi, bu alanlar araç trafiğine kapalı olacak" (Radikal Gazetesi, 14 Ekim 2003).

Öte yandan projeye yönelik en büyük eleştirilerden biri projenin kamu yararına uygun olmadığıdır. Kıyı Kanunu bağlamında projenin uygun olmadığı itirazları, 2005 yılında kanuna yapılan şu eklemeyle geçerliğini kaybetmiştir:

> Kıyıda, uygulama imar planı kararı ile; (…) Organize turlar ile seyahat eden kişilerin taşındığı yolcu gemilerinin (kruvaziyer gemilerin) bağlandığı, günün teknolojisine uygun yolcu gemisine hizmet vermek amacıyla liman hizmetlerinin (elektrik, jeneratör, su, telefon, internet ve benzeri teknik bağlantı noktaları ve hatlarının) sağlandığı, yolcularla ilgili gümrüklü alan hizmetlerinin görüldüğü, ülke tanıtımı ve imajını üst seviyeye çıkaracak turizm amaçlı (yeme-içme tesisleri, alışveriş merkezleri, haberleşme ve ulaştırmaya yönelik üniteler, danışma, enformasyon ve banka hizmetleri, konaklama üniteleri, ofis binalar) fonksiyonlara sahip olup, kruvaziyer gemilerin yanaşmasına ve yolcuları indirmeye müsait deniz yapıları ve yan tesislerinin yer aldığı kruvaziyer ve yat limanları, (…) yapılabilir[1].

2014 yılında Galataport'un Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Raporu yayınlanmış ve ÇED toplantısı yapılmıştır. Protestoların yaşandığı toplantıda Mimarlar Odası İstanbul Şube Başkanı Sami Yılmaztürk, "Sahili 1200 metre boyunca halka kapatacak bu soylulaştırma projesi ayrıca kiraları yükselterek küçük işyerleri ve esnafı bölgeden sürecek ve alanın sosyal dokusunu rant uğruna yok edecektir" (Radikal Gazetesi, 19 Ağustos 2014) demiştir. 2014-2015 yıllarında STK'ların planlara yönelik itirazları devam ederken 2015 yılının şubat ayında Galataport inşaatı

[1] Kıyı Kanunu'nun, Kıyı, Kıyı Kenar Çizgisi, Sahil Şeridi, Planlama ve Yapılanma adlı 2. bölümünün Kıyının Korunması, Yapı Yasağı ve Kıyıda Yapılacak Yapılar başlığı altına gelen 6. madde.

başlamıştır. 2015 tarihli gazete haberinde Arap yatırımcıların da bölge ile ilgilendiği, özellikle 6 bin 300 metrekareden oluşan Zürafa Sokak'ın "bir servet" değerinde olduğu; Karaköy'ün "Nişantaşı'na rakip olacağı" (Emlak Kulisi, 21 Ağustos 2015) anlatılmıştır. Aynı yıl içerisinde Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası ve İnşaat Mühendisleri Odası'nın projeye dair açtığı davanın bilirkişisi ve savcılık projenin kamu yararına uygun olmadığını söylemiştir (Diken, 9 Ekim 2015). 2016 tarihli "İstanbul limanı dev yolcu gemilerine hazırlanıyor" başlıklı gazete haberinde projeye dair planlar şöyle aktarılmıştır:

> "Çalışmaların tamamlanmasını ardından yeni inşa edilecek kruvaziyer gemilere yönelik terminal eskisinin iki katından daha büyük olacak. Terminal yer altına alınacak. Proje tamamlandığında İstanbul limanına 6 binden daha fazla yolcu kapasiteli dev yolcu gemileri yanaşabilecek" (Hürriyet Gazetesi, 3 Aralık 2016).

2017 yılına gelindiğinde Karaköy Yolcu Salonu ve Paket Postanesi'nin yıkımı kamuoyunda büyük yankı uyandırmış, İBB bir süreliğine inşaatı durdurmuştur. Yıkımların gazete haberlerine yansıdığı sıralarda inşaat çalışmaları sebebiyle alanda bulunan binalarda çatlaklar, bölgede hasar oluşmuştur (Hürriyet Gazetesi, 2 Mart 2017). Saha araştırmasının gerçekleştirildiği dönemde de bu hasarlar devam etmiş, büyük ve küçük kimi şirketler bölgeyi terk etmiştir. Şu an inşaatı devam eden proje alanından taşınan İstanbul Modern Sanatlar Müzesi, yeni binası yapılana kadar Beyoğlu'nda geçici bir binada faaliyetlerine devam etmektedir. Mart 2018'de Beyoğlu Belediyesi Başkanı Ahmet Misbah Demircan'ın Cannes'da gerçekleştirilen gayrimenkul fuarına katılımıyla ilgili bir haberde Galataport'a dair şu bilgiler paylaşılmıştır:

> "Yatırım bedeli 4,5 milyar TL olan Galataport'un toplam inşaat alanı 375.000 metrekare olurken; projenin toplam kiralanabilir alanları perakende ve yeme-içme alanı olarak 47.000 metrekare, ofis alanı olarak ise 43.000 metrekaredir. 20.000 metrekare Kruvaziyer terminali olan proje tamamlandığında 200 mağaza ve restoranın hizmet vermesi planlanıyor. Projenin yıllık yabancı ziyaretçi hedefi 7 milyon, yıllık Kruvaziyer yolcu hedefi ise 3 milyon olarak öngörülüyor. İstihdam alanında da büyük potansiyel taşıyan Galataport, proje süresince 5000, işletme döneminde ise 4500 kişiye istihdam sağlayacak" (Sabah Gazetesi, 23 Mart 2018).

Son olarak Nisan 2018'de NTV Finans Cafe'ye katılan Demircan Beyoğlu'ndaki mevcut projelerden şöyle bahsetmiştir:

> "14 sene evvel dedik ki Beyoğlu gibi bir mekanda ne yaparsak ekonomimizi büyütürüz ve geleceğe umutla bakarız ve özel sektörün kaynaklarıyla şehri de geliştirmiş oluruz. Ve hedefimiz turizm, hizmet sektörü, eğitim, sosyal alanların geliştirilmesi, böyle koyduk ve 6000 yataktan 50.000 yatağa geldik. Beyoğlu'nda bugün 50.000 yatak var. Ticaret hacmimiz, bu 50.000 yatak oluşunca kendiliğinden 10.000 yeni işletme açıldı. Beyoğlu'nda 19.000 işletme var; bunun 10.000 tanesi son 14 yılda açıldı. İşte bu iki yeni kapasite 134.000 kişiye yeni istihdam oluşturduk ve bitti. Şimdi hedef, süren projeler var, Galataport gibi Haliçport gibi, Tarlabaşı gibi. Şimdi şu süreçte start vereceğimiz Okmeydanı Projesi gibi. Buralardaki toplam yatırım 10 milyar dolardan fazla ve sadece Galataport tek başına 7 milyon turiste hitap edecek kapasiteyi elinde tutuyor, hem İstanbul için hem Türkiye için ama özellikle de Beyoğlu'nun bir noktası" (NTV Finans Cafe, 9 Nisan 2018).

Galataport Projesi'nin 16 yıllık sürecinde yaşadığı dalgalanmalar Karaköy'ün dönüşümünü de etkilemiştir. 2000'li yıllarda Amerikan Pazarı yerini nargilecilere bırakırken; Karaköy'den çok Tophane adıyla anılan nargileciler proje kapsamında kaldırılmıştır. Nargileciler varlıklarını sürdürdüğü sürede bölge, sosyal hayatın yoğunlaştığı bir yer olmuştur; öte yandan nargilecilerin hemen bitiminde yer alan Kılıç Ali Paşa Hamamı'ndan Galata Köprüsü'ne kadar olan bölge bu yoğunluk ve canlılıktan etkilenmemiş; gündüzleri sadece esnafın ve müşterilerin kullandığı, ulaşım araçları sebebiyle geçiş bölgesi işlevi gören, geceleri ise tekinsizleşen bir bölge olarak kalmıştır.

Çoğu kişiye göre 2004 yılında Karaköy'de açılan İstanbul Modern, Karaköy'ün tekinsiz, atıl kısmı için dönüm noktası olmuştur. Bireysel sanatçıların da ilgisi Karaköy'e bu dönemde kaymaya başlamıştır. Bu süreçte Galataport'un artık halk arasında iyice duyulmasının yanı sıra soylulaştırma sürecine paralel olarak sanatçıların mevcut konumlarında (İstiklal Caddesi, Cihangir vb.) artan kiralar da önemli bir etken olmuştur. 2007 yılında sanat evi Hafriyat'ın da Karaköy'e gelmesiyle sanat camiasında Karaköy alternatif bir semt olarak kabul görmüştür. Semtin önemli kurumlarından biri olan SALT Galata ise 2011 yılında Bankalar Caddesi'nde yerini almıştır. Bu süreçte, yaratıcı meslek gruplarının parça parça Karaköy'e gelmesiyle birlikte 2010'dan itibaren kafelerin semte gelme *cesareti* gösterdiğini söylemek mümkündür. Öte yandan sadece Galataport'un duyulması ve kültür sanat faaliyetlerinin Karaköy'de yoğunlaşması değil; Beyoğlu genelinde

yaşanan olaylar da eğlence sektörünü Karaköy'e çekmiştir. Bu süreci şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Yerel yönetimin Beyoğlu'ndaki işletmelere müdahalesi
- Gezi Parkı Protestoları sonrası bölgede güvenlik güçlerinin yoğunlaşması
- İstiklal Caddesi ve çevresindeki sonu gelmeyen altyapı çalışmaları ve inşaatlar
- Terör olaylarına bağlı olarak Batılı turistin azalması
- Arap turistin Taksim'e gelmesi
- Tüm bunlar sonucu "Taksim'in bitmesi"[1]

2011 yılında Beyoğlu Belediyesi'ne bağlı zabıta tarafından Beyoğlu'nda özellikle Asmalımescit bölgesindeki işletmelerin dışarıda bulunan masa-sandalyelerine el konulmuştur. Kamuoyunda da yer edinen olaylar protesto edilince belediye tarafından işletmelere balkon yapmaları fikri sunulmuş; fakat hem maliyeti hem de mekânın kullanım pratiğine uygun olmaması sebebiyle öneri etki yaratmamıştır. Belediyenin geri adım atmaması sonucu işletmeler süreç içerisinde eski canlılığını yitirmeye başlamıştır.

2 yıl sonra gerçekleşen Gezi protestoları, Beyoğlu'nu değiştiren önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Gezi protestoları sonrasında bölgede polisin varlığı neredeyse yerleşik hale gelmiştir. İstiklal Caddesi ve çevresinin kontrol altında tutulma çabaları baskı ortamının oluşmasına neden olmuştur. Toplumsal hayatta tezahür eden bu çaba fiziksel mekâna da yansımış; özellikle İstiklal Caddesi ve çevresinde sonu gelmeyen alt yapı çalışmaları ve inşaatlar başlamıştır. Bunlara ilaveten terör saldırılarıyla birlikte bölge, yerli ve yabancı turistin tercih etmediği bir yer haline gelmiştir.

[1] Karaköy'e yönelme süreçlerini anlatırken "Taksim'in bitmesi" ifadesi ve bunun gibi ifadeler pek çok katılımcı tarafından kullanılmıştır, örneğin: K2, E, 24, müşteri.

Bir süre eski yoğunluğunu kaybeden Taksim, İstiklal Caddesi ve çevresi terör olaylarının azalmasıyla birlikte bu sefer yeni bir turist profiliyle karşılaşmıştır. Türkiye geneline ilgisi artan Arap turistler, İstanbul'da da Taksim'e yönelmiştir. Batılı turistin çekilmesiyle bölge esnafı yaşadığı maddi zararı, Arap turistlerin ziyaretiyle kapamaya başlayınca İstiklal Caddesi ve çevresinde bu yeni turist profiline göre mekânlar açılmaya başlamıştır. Bölgeye yüzyıllardır hakim olan kültür dönüşmeye başlayınca eğlence ve sosyalleşme amaçlı burayı kullanan kişiler ve gruplar kendilerine yeni bir alan arayışına girmiştir.

Beşiktaş, Kadıköy ve Karaköy; Taksim, Cihangir ve Asmalımescit'in "bitmesi" (K2, E, 24, müşteri vb.) üzerine alternatif mekânlar olarak gelişmiş; bu üç yerden Karaköy, fiziksel yakınlığı ile merkezi konumunun etkisiyle ve bir süredir başlamış olan dönüşüm ile bu grubun büyük bir kısmını kendine çekmiştir. Karaköy çoğu katılımcı tarafından eğlence hayatı bağlamında zirve dönemini yaşadığı dönem olarak görülen 2013 – 2016 yılları arasında aynı zamanda Nişantaşı, Bebek ve Etiler'den de pek çok tüketiciyi kendine çekmiştir. Bu zirve dönemden önce de 2011 – 2012 yıllarında *underground* partiler ile semte yönelim başlamıştı (K22, K, 39, esnaf). Perşembe Pazarı ve Bankalar Caddesi ticari faaliyetin ağır bastığı bir bölge iken bu grup kendine, Galata Köprüsü'yle Galataport inşaat sahası arasında kalan bölgede yer açmış ve sonraki yılların en *popüler* mekânı haline gelecek Karaköy'ün temellerini atmıştır. Eğlence hayatının burada yoğunlaşmasıyla birlikte semt, bir tarafında ticari faaliyetin sürdüğü, bir tarafında ise eğlence sektörünün geliştiği iki bölgeye ayrılmıştır. Semtin iki farklı işlevi barındırmasıyla birlikte, zaten fiziksel olarak semtin kendi içindeki sürekliliğini kesen tramvay hattı ve araç yolları, semti zihinsel olarak da ayırıp araya *hayali sınır* çekmiştir.

Liman işleviyle eskiden beri önemli bir bölge alan Karaköy, 19. yüzyılda da artan ticari faaliyetlerle İstanbul'un toplumsal, kültürel ve iktisadi hayatını etkilemeye devam etmiştir. Bölge özelinde ise bankacılar iktisadi hayatta etkin rol almıştır. Bölgenin çok kültürlü yapısı hem dünyadaki gelişmelerden (İsrail'in kuruluşu) hem de ülke içinde yaşanan olaylardan (6-7 Eylül) etkilenmiş ve 20. yüzyılda etnik ve dini çeşitlilik büyük oranda azalarak demografik ve kültürel yapı değişime uğramıştır. İstanbul'un dünya kenti olma hedefinin yoğunlaştığı 1980'li yıllara

gelmeden Adnan Menderes dönemi yıkımlarıyla semt fiziksel ve toplumsal olarak dönüşmüş; 1984-1989 yılları arasında Bedrettin Dalan ile birlikte semt yine yıkımlarla anılmıştır. Uluslararası mutabakatların, neoliberal kent politikaların tüm dünyada yaygınlık kazanmasıyla birlikte kentlere yapılan müdahaleler yasal çerçevelere ve planlara oturtulmaya başlanmıştır. Sadece araştırma alanında değil; hem Türkiye'de hem de dünyada pek çok yerde tüketime dayalı kentsel dönüşüm bu planların hedefi olmuştur. Girişimci kentler yaklaşımının yerele yansıması genelde Beyoğlu, özelde ise Karaköy'de de kendini göstermiş, Perşembe Pazarı ve liman bölgesinde düzenlemeler yapılmış ve projeler geliştirilmiştir. Bir tarafta Perşembe Pazarı esnafıyla anılan bölgede Yenileme Projesi geliştirilirken; diğer tarafta Galataport Projesi yürümektedir. Galataport Projesi, geçirdiği inişli çıkışlı süreçte semti de etkilemiş; kamuoyunda en çok yankılandığı dönemlerde yatırımcıları etrafında kümelemiştir. Galata Köprüsü ve Galataport inşa sahası arasında kalan bölge çok kısa bir sürede özellikle oteller ve işletmelerin yoğunlaştığı bir bölge olmuştur. Bu süreçten önce tekinsiz bir alan olan Karaköy, kullanıcısı çok sınırlı, belli bir saatten sonra korkuyla hareket edilen bir semt idi. Karaköy'de önemli bir toplumsallaşma pratiğine ev sahipliği yapan balıkçıların yıkılması da semtin aktif kullanımını sınırlamıştı. Karaköy'ün sosyal hayatının canlılığı çok eskilere dayansa da semt bu özelliğiyle sivrilmeye 2013 sonrasında başlamıştır. Bunda Galataport projesi kadar Beyoğlu genelinde yaşanan soylulaştırma, işletmelere yönelik düzenlemeler, baskı ortamı, terör olayları, inşaat çalışmaları, kültürel değişimler gibi çok çeşitli olaylar etkili olmuştur.

Dönüşüm sürecinde gelinen son noktada, araştırma sahasının işlev bakımından ticaret ve eğlence olarak iki farklı bölgeye sahip olması ve bu farklılaşmanın semtin arasına bir *hayali sınır* çekmesiyle, bu sürecin toplumsal hayattaki karşılığının analizi aşamasına gelinmiştir. Analize *hayali sınırlarla* oluşan *zihinsel haritaların* incelenmesiyle başlanacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARAKÖY'ÜN DÖNÜŞÜMÜ VE TOPLUMSALLAŞMA PRATİKLERİ

Bu bölümde araştırma bulgularının analizi yapılacaktır. İlk olarak "Karaköy neresi?" sorusu üzerinden araştırmada kendiliğinden gelişen bir yöntem olarak yürüme yöntemiyle araştırma sahası ele alınacaktır. Çalışmada gelinen son noktada Karaköy *hayali sınır* üzerinden iki bölgeye ayrılmıştı. Bu ayrım bağlamında katılımcılarla birlikte gerçekleştirilen yürüyüşlerde *zihinsel haritalar* ortaya konmuş; hem yürüyüşler hem de mülakatlarla birlikte katılımcıların Karaköy algısı öğrenilmiştir. Elde edilen bulgular bu bölümde "Zihinsel Haritalar ve Hayali Sınırlar" alt bölümü altında ele alınmıştır.

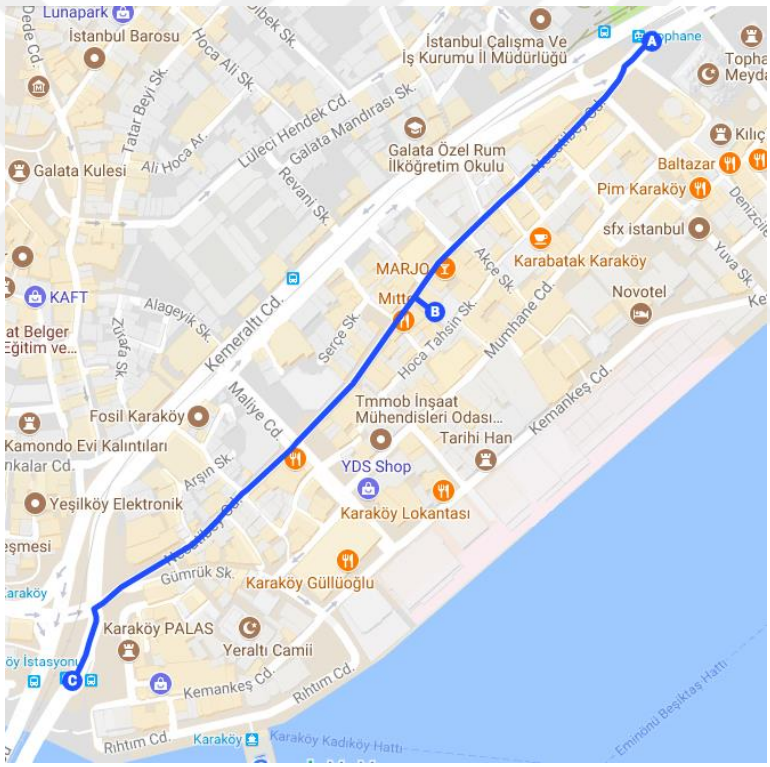
İkinci alt bölümde Karaköy'ün toplumsal hayatı günümüz toplumsallaşma hayatının yoğunlaştığı bölgeden başlayarak incelenecektir. "Sahneyi Kurmak: "Cazibe Merkezi" Olarak Günümüz Karaköy'ü" adlı bu alt bölümde Goffman'ın dramaturji yönteminden yararlanılmıştır. "Dönüşümü Tanımlamak Ve Toplumsallaşma Pratikleri" adlı son alt bölümde ise semtin dönüşümünün nasıl tanımlanabileceği ve bu dönüşümün kamusal mekânlara yansıması ele alınmıştır. Bulguların analizi yapılırken toplumsallaşma pratikleri incelenmiş, semtin *neye ve kime* imkân sunduğu sorusu odakta olmuştur.

3.1. ZİHİNSEL HARİTALAR VE HAYALİ SINIRLAR

Saha araştırması sırasında 36 katılımcıdan 12'si ile birlikte yürünmüş, yürüyüşlerden bir tanesi bir çiftle gerçekleştirildiği için 11 harita ortaya çıkmıştır. Katılımcı grubunun ilki olan müşteriler grubundaki 6 kişinin tümüyle yürünmüştür. Çalışanlar grubundaki 6 kişiden 4'ü ile, kültür sanat sektörü grubundaki 14 kişiden 2'si ile yürünmüştür. Uzun süreli esnaflar grubundan ise kimseyle yürünmemiştir; çünkü bu grup Karaköy'ü yürüyecek kadar bir yer olarak görmemekte, Karaköy'ü iskele ve/veya meydandan ibaret bir yer olarak kabul etmektedir.

Bu alt bölümdeki verilerin analizi katılımcı grupları üzerinden yapılacaktır. Sırasıyla müşteriler, çalışanlar, uzun süreli esnaf ve kültür sanat sektöründekilerin Karaköy algısı analiz edilecektir. Haritalar üzerindeki harfler başlangıç, bitiş ve yürüyüş esnasındaki duraklama noktalarını göstermektedir. Duraklamalar, mülakat için yapılan uzun süreli duraklama ve katılımcıların durulan noktayla ilgili vurgulama yaptıkları kısa süreli duraklamalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu alt bölümde Karaköy'ün neresi olduğu, nasıl bir yer olduğu ve toplumun hangi kesimine hitap ettiği soruları üzerinden katılımcıların Karaköy algısı çözümlenecektir.

1. Grup: Müşteriler

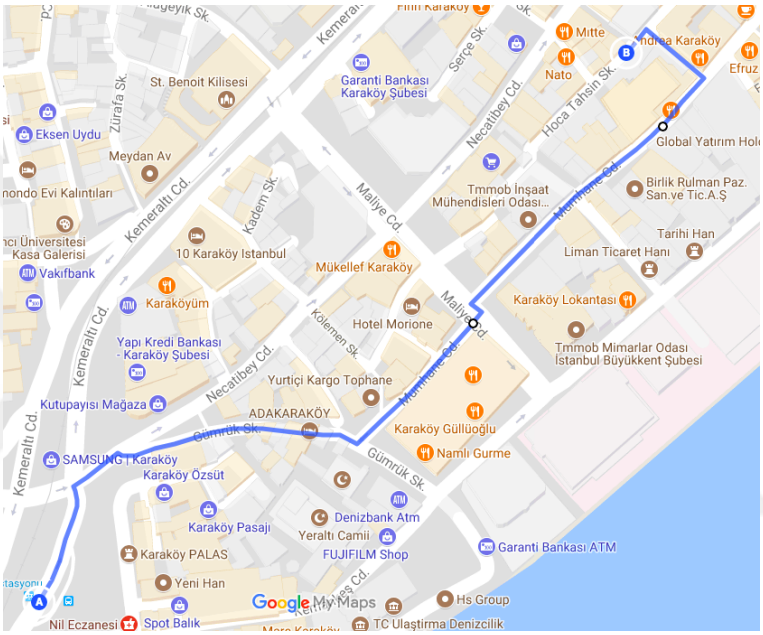

Harita 3: Katılımcı 2'nin (E, 24) Yürüyüş Rotası

Katılımcı 2, Tophane Tramvay Durağı'ndan başlattığı Karaköy'ü Galata Köprüsü'nde bitirmektedir. Kafelerin yoğunlaştığı cadde olan Kılıç Ali Paşa Mescidi Sokak'ı Karaköy kabul etmesine rağmen oraya girmeyi tercih etmedi.

Katılımcı Karaköy'ün uzun bir süre "izbe, ücra" bir yer olarak tanıtıldığını; fakat her zaman için "otantik, kendine özgü havası olan" bir yer olduğunu söyledi. Karaköy'ün sokak sokak farklılaşabildiğini; eğlence hayatı anlamında her sokağın

farklı bir şey sunduğunu belirtti. Karaköy'ün orta bütçeye hitap eden bir yer olduğunu; aslında düşük bütçeye hitap eden mekânlar açılsa çeşitliliğin artacağını; ama bu olduğu an Karaköy'ün "arındırılmış / kurtarılmış bölge" olma özelliğini yitireceğini vurguladı. Katılımcı 2'nin bu yaklaşımı düşük bütçelere göre açılacak mekânlarla Karaköy'ün "kültür seviyesi yüksek insanlar"dan oluşan profilinin değişeceğine yönelik duyduğu endişeyi göstermektedir.

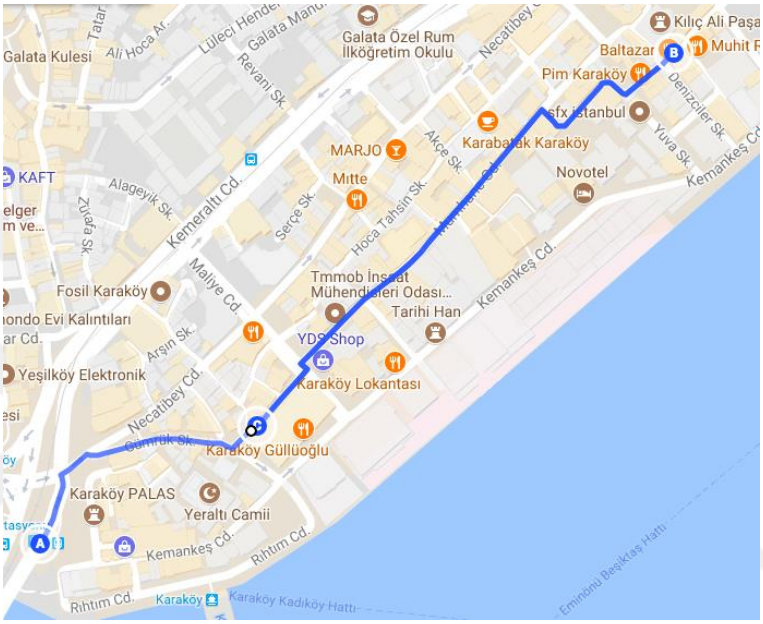

Harita 4: Katılımcı 3'ün (E, 20) Yürüyüş Rotası

Katılımcı 3, "medeniyetin başladığı yer", "kültür başkenti", "otantik", "elit" gibi özelliklerle tanımladığı Karaköy'ün sınırlarını çizerken "Karaköy'ün kalbinin" sahil kesimi ve Galata Kulesi çevresi olduğunu söyledi ve batıda Haliç metro durağı, doğuda İstanbul Modern, kuzeyde Galata Kulesi'ne kadar olan alanla Karaköy'ü sınırlandırmaktadır. Kılıç Ali Paşa Mescidi Sokak'ı Karaköy'e dahil etse de o da caddeye girmeyi tercih etmedi.

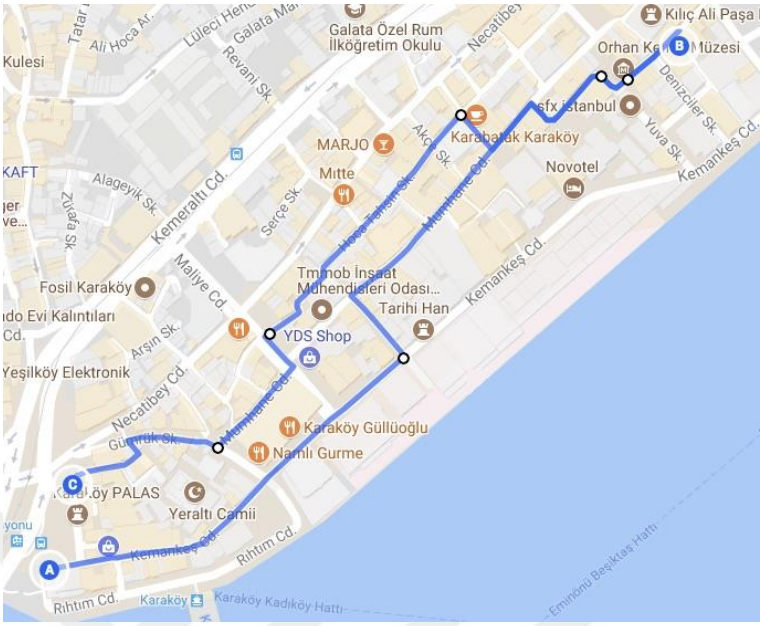
Karaköy'ün kendi içinde bölgelere ayrıldığını anlatan katılımcı, Galata Kulesi ve çevresinin turistik; kuleden sahile kadar olan bölgenin ara sokaklarını "sakat, sosyolojik yapıdan alt bir tabanda"; Necatibey ve Kemankeş Caddeleri arasında kalan kısmın orta tabakanın olduğu; Kemankeş Caddesi'ni ise üst sınıfın kullandığı bir bölge olarak ayırmaktadır. Perşembe Pazarı ve Bankalar Caddesi tarafı

sorulduğunda ise oranın kendisini ürküttüğünü; iş yerlerinin kapanmasıyla birlikte ıssız ve korkutucu bir yer haline geldiğini belirtti. Çok kozmopolit bir yer olarak tanımladığı Karaköy'de bir tarafta işçilerin bir tarafta "lüks kesimin" olduğunu; ve aralarında bir kavga ya da çatışmanın olmadan birlikte yaşamayı sürdürebildiklerini söyledi.

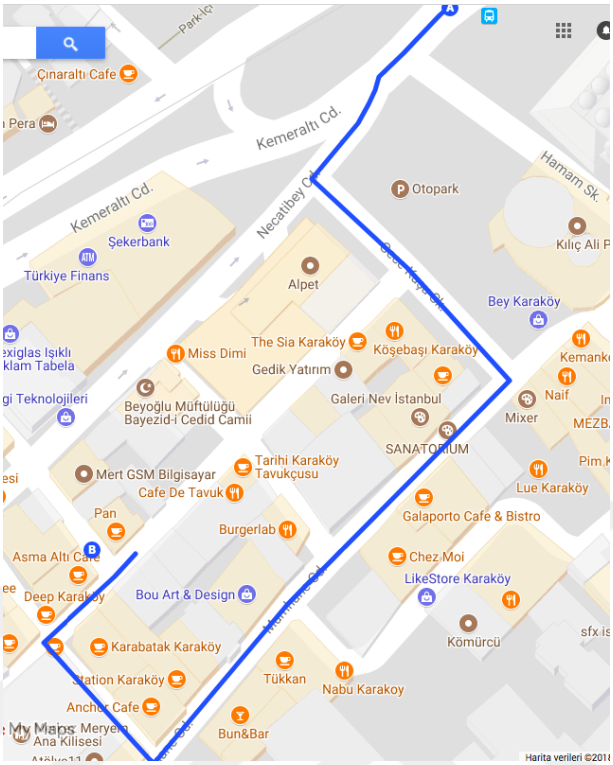
Harita 5: Katılımcı 4 (K, 23) ve Katılımcı 5'in (E,25) Yürüyüş Rotası

Katılımcı 4'ün "elit olmaya çalışan insanların geldiği" bir yer olarak tanımladığı Karaköy'ü sınırlandırırken katılımcılar, Karaköy Tramvay Durağı'nda başlatıp Kılıç Ali Paşa Cami'de bitirdikleri doğu batı sınırlarında hemfikir iken Katılımcı 4 güney sınırını tramvay hattıyla; Katılımcı 5 ise Galata Kulesi'yle çizdi. Katılımcılar "eğitim seviyesi yüksek", "saygılı" insanların Karaköy işletmelerine geldiğini söylediler.

Harita 6: Katılımcı 8'in (K, 23) Yürüyüş Rotası

Katılımcı 8, yürüyüşü Karaköy Tramvay Durağı'nda başlatsa da sadece Kılıç Ali Paşa Mescidi Sokak'ı Karaköy olarak kabul ettiğini söyledi. Popülerleşmiş bir yer olarak tanımladığı Karaköy'e insanların gösteriş amaçlı geldiğini, Karaköy'e gelmenin bir statü göstergesi olduğunu düşündüklerini söyledi. Öte yandan Karaköy'ün artık kalitesini kaybettiğini ve işletme önlerinde insanları içeri davet eden çalışanlara atıf yaparak "Ortaköyleştiğini" dile getirdi. Katılımcı 8, Karaköy'ü çok gelişmiş (kafeler) ve gelişmemiş (tamirci, tornacı gibi küçük esnafın olduğu) olarak iki kısma ayırmaktadır.

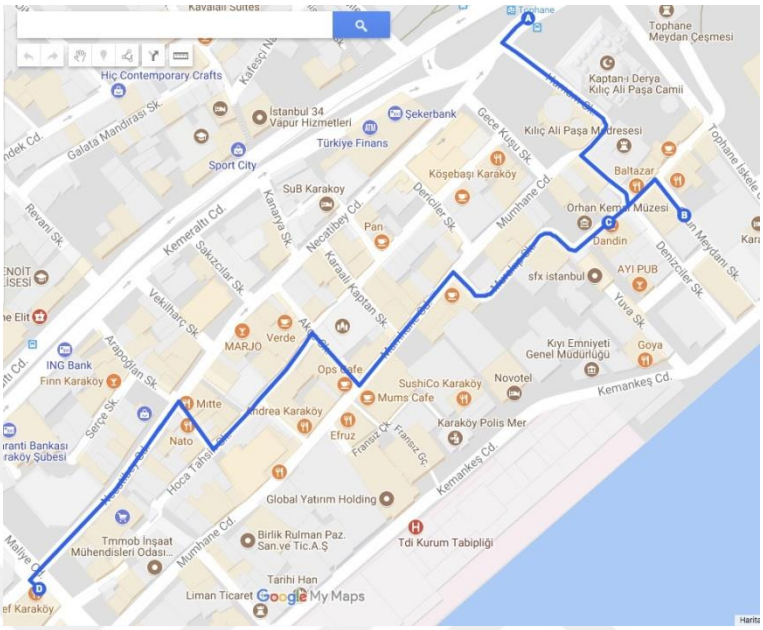

Harita 7: Katılımcı 12'nin (E,23) Yürüyüş Rotası

Batıda Perşembe Pazarı, doğuda İstanbul Modern, kuzeyde ise Galata'yı da içine alan bölgeyi Karaköy kabul eden katılımcı, "nezih", "cazibe merkezi" olarak tanımladığı Karaköy'ün işletmelerin yoğunlaştığı bölgesini kendi içinde 3'e ayırmaktadır: Kılıç Ali Paşa Medresesi Sokak'ta kafe-*pub*lar, sokağın sahile uzanan sokaklarını *disco* tarzı mekânlar, ve varış noktasının (B) bulunduğu bölgede ise kafeler.

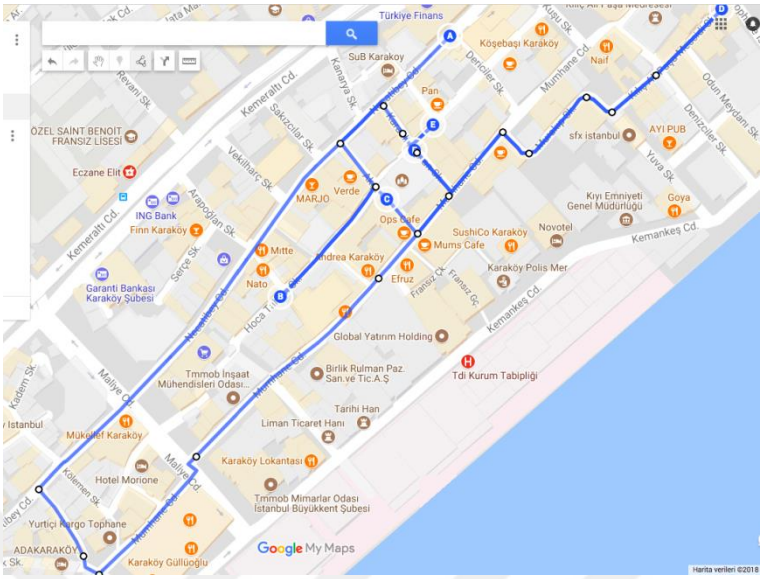
Karaköy'ün daha çok öğrencilere hitap ettiğini söyleyen katılımcı, "sosyal statü olarak daha çok elit" insanların geldiğini söyledi. Birkaç yıl öncesinde Karaköy'e "genç, bilgili, modayı takip eden" insanların geldiğini; ama son zamanlarda gelen insanların "sosyal beğeni yaratmak" için Karaköy'e geldiğini vurguladı.

2. Grup: Çalışanlar (işletmeler ve dükkânlar)

Harita 8: Katılımcı 1'in (E,21) Yürüyüş Rotası

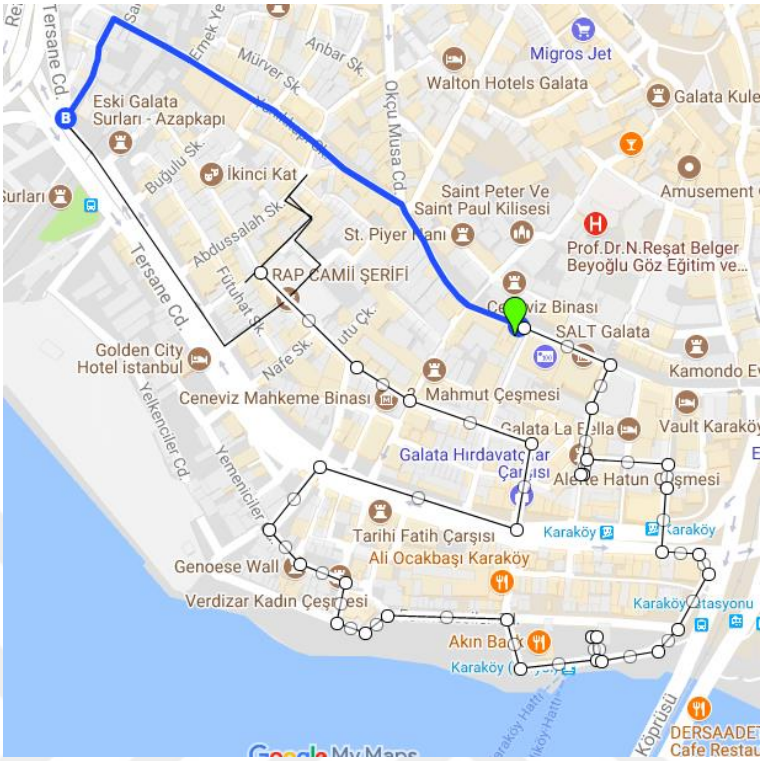
Karaköy'ü Tophane Tramvay Durağı'ndan başlatıp Maliye Caddesi'nde bitiren katılımcı, iskeleyi de Karaköy'e dahil etse de bu, konuşma içinde kendisini göstermiştir. Karaköy'den bahsederken daha çok işletmeler üzerinden yorumlama yapan katılımcı, Karaköy'e gelen insanları 4'e ayırmaktadır: para sıkıntısı olmayan, rahat, "*cool*" öğrenciler; yemeğe gelen beyaz yakalılar; ünlüler; ve parası olmayıp, para biriktirip gelen, "*cool* olmayan" öğrenciler.

Harita 9: Katılımcı 6'nın (K, 21) Yürüyüş Rotası

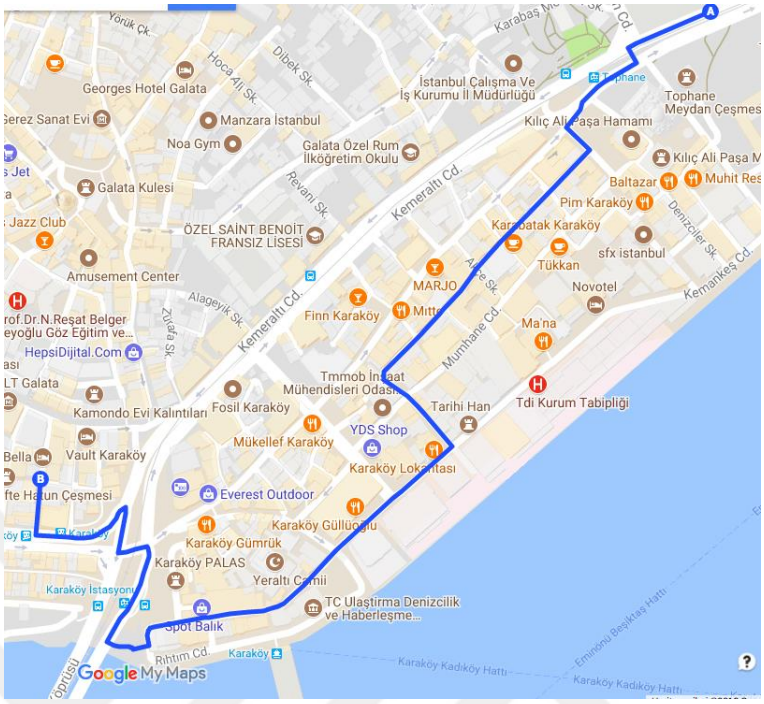
Katılımcı 6, Karaköy'ü Kılıç Ali Paşa Medresesi Sokak'tan başlatmakta ve Karaköy meydanda bitirmekte; Karaköy'ü tramvay yolu ve deniz arasında kalan bir "koridor" olarak tanımlamaktadır. Karaköy'ü kendi içinde üç bölgeye ayıran katılımcı, ayrımını işletmeler ve işletmeyi kullanan insan profili üzerinden gerçekleştirmektedir: "Küçük Karaköy"[1] olarak anılan Kılıç Ali Paşa Medresesi Sokak ve uzantılarının orta sınıfa; Mumhane Caddesi ve çevresiyle birlikte özellikle Fransız Geçidi'nin orta yaşlı ve zengin insanlara; iskele tarafında kalan, özellikle Güllüoğlu ve Namlı Gurme'nin ise yine üst sınıfa hitap ettiğini söyledi. Karaköy'ün eskiyi yansıtan bir yer olduğunu; kafelerin de o "*vintagelığı*" sürdürmekte başarılı olduğunu belirtti.

[1] Anlatım kolaylığı sağlamak amacıyla Kılıç Ali Paşa Medresesi Sokak ve uzantılarından bahsederken "Küçük Karaköy" tanımı kullanılacaktır.

Harita 10: Katılımcı 9'un(K, 51) Yürüyüş Rotası

Katılımcı 9 Karaköy'ün sınırlarını Haliç metrodan başlatmakta, Kılıç Ali Paşa Hamamı'nda bitirmekte, güneyde de Galata'ya kadar çıkarmaktadır. Sadece Arap Camii Mahallesi'nde yürümeyi tercih eden katılımcı, Karaköy'ün kendi içinde farklılaştığını; bir tarafta esnafın diğer tarafta turist çeken, kafelerin yoğunlaştığı bir bölge olduğunu söyledi. Karaköy'de her çeşit insan olduğunu; özellikle geceleri korkutucu olduğunu belirtti.

Harita 11: Katılımcı 10'un (K, 30) Yürüyüş Rotası

Yürüyüşte Küçük Karaköy ve uzantılarına girmemeyi tercih eden bir diğer katılımcı Karaköy'ü Tophane durağından başlatıp Perşembe Pazarı'nın bitimine kadar devam ettirmekte; güney sınırını ise Kamondo Merdivenleri'yle çizmektedir. Perşembe Pazarı ve Bankalar Caddesi'ni Karaköy'ün kalbi olarak gören katılımcı, günümüzdeki "cazibe merkezi Karaköy" algısına göre ise B noktasının Karaköy'ün ucu olarak kabul gördüğünü söyledi. Karaköy'ü "kabuk değiştirmeye çalışan bir yer" olarak tanımlayan katılımcı, "Karaköy bir zamanlar bir ihtiyaca karşılık veren bir yermiş; şu anda ihtiyacın ötesinde birtakım lükslere de karşılık veren bir yere dönüştü" diyerek hem üretim ve ticaret yapan küçük esnafa hem de son dönem işletmelere atıfta bulundu; ardından bu iki kesimin hala bir arada kalabildiğini ve bu bakımdan Karaköy'ün "kozmopolit" bir yer olduğunu söyledi. Bankalar Caddesi ve çevresinin daha çok "yabancı turisti ağırlayan, kültür sanat faslının, galerilerin öne çıktığı"; eğlence sektörünün yoğunlaştığı bölgeyi ise "daha kitlelere hitap eden, daha genel geçer yerlerin olduğu" bir yer olarak tanımlamaktadır. Karaköy'ün çoğunlukla orta sınıfa hitap ettiğini; fakat son zamanlarda "daha kitlesel, daha farklı ekonomik sınıflara hitap eden" bir yer haline geldiğini belirtti.

Yürüyüşe katılamayan katılımcılardan biri (K22, K, 39), Karaköy'ü terk etmiş, kendi deyimiyle "Karaköy'den kaçmış" bir esnaftı. Küçük Karaköy'de bulunmuş olan katılımcı, o bölgeyi Tophane olarak kabul etmektedir; fakat şu anki algıya göre o bölgenin de Karaköy'e dahil edildiğini belirtmiştir. Perşembe Pazarı'nı da Karaköy sınırlarına katan katılımcı, asıl Karaköy'ün iskele ve çevresi olduğunu söylemiştir. Karaköy'ün 2014-2016 yılları arasındaki zaman diliminde güzel bir yer olduğunu; fakat semtte para kazanıldığı fark edilince işi bilmeyen çok fazla insanın semte iş yapmak için geldiğini; ve semtin bir anda "Ortaköy" olduğunu, "*mass* tüketime" yönelik, "tekdüze" yerlerin açıldığını; bunda yabancı turistin bölgeden çekilmesinin büyük etkisi olduğunu belirtti. Katılımcının Ortaköy tanımlaması bu bağlamda katılımcı 8 gibi olumsuz bir anlam içermektedir.

2. grubun son katılımcısı (K23, E, 44) "nezih" bir semt olarak tanımladığı Karaköy'ü Perşembe Pazarı'ndan Kabataş'a kadar devam ettirip, kuzey sınırını ise tramvay yoluyla çizmektedir. Karaköy'ü direkt olarak bölgelere ayırmasa da Perşembe Pazarı, Mumhane Caddesi ve çevresi ve Galataport olarak üç ayrı bölgeden bahsetti. Karaköy'ün orta seviyeye hitap ettiğini söyleyen katılımcı bunu Arnavütköy, Etiler ve Bebek ile kıyas üzerinden yapmıştır.

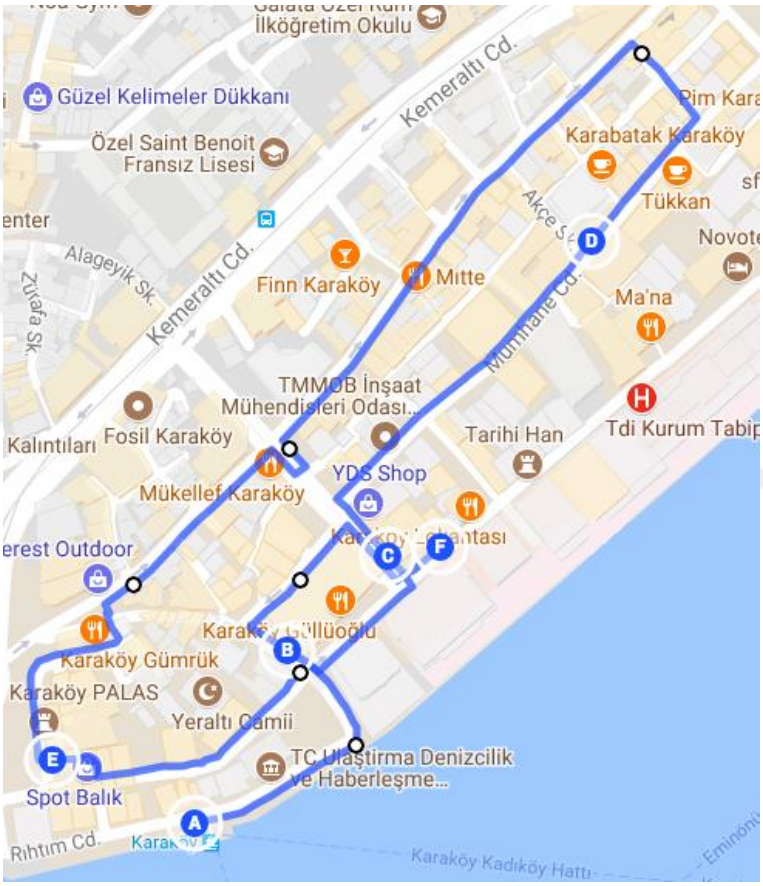
3. Grup: Uzun süreli esnaf

3. grup Karaköy'ün neresi olduğuna yönelik algısal çatışmanın en yoğun olduğu gruptur. Bu grubun ortak paydası Karaköy'ü iskele ve/veya meydan olarak kabul etmektir. Algısal çatışma Küçük Karaköy'ün Karaköy mü yoksa Tophane mi olduğu konusunda artmaktadır: 10 katılımcıdan 3'ü Küçük Karaköy'ün Tophane olduğunu söylemelerine rağmen konuşma içerisinde oradan da Karaköy'ün bir parçası olarak bahsetti. 6 katılımcı iskele ve meydanı asıl Karaköy olarak tanımlarken Küçük Karaköy'ün de artık Karaköy olduğunu söyledi. 1 katılımcı bu konuda kararsız olduğunu söylese de konuşma içerisinde Küçük Karaköy'den Karaköy diye bahsetti. Benzer şekilde Perşembe Pazarı'nı ilk başta ayrı bir yer olarak ele alan katılımcıların kimisi konuşma içerisinde oradan da Karaköy diye bahsetti.

Uzun süreli esnaf, işyerleri ve işletmeler üzerinden bir bölgelendirme yapmıştır. Genel kanı, işletmelerin gelir olarak herkese; yaş grubu olarak ise çoğunlukla

gençlere hitap ettiğidir. Kimisi (K17, K, 65) işletmelere gelen insanların Karaköy "moda" olduğu için geldiğini belirterek; kimisi (K7, E, 52) Karaköy'ü anlatırken tramvay hattıyla birlikte Tophane'yle arasına sınır çekmiş ve "bir tarafta ekmek bulamayan kişiler; bir tarafta (…), bir suya 10 TL veren kişiler" diyerek dönüşüme dair değerlendirmesini sunmuştur.

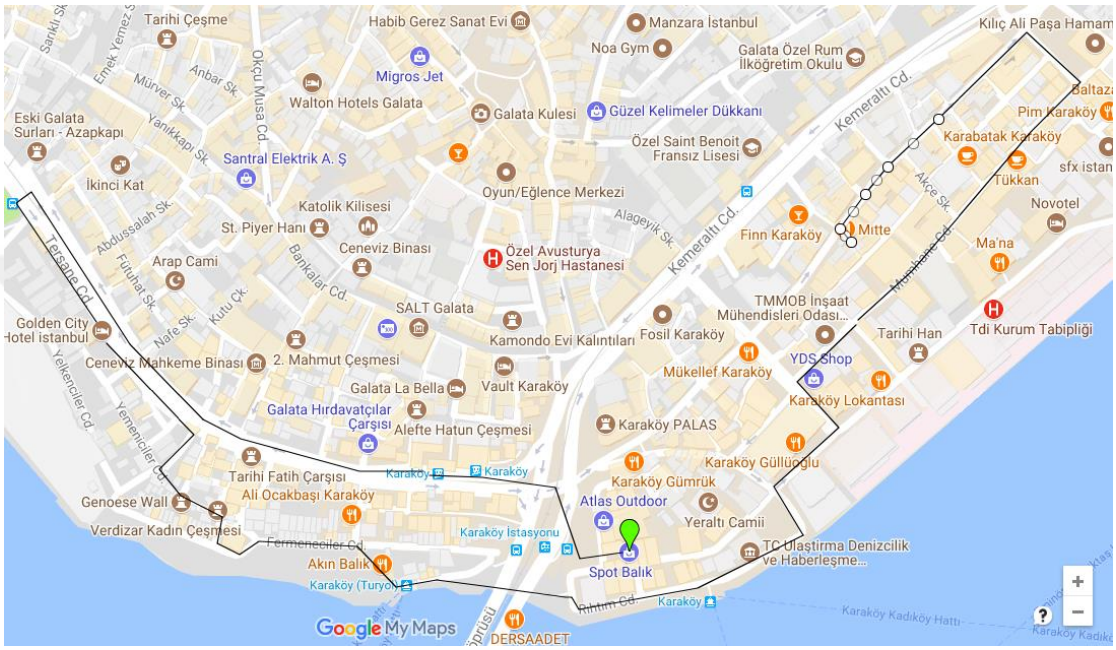
4. Grup: Kültür sanat sektörü

Harita 12: Katılımcı 25'in (K, 33, Kent Araştırmacısı, Yüksek Mimar) Yürüyüş Rotası

Katılımcı 25 genel anlamıyla kuzeyde Galata Kulesi, doğuda Fındıklı, batıda Haliç metro köprüsüyle sınırlı bir alan olmasına rağmen gündelik yaşamda Karaköy denince daha çok Kemankeş Mahallesi'nden bahsedildiğini; benzer şekilde tramvay durağının diğer tarafının Perşembe Pazarı diye anıldığını ve bölgenin tamamı Karaköy olmasına rağmen insanların o tarafa geçerken özellikle "Perşembe Pazarı'na gidiyorum" dediklerini söyledi. Karaköy'ün farklı toplumsal sınıflara hitap ettiğini söyleyen katılımcı Galataport sonrasında bunun değişeceğini düşündüğünü belirtti.

Yürüyüş esnasında belli yerlerde durup o noktalarla ilgili yorum yapan katılımcının bu duraklamalarla bölgelendirmeyi nasıl yaptığı da ortaya çıkmıştır: İlk olarak iskele ve çevresi; ardından katlı otopark altındaki işletmeler; Mumhane Caddesi ve uzantılarından oluşan kafe-restoranlar; Karaköy Meydanı ve Perşembe Pazarı.

Harita 13: Katılımcı 11'in (E, 37, Kent Araştırmacısı) Yürüyüş Rotası

Katılımcı 11 iskeleyi Karaköy'ün kalbi kabul etmekte ve sınırları Galataport, Saint Joseph – Bankalar Caddesi hattı ve Perşembe Pazarı'yla çizmektedir. İki katılımcı daha sınırları bu katılımcıya benzer şekilde çizmiştir. Karaköy'ün kullanıcılarını "fonksiyona bağlı olarak" ayıran katılımcı işletmelere gelen kullanıcının hafta sonu ve hafta içi farklılaştığını söyledi: Hafta içi çevre iş yerlerinden gelen çalışanlar; hafta sonu ise şehrin her ilçesinden gelen kullanıcılar Karaköy'ün kullanıcı profilinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Öte yandan semtte çalışan insanlar da çok çeşitlidir: işçi sınıfı, küçük esnaf, bankacı, beyaz yakalı gibi. Gündüz ve gece nüfusundan da bahseden katılımcı, gündüz nüfusunda çalışan insanları; gece nüfusunda işletmelere gelen kullanıcıları ele aldı. Gece nüfusunda ayrıca evsizlerin, akşamcıların da olduğunu vurgulayıp Karaköy'ün hâlâ iki kesimi bir arada bulundurma imkânı tanıdığını ve bu sebeple Karaköy'ün "*full* mütenalaşmanın" yaşanmadığı bir yer olduğunu söyledi. Katılımcı Karaköy'ü kendi içinde altı bölgeye

ayırmaktadır: Kılıç Ali Paşa ve iskele arasındaki bölge hanlardan oluşan bir "ekosistem", bu hanların altındaki restoran ve kafeler bir bölge, tramvay yolu hattı bir diğer bölge, Bankalar Caddesi, Perşembe Pazarı ve Galataport ise kalan bölgelerdir.

Diğer katılımcılar da Karaköy'ü sınırlarken farklı yaklaşımlar göstermiştir. Katılımcılardan biri (K34, E, sanat galerisi çalışanı) kullanıma göre Karaköy'ü sınırlayarak Karaköy'ün Tophane'de (Kılıç Ali Paşa Cami'de) bittiğini ve tünelin giriş kapısına kadar devam ettiğini; çünkü insanların kullandığı Karaköy'ün bu alan olduğunu söyledi. Ardından Perşembe Pazarı'nın da Karaköy olduğunu ekledi ve bu iki bölge üzerinden Karaköy'ü ikiye ayırdı. "Görünen çoğu şeyin *fake*" olduğunu söyleyen katılımcı, Karaköy kullanıcılarının da "kendilerini olmadığı gibi gösterme çabasında" olduğunu söyledi.

Bir diğer yaklaşım ise iskele ve balıkçıların olduğu yeri Karaköy kabul etmektedir: Katılımcılardan biri (K20, K, 58, sanatçı) Karaköy'ü Fransız Geçidi'nde bitirmektedir; Perşembe Pazarı, iskele, katlı otopark altındaki işletmeler, Mumhane Caddesi ve uzantıları ve Tophanenin -bir başka ifadeyle Fransız Geçidi sonrasının- birbirinden çok farklı yerler olduğunu söyledi. Karaköy'ü işletmeler üzerinden inceleyen katılımcı Mumhane Caddesi ve uzantılarındaki kafelerin "Nişantaşı'na rakip olabilecek" kafeler ve bölgenin çok tercih edilmesini fırsat bilen "fırsatçı kafeler" olarak ikiye ayrıldığını söyledi. Bu bölgelerin kullanıcılarının da farklı olduğunu söyleyen katılımcı "Nişantaşı gençliği"nden, hafta sonu kullanıcısından; ticaret için gelenlerden; ve özellikle iskele ve çevresinde düzenli kullanıcıların olduğundan bahsetti.

Bu yaklaşımdaki diğer bir katılımcı (K21, K, 26, sanat galerisi çalışanı) Karaköy'ü işletmeler üzerinden değerlendiren katılımcı işletmelerin "ne lokalliği ne de Avrupailiği" hissettirdiği için Karaköy'ü "yapay" olarak niteleyerek; Küçük Karaköy'ü herkesin "Karaköy olarak etiketlediğini" ve bu bölgenin Tophane olmasına rağmen Karaköy olarak kabul edildiğini söyledi. Karaköy'ün her adımda değiştiğini, farklılaştığını söyleyen katılımcı, iskele, katlı otoparkın altı ve Küçük

Karaköy üzerinden kullanıcıların farklılaştığını belirtti. Özellikle iskele ve çevresinin "kimliğinin biraz daha halk" olduğunu söyledi.

Karaköy'ü "liman ve Salıpazarı" tarafıyla sınırlayan başka bir katılımcı (K32, K, kültür kurumu çalışanı) Arap Camii Mahallesi'ni Galata olarak kabul etmektedir. Karaköy'ü geçiş mekânı olarak tanımlayan katılımcı eğlence sektörünün yoğunlaştığı bölge için "paranın yaratacağı yeni bir dalganın bir ön kültürü" tanımını yaptı.

Bu yaklaşımdaki son katılımcı (K27, K, yüksek şehir plancısı, kent araştırmacısı) ise araştırmada üzerinde durulan *zihinsel haritalar* ve *hayali sınırlar* analizine paralel olarak, Karaköy'ün "zihinsel haritasında" iskele ve çevresi olduğunu; ama normalde Perşembe Pazarı'na kadar uzandığını söyledi. Karaköy'ü bir "uğrak noktası" olarak tanımlayan katılımcı Karaköy'ü Karaköy yapanın ise küçük esnaf olduğunu belirtti. Karaköy'ün dönüşümünün ise *gentrification* ya da mutenalaştırma yerine "kahveleşme" olarak tanımlanabileceğini söyledi. Galataport ile birlikte lüks tüketimin artacağını; kalan bölgenin ise "daha halka yönelik" olacağını söyledi.

Bir diğer katılımcı (K29, E, kültür kurumu çalışanı) Karaköy'ün "yeni oluşan Karaköy algısında iskele ve iskeleden Tophane'ye doğru olan alan" olarak kabul edildiğini; fakat kendisine göre Karaköy'ün Şişhane'nin alt tarafında kalan Perşembe Pazarı ve Bankalar Caddesi olduğunu söyledi. Tersi bir yaklaşım ise Perşembe Pazarı'nı Karaköy'den ayrı olarak değerlendiren, sınırını Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nden başlatan katılımcıdan (K28, E, 60, kent araştırmacısı) geldi. Sınırları tersane, İstanbul Modern ve Galata Kulesi'yle sınırlayan katılımcı (K31, K, 28, kent araştırmacısı) da güney sınırını geniş tutan yaklaşıma sahipti. Katılımcı Karaköy'ü bir tarafı "modern kafe ve restoranlarla dolu *hipster* yeri"; diğer tarafı ise Osmanlı zamanlarından kalma bir yer olarak tanımladı. Eskiden Karaköy'deki insanları işçi sınıfı oluştururken günümüzde kullanıcının çok çeşitlendiğini söylemiştir.

Kültür sanat sektörü grubunun semtle kurduğu ilişki bağlamında vurgulanması gereken bir nokta bu grubun semte sosyal ağlarıyla gelmiş olmasıdır. Bourdieu'nün sosyal sermaye kavramına atıfla, kültür sanat sektöründen insanların tanıdıklarının eski mekânlarına geldiği veya onlar aracılığıyla mekânlarını bulduklarını

görülmektedir. Soytemel ve Şen'in İstanbul'da Soylulaştırma kitabında yer alan Orta Sınıfın Sosyal Ağları ve Mekân Yaratma Stratejileri başlıklı çalışmasında benzer şekilde, soylulaştırıcıların kent mekânıyla kurdukları ilişkide sosyal sermayelerini kullanmaları anlatılmaktadır.

"Karaköy neresi?" sorusu üzerinden gelişen bu yöntem ile Karaköy algısına yönelik çeşitli yaklaşımlar ortaya konmuştur. Temel olarak tüm grupların ortak özelliği olarak tramvay yolunun Karaköy'ü zihinsel olarak ikiye böldüğünü söylemek mümkündür. Bu *hayali sınır* ile Karaköy, Perşembe Pazarı ve Bankalar Caddesi ile Kemankeş Mahallesi ve Kemeraltı Caddesi'nin alt tarafı olarak; günlük dilde ise Perşembe Pazarı ve kafeler bölgesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Yürüyüşler bu *zihinsel haritaları* göstermektedir. Tüm katılımcılarda görülen bir diğer ortak nokta ise Kemankeş Caddesi'ne kimsenin girmemesidir; caddeyi çoğunlukla arabalar kullanmaktadır.

Kimi yürüyüşler katılımcının Karaköy algısının yalnızca bir kısmını göstermektedir; örneğin bir katılımcı Perşembe Pazarı'nı Karaköy kabul etse de oraya yürümeyi tercih etmemiştir. Bu bağlamda semtin fiziksel özelliklerinin (tramvay yolunun yürümeyi duraklatması gibi) semti algılayış ve kullanım pratiğini de etkilediği söylenebilir. Kimi yürüyüş rotaları ise katılımcıların Karaköy algısından daha geniş sınırlara sahiptir; örneğin bir katılımcı sadece Kılıç Ali Paşa Medresesi Sokak'ı Karaköy kabul ederken yürüyüş iskeleden başlamış ve Karaköy'ün çeşitli yerlerinden geçerek devam etmiştir. Son olarak semtin adıyla anılan Zürafa Sokak'ın Karaköy sınırlarına dahil edilmemesi genel bir yaklaşım olmuştur. Sokağın tramvay hattının diğer tarafında kalması ve semtle ilişkisinin kopuk olması sebebiyle Zürafa Sokak'ın Karaköy'le anılmasının semtin liman işlevinden kalma, eski bir alışkanlık olduğu söylenebilir.

Harita 14: Karaköy'ün Bölgeleri ve Hayali Sınır

Mülakat, gözlem ve yürüyüşlerden elde edilen bilgiler üzerinden Karaköy'ün bölgeleri görselleştirilmiştir. Bu bölgelendirmeler toplumsal dinamikleri göstermesi bakımından belli bir öneme sahiptir. Nerede, ne yapıldığı ve nerenin hangi özelliklere sahip olduğu *zihinsel haritalar* ve *hayali sınırlar* ile analiz edilebilmektedir.

İlk olarak Küçük Karaköy'ün bir bölgeyi oluşturduğu görülmektedir. Nüfusu gece ve gündüz dinamik olan bölge, kafeler, restoranlar ve barlarla öne çıkmaktadır. Küçük Karaköy'ün devamında farklı sokaklara dağılmış işletmelere, sanat galerileri, tasarım dükkânları ve küçük esnaf (berber, kahvehane, elektrikçi, camcı vb.) eşlik etmektedir. Bu bölgenin içinde kalan Fransız Geçidi ise kullanıcı profili bağlamında bir alt bölgeyi oluşturmaktadır. Üçüncü bölge, katlı otoparkın altındaki işletmelerden oluşmaktadır. Özellikle yabancı turistin yoğun ilgisine sahip bu bölge de pahalılığıyla öne çıkmaktadır. Tramvay yolu hattı ise hem fiziki hem de *hayali sınır* olma özelliğine sahiptir. Karaköy'ün bölgelerinden farklılaşan bu hatta dikkat çeken ise *outdoor* dükkanlardır. İskele ve çevresi genellikle meydanla değerlendirilse de balık restoranlarının da dahil olduğu bir alanı oluşturmaktadır. Bu bölgenin kullanıcıları toplu taşımaların kullanıcılarından; bölgeyi geçiş bölgesi olarak kullananlardan; bankları kullananlardan ve balıkçılardan oluşmaktadır. Bankalar

Caddesi hem çalışan nüfusu, hem alıcıları hem de özellikle SALT Galata'nın kullanıcılarıyla önemli bir bölgedir. Caddenin Galata'dan inen turistlerle, Galata'daki galerilerle ve civardaki okullarla ilişkisi de yoğundur. Küçük esnaf bakımından yoğun olan bölge, Perşembe Pazarı'yla bu konuda süreklilik taşır.

Karaköy, altı bölgesi ve bu bölgelerin arasındaki *hayali sınırları* ile farklı kullanıcılara ev sahipliği yapan bir semttir. Karaköy'ün bölgelere ayrılışı, kullanıcılarının çeşitliliği mekâna da yansımaktadır. Söz gelimi bölgeler mekânsal özellikleri bakımından da farklılık göstermektedir. Küçük Karaköy ve hemen yanındaki bölge sahne özelliği bağlamında gösterişçi ve otantik bölgelerdir. Üçüncü bölgeyi oluşturan katlı otopark altındaki restoranlar, önlerinde kuyruklar oluşturacak kadar yoğunluğa sahip oldukları için sık masalara ve yoğun bir insan sirkülasyonuna sahiptir. Bu bölgenin dar bir alan olması ve müşterilerinin restoranların namı üzerine gelmeleri sebebiyle bölgede dekor ön planda değildir. İskele ve çevresi kamusal alan olması bakımından ilk üç bölgeden farklılaşmaktadır. Bu bölge içine giren balıkçılar ve balıkçıların sırasındaki diğer dükkânlar (kafeler, takı dükkânı vb.) üçüncü bölge kadar yoğunluğa sahip olmaması ve ilk iki bölge kadar gösterişçi tüketime ev sahipliği yapmaması bakımından bu bölgelerden ayrılmaktadır. Bu bölgedeki küçük esnaf ise genel olarak küçük mekânlara sahiptir. Bölgenin mekânsal olarak en özel formunu ise eski tip han özelliğini koruyarak Karaköy'ün han kültürünü devam ettiren Ömer Abed Han oluşturmaktadır. Perşembe Pazarı, sokakla bütünleşmiş esnaf kültürünü göstermektedir. Satılan ürünlerin sokaklara kadar yayılması, esnafın yiyecek ihtiyacını kısa sürede karşılamasına hizmet eden restoranların salaşlığı ve aralarda yer alması bu bölgenin mekânsal özellikleridir. Ömer Abed Han örneği gibi burada da eski han yapısını koruyan hanlar bulunmaktadır. Sahil kısmı henüz inşaat halinde olduğu için sadece sahil şeridinde yer alan balıkçıların mekânsal özelliğinden bahsetmek mümkündür. Eskiden var olan balıkçıların kaldırılması ve balıkçıların dükkânlara geçmesiyle bu bölge eski bir mekânsal özelliğini kaybetmiştir. Sahil şeridinde yer alan tanınmış balıkçıların diğerlerine kıyasla görünüşleri ve fiyatlandırmaları bakımından turistlere yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Son olarak Bankalar Caddesi, bankalar, avizeciler, küçük esnaf, işletmeler ve kültür-sanat kurumları gibi farklı fonksiyonda mekânları barındırmaktadır. Bölgelerin mekânsal

farklılıklarına rağmen semtin sahip olduğu tarihi doku tüm bölgelerde belirgindir. Bunun yanı sıra Karaköy'ün geneline hâkim olan bir *sıkışıklıktan* bahsetmek de mümkündür. Birbirine çok yakın binalar, dükkanlar ve masalar semtin hem eski bir mimari özelliği koruduğunu hem de günümüz tüketim yoğunluğuna uygun mekânsal düzenlemelere sahip olduğunu göstermektedir. Kamusal alanlar ile bu sıkışıklık hissinin giderilmesi ise etkili bir çözüm olarak değerlendirilebilir.

Gruplar hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında Karaköy algısının kullanım pratiğiyle sınırlı olduğu görülmektedir. Haritaların oluşmasında eski kabullerin verdiği alışkanlıklar ve günümüz kullanım pratiği etkili olmuştur. Müşteriler için Karaköy, kafelerin olduğu bölge ile sınırlı kalmaktadır. Bu grup genellikle başlangıcını Tophane Tramvay Durağı'ndan başlatmakta; yürüyüş esnasında araştırma sınırları içerisinde yürünse bile Mumhane Caddesi ve çevresi bu grubun Karaköy'ünü oluşturmaktadır. Çalışanlar grubu ise çalıştıkları bölgeyle sınırlı kalmaktadır. Uzun süreli esnaf Karaköy'e yönelik eski algıyla hareket etmekte; bu grubun semtin dönüşümüyle ilgili yaşadığı içsel çatışma; semtin yeni gelenlerini ve yeni halini kabul etmekte yaşadıkları ikilem Karaköy algılarında belirmektedir. Son grup olan kültür sanat sektörü, Karaköy sınırlarını araştırmanın sınırlamasına en yakın şekilde tanımlayan gruptur. Bu grupta kent araştırmacılarının olması bunda önemli bir etkendir.

Hayali sınırlar kentle kurduğumuz ilişki biçimlerini göstermesi bakımından önemlidir. Farklı gruplardaki katılımcılar Karaköy'ün günümüzdeki halini yapaylıkla değerlendirmiştir. Karaköy'e gelmenin bir gösteriş olduğu çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Karaköy'ün otantik veya kendine özgü havasına yapılan atıflar kente yüklenen anlamları ve bahsi geçen kent bölgesinin kullanım sebeplerini göstermektedir. Bu bağlamda bazı katılımcıların Küçük Karaköy'e özellikle girmemeyi tercih etmesi *1)* soylulaştırma olarak adlandırılan sürece tepkiden; *2)* pahalılıktan ve yapaylıktan kaynaklanan mesafeli duruştandır. Bu iki sebep birbiriyle ilişkilidir.

Özellikle işletmelerin olduğu bölgelere kültür seviyesi yüksek insanların geldiği ileri sürülmektedir. Bu konuda Karaköy'ün belli dönemlerine atıflar yapılmaktadır:

Karaköy'ün eğlence sektörüne ev sahipliği yapmaya başladığı ilk yıllarda, tarif edilen "kültürlü insan profili", "elit kesim" gibi tanımlanan kullanıcıların Karaköy'ü tercih ettiği görülmektedir. Fakat özellikle 2016 yılı İstiklal Caddesi ve çevresindeki terör saldırılarının başlattığı durgunluk ve devamındaki süreç Karaköy'ün profilinin değişmesine yol açmıştır. Artık Karaköy'ün tek bir kesime değil; çok farklı toplumsal tabandan gelen insanlara hitap ettiği genel kabul olarak yerleşmiştir. Bölgelendirmeler eskiden beri var olan esnaf ve kullanıcıların gelir seviyesi üzerinden yapılsa da özellikle Küçük Karaköy'de karma profil görmek mümkündür. Bu karma profil ise ayrımın sınıfsal temelden çıkıp Bourdieu'nün sermayeleriyle yapılmasıyla ilişkilidir. Bunun yanı sıra yeni kullanıcılarla birlikte Karaköy'de evsizler, dilenciler, tinerciler, sarhoşlar, mendil satan yaşlılar ve çocuklar da bulunmaktadır. Bu bakımdan Karaköy'ün, İstanbul'daki en çeşitli kullanıcı profiline sahip semtlerden biri olduğunu söylemek mümkündür.

Kullanım pratiğiyle geliştirilen *hayali sınırlar*, kenti algılayış ve yaşayış biçimimizle doğrudan ilgilidir. *Hayali sınırlar*, Karaköy semtinin genel bölgelerini ve bu bölgelerin özelliklerinin analizinde kullanılmıştır. Sıradaki başlıkta araştırma esnasında üzerinde en çok konuşulan ve günümüz Karaköy'ünü şekillendiren bölge olarak kafeler bölgesinden başlayarak Karaköy'ün toplumsal hayatı analiz edilecektir.

3.2. SAHNEYİ KURMAK: "CAZİBE MERKEZİ" OLARAK GÜNÜMÜZ KARAKÖY'Ü

Araştırmada Karaköy'ün mevcut durumu değerlendirilirken çok boyutlu bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda mekânın oluşumunu ve oluşumun sürdürülebilirliğini etkileyen toplumsal, ekonomik, siyasi boyutlar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu başlıkta Karaköy'ün mevcut toplumsallaşma pratiklerinin (ekonomik, psikolojik vb. şekilde çeşitlenen diğer boyutlardan ziyade) toplumsal boyutu irdelenmeye çalışılacaktır.

Yapılan derinlemesine mülakatlarda başta Küçük Karaköy'de, genelde ise eğlence sektörünün olduğu bölgelerde yapaylıktan ve sosyal statü arayışından söz edilmiştir. İşletmelerin kullanıcılarının Karaköy'e gösteriş amaçlı geldiği, bu tavrın mekânı da

şekillendirdiği öne sürülmüştür. Katılımcıların bu yorumları Goffman'ın performanslarını çağrıştırmaktadır. Bu başlıkta Goffman'ın dramaturji yönteminden yola çıkarak günümüz Karaköy'ün toplumsal hayatının yoğunlaştığı bölgeler ele alınacak; katılımcıların Karaköy'e ve kullanıcısına yönelik yorumları irdelenecektir.

3.2.1. Sahne

Goffman, performansların sergilendiği alanı vitrin bölgesi olarak tanımlamıştı. Bunun fizik mekândaki karşılığı düşünüldüğünde, örneğin Küçük Karaköy'ün vitrin bölgesi olarak tanımlanabilmesi mümkündür. Fakat vitrin bölgesi kent mekânıyken; günümüzde onun yerini sosyal medya almıştır. Öyle ki müşterilerin kafeleri keşfetme yöntemlerinin başında sosyal medya (çoğunlukla *Instagram*) ve *blogger*lar gelmektedir. Bu bağlamda vitrin bölgesi sosyal medya iken kent mekânı -Karaköy- bir dekor konumundadır. Yine de dekorun ve vitrin bölgesinin – sosyal medyanın ve fizik mekânın – birbirine bağlı ilişkisi bu tanımlamalarda esneklik sağlamaktadır. Sosyal medyanın etkin olmadığı durumda vitrin bölgesi olarak semt öne çıkmaktadır. Bu bakımdan Karaköy'ü sahne; kafeleri, sokakları, sokaklardaki *grafitileri* dekoratif düzenlemelerin bir parçası olarak set kabul etmek mümkündür. Semtte bulunan *grafitiler* üzerinden de dönüşüme dair analiz yapmak mümkündür; çünkü *grafitiler* de kendi içinde farklılaşmaktadır: İlk olarak semtin *grafitiye* imkân sunması bakımından sanatçıların rahatlıkla tercih ettiği bir bölgede yapılan grafitiler söz konusudur. Polis kontrolünün ve esnafın şikayetlerinin az olması sanatçıları buraya yönlendirmiştir. Ardından dönüşüm süreciyle birlikte semtin ve *grafitilerin* popülerleşmesiyle bir dalga halinde yayılan *grafitiler* söz konusudur: Sosyal medyada yayılan *grafiti* fotoğrafları sanatçıları işlerini tanıtmak için semte yöneltmiştir. Son olarak ise örneğine daha az rastlanan "Burası Tophane" tarzı, daha çok isyan içeren duvar yazıları semtte görülmektedir.

Setin en büyük parçası kafelerin ise bir özelliğini vurgulamak gerekmektedir: Bölgedeki çoğu kafe üçüncü dalga/üçüncü nesil kahvecilerden oluşmaktadır. Üçüncü dalga kahveciler, özel hazırlanışı olan yüksek kalite kahvelerin servis edildiği kafelerdir. İlk dalga kahveleri *Nescafe* gibi hazır kahveler; ikinci dalga kahveleri

Starbucks gibi kahve zincirleri oluşturmaktadır. Üçüncü dalga kahveciler, soylulaştırılmış bölgelerle anılmaktadır.

Müşteriler ise Goffman'ın kavramsallaştırmasında iki kavrama denk gelmektedir: Müşteriler hem oyuncu hem de seyircidir. Sosyal medya bağlamında ele alındığında ise müşteriler oyuncu, paylaşımları izleyenler / görenler seyircidir. Goffman'ın oyuncu kavramını sadece müşterilerle sınırlı tutmamak gerekir: Yürümenin "piyasa yapmak"; *grafitiler* önünde fotoğraf çekmenin "moda" olarak tanımlanmasına bağlı olarak Karaköy örneğinde sokakta yürüyenler, fotoğraf çekenler ve çektirenler de birer oyuncu kabul edilebilir: "Buraya insanlar biraz görünmeye, görmeye, işte, sosyal medya için burayı podyum olarak kullanmaya geliyor, ciddi bir *selfie* ekonomisi var burada, özellikle grafitiler [üzerinden]" (K11, E, 37, kent araştırmacısı). Oyuncuların toplumsal statülerine ve rollerine dair izlenim veren görünüş ve tutumları da bulunmaktadır. Oyuncuların standartlaşmış görünüş ve tutumları kişisel vitrinlerini oluşturur. Karaköy'ün oyuncularının büyük bir kısmı katılımcılar tarafından "*hipster*" olarak tanımlanmıştır. Cambridge sözlüğünde *hipster*, güncel fikirler ve modalardan çok etkilenen kişi olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde *hipster* kavramı bir kalıp yargı olarak farklı giyim tarzı, davranış kodları ve müzik tercihleriyle soylulaştırılmış bölgelerde vakit geçiren kişiyi tarif eder. Eğlence sektörünün bölgede ilk yoğunlaştığı zamanki müşteri profiline *hipster* yakıştırması yapılırken son yıllarda kullanıcı profilinin çeşitlenmesiyle bu yakıştırma eski baskınlığını kaybetmiştir.

Sahnenin önceden belirlenen eylem kalıpları olarak tanımlanan rolü / rutini ise yiyip içmek, modayı takip etmek, fotoğraf çekilmek ve Zukin'in vurguladığı gibi mekânın "otantikliğinin" tadını çıkarmaktır. Bu rollerin sergilenmesinde yardımcı olan kişiler olarak işletme çalışanları performans takımını oluşturur. Goffman'ın performans takımı kavramını genişleterek grafitilerin kendisini ve sanatçılarını; işletmelerin dekorasyonunu yapan tasarımcıları ve en genel anlamda da semt için yürütülen politikaları bu takımın içine dahil etmek mümkündür. Öte yandan Goffman, oyuncuların rollerine sağdık kalmasını sağlayan ve kişisel vitrinleri düzenleyen kişi olarak "yönetmen"den bahseder. Karaköy örneğinde yönetmenin kim olduğu sorusu kritiktir; çünkü yönetmenin sadece toplum ya da sadece politikalar olduğunu

söylemek bir diğerinin etkisini dışlamaktadır; bu bakımdan yönetmenin, ekonomik ve siyasi politikaların şekillendirdiği; toplumsal kabullerin ise sürekli kıldığı düzen olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmada müşteriler grubunun sahneyle ilişkisine bakıldığında, "otantik", "kendine özgü hava" gibi kavramlarla ilişki kurdukları görülmektedir. Vakit geçirmek için Karaköy'ü tercih etmede semtin otantikliğinin önemi vurgulanmıştır. Katılımcılar (K4, K, 23, müşteri; K5, E, 25, müşteri; K8, K, 23, müşteri), işletmeleri samimi olanlar ve "Karaköy tayfasının", "tarz insanların" gittiği işletmeler olarak ayırmaktadırlar ve Karaköy tayfasının kodlarının kadınların kişisel vitrinleri üzerinden "*full* makyaj, göbek açık kıyafet, topuklu ayakkabı" olduğunu söylediler. İşletme çalışanı (K6, K, 21) ise fotoğrafın öneminden bahsederken "*vintagelığın*" mekânlar için önemli bir araç olduğunu söyledi: Hem mekânlardaki dekorasyonun hem de sokakların ve binaların görünümüyle semtin *vintage* özelliğini kazandığını; ve insanların semte geliş sebeplerinin ilkini oluşturan fotoğraf çekmenin semtin bu özelliğinden beslendiğini belirtti.

Karaköy'ü artık kafelerin tanımladığını söyleyen bir katılımcı, gösterişçi tüketimin semtteki karşılığını şu sözlerle aktardı:

> "Bakın ben mesela şeylere de şahit oldum, cebinde 16-20 TL'siyle gelip burada oturuyor. Hava olsun diye oturup kahvesini içiyor; ama giderken de kara kara düşünüyor, yol parasını nereden bulacağım diyen insanlar da var. İki saat oturup da bir hava atayım bilmem ne diye. 1 TL çiğ kahve, burada 8 TL veriyor" (K7, E, 52, esnaf).

"*In* mekân", "Batı kopyası" gibi nitelemelere sahip işletmelere yönelik çeşitli yaklaşımlar vardır: Rantın devreye girmesiyle "eskisi gibi ruhu olan mekânlar" açılmadığı; kitle kültürüne yönelik işletmelerin de semtte varlığından söz edilmiştir. Bunun yanı sıra çok daha kısıtlı ve tanımlanmış bir kitleye hitap eden, "niş mekânlardan" da bahsedilmiştir:

> "Mesela şeyi düşünelim, Ortaköy'deki mekânları düşünelim: Direkt dışarıya bakıyorlar. Hatta oradaki çalışanlar sürekli sana laf atıyor ve "Gel" diyor. O yüzden orası gidip takılıp boş vakit geçirebileceğin bir yer. Ama Karaköy'deki kafeler öyle değil: Sana, gerçi birkaç tane var öyle "Size yer bulalım" diyen ama, şey mekânlar var böyle, daha özel, kapalı görünen mekânlar. O yüzden senin oraya adım atman için kendini iyi hissetmen lazım, o

> mekâna uyumlu hissetmen lazım, adım atman için. O kadar davetkar değiller onlar, onlar da şey der gibi konuşuyorlar "Sen de bana uygunsan gel" der gibi. O yüzden biraz daha şey olabilir, niş bir kitleye hitap ediyor olabilir Karaköy'ün bazı kafeleri" (K21, K, 26, sanat galerisi çalışanı).

Öte yandan bazı katılımcılar Karaköy'ün artık modasının geçtiğini; hatta dalga konusu haline geldiğini söyledi:

> "Karaköy artık dalga geçilen bir nokta oldu; çünkü o kadar çok tüketildi ki. Grafitiler önünde; şunların önünde fotoğraf çekinme (…) İnsanlar sıkıldı. Gördüler, tükettiler, fotoğrafını çektiler. Kafelerinde takıldılar. Ama hepimizin göstermediğimiz bir yanı var ya: Para gidiyor kafası. Onu düşünmeyen insanları ayrı tutuyorum; ama benim gibi düşünen insanların da çok olduğunu biliyorum, orta halli kısımdan, "Tamam, güzel eğlendik de yani bana bir şey de katmıyor ki. Yemek bile zevkle yiyemiyorum, üstüne aşağılanıyorum, geliyorum. Bu nasıl iş!?" kafasında olabiliyorsun" (K8, K, 23, müşteri).

Karaköy'deki en geniş üçüncü yer türü olan kafeler, çok yüksek kiralara sahip olduğu için her saat iş yapabilmek adına çok geniş seçenekler sunmaktadır. Bu sebeple bir mekân sadece bir kahve içilen, sadece yemek yenilen ya da sadece içki içilen bir mekândan ziyade her türlü yeme içme tüketimine imkân sağlamaya çalışmaktadır. Buna paralel olarak kimi işletmelerin tasarımında da çok farklı parçalar kullanılmakta; bu durum bazı katılımcılar tarafından mekânların karaktersizliği olarak yorumlanmaktadır.

Karaköy'ün işletmelerinin yanında iki önemli etkinlik daha bölgenin dönüşümünü etkilemiştir. Bunlardan birincisi 2014-2016 yılları arasında Karaköy'de farklı formatlarda bulunan Souq Tasarım Pazarı'dır. Souq, tasarım ürünlerinin satıldığı bir sokak pazarı olarak Karaköy'e yeni kimliğini kazandıran önemli bir etken olmuştur. "Kentin en cool pazarı" (Hürriyet Gazetesi, 21 Haziran 2014) olarak nitelenen Souq, "alternatif bir gündüz *eventi*" olarak bu yıllar arasında Karaköy'de yerini almıştı. Süreç içerisinde sokaktan iç mekâna taşınan Souq, Batılı turistin de ilgisini çekmiş, tanınırlığı uluslararası boyuta ulaşmıştı. 2016 yılı terör saldırılarıyla birlikte Batılı turistin Türkiye'den çekilmesi ve semtte yaşanan sıkıntılar üzerine semtten ayrılan Souq, semtte yoğunlaştırdığı kitleye farklı tasarım dükkanları bıraktı. Necatibey Caddesi ve çevresinde farklı noktalarda bulunan çeşitli tasarım dükkanları, özellikle 2015'ten beri Karaköy'de farklı kesimi kendine çeken bir alışveriş kültürünü

oluşturdu. Tasarım dükkanları üçüncü dalga kahveciler gibi genelde soylulaştırılmış bölgelerin bir parçası olarak görülmektedir.

Karaköy'ün dönüşümünü etkileyen ikinci etkinlik ise ilk olarak 2016 yılında yapılan sokak festivalidir. 300-400 kişiye yönelik planlanan sokak festivali, 2 günde yaklaşık 7-8 bin kişiyi ağırlamıştır. Festivalin başarısından etkilenen işletmeler devamını getirme çabasına girmiş; fakat alkolün etkisiyle yapılan kontrolsüz hareketler, aşırı kalabalık, yüksek müzik sesi birçok tepkiyi beraberinde getirmiştir. Bu tepkiler hem diğer işletmelerden, diğer müşterilerden; hem de Tophane halkından gelmişti. Her ne kadar Karaköy ve Tophane'nin sınırları iç içe geçmiş olsa da konut bölgesi ve işletmeler bölgesi arasında büyük fark vardır. Fakat Tophane halkının mütedeyyin yapısı, bölgeyle kurdukları sahiplenme ilişkisi ve bir kısmının işyerlerinin bölgede olması alkollü mekânlara ve etkinliklere yönelik belli bir tavır sergilemelerine neden olmuştur.

Eğlence sektörünün İstanbul içinde bölgesel dağılımı ve alkol tüketiminin mekânsallığı Karaköy örneği üzerinden incelenecek olursa, alkol tüketiminde yasal düzenlemelerin ötesinde toplumsal anlamda da bir iç mekâna ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu ihtiyaç mütedeyyin insanların yoğun olduğu bölgelerde kendini göstermektedir. Esas kıstas kimseyi rahatsız etmemek olsa da alkol kullanımının hâlâ bir tabu olduğu gerçektir. Sokak festivalleri, sınırlandırılmış bir açık alanda alkol tüketiminin kötü bir örneği olarak gelişmiştir.

İşletmeler, sokaklar ve çeşitli etkinlikler sahnenin önemli birleşenlerini oluşturmaktadır. Yiyecek-içecek tüketiminin yanında, tasarım işi tüketim, mekânın tüketimi, otantikliğin tüketimi de sahnede yaşanmaktadır. Bu özelliğiyle semt, soylulaştırmanın mekândaki karşılığını gösterir niteliktedir. Fakat günümüzde soylulaştırma olarak tanımlanan dönüşümün tamamlanmamış hâli, sahnenin arkasını da önemli kılmaktadır.

3.2.2. Sahnenin Arkası

Goffman "sahne arkasını" performans sırasında yayılan izlenimi "lekeleyebilecek" gerçeklerin saklandığı bölgeyi ifade etmiştir. Karaköy örneğinde sahne arkası kabul

edilecek mekânlardan biri, kelimenin tam anlamıyla sahne kabul edilen bölgenin arkasında kalan Tophane Parkı'dır. Galataport inşası sebebiyle kullanımı çok az olan parkta, çeşme, evsizlerin konaklama yeri olarak kullanılmaktadır. Havaların güzelleşmesiyle birlikte gençlerin de vakit geçirmeyi tercih ettiği park, evsizden, kâğıt toplayıcısına; tinerciden öğrenci gençlere kadar çok çeşitli insanları ağırlamaktadır. Bu iç içe geçmişlik, sahneye de akmaktadır: İşletmelerin olduğu bölgelerde mendil satan çocukları ve yaşlıları, dilencileri, sığınmacıları, tinercileri görmek mümkündür. Bu bakımdan Karaköy'de sahne ve sahnenin arkası arasında keskin bir ayrım yoktur. Benzer şekilde hurdacı, eskici gibi seyyar esnaf da sahneye *eklemlenen* diğer kullanıcılardır. Ekonomik açıdan bakıldığında bölgedeki yüksek kiralar ve bölgede barınmanın zor şartları, piyasanın acımasız yaptırımları ticaret için gelenlere karşı keskin bir tavır sergilese de sahnenin oluşumundan önce de orada bulunan bu kesimin bölgeden henüz çekilmemesi ve bölgede barınma imkânına sahip olması dönüşüm sürecinin devam etme aşamasında olduğunu göstermektedir.

3.2.3. Sahnenin Ötesi

Karaköy'ü ele alırken sadece işletmelerin olduğu bölgelere odaklanmak, *hayali sınırları* beslemeye; semtin büyük öneme sahip, kalan bölgelerinin gözden kaçırılmasına ve semti bütünsel şekilde ele alıp değerlendirme sunmanın engellenmesine yol açar. Bu sebeple Goffman'ın kavramsallaştırmasına bir yeni kavram ekleyerek *sahnenin ötesi* başlığında Karaköy'ün diğer bölgeleri ele alınacaktır.

Sahnenin ötesi, sahneyle ilişkili olan bölgeleri (ya da mekânları) tanımlamaktadır. Bu bölgeler/mekânlar sahneyi besleme özelliğine sahip olabileceği gibi sahnenin dönüşümünü etkileyen özellikte de olabilir. *Sahnenin ötesi* hem sahneyle etkileşimi hem de *sahnenin ötesinin* gerçekliğini ve önemini vurgulaması bakımından kritik bir kavramdır. *Sahnenin ötesi* Karaköy'ün diğer bölgelerinin yanı sıra Karaköy'ün ilişkili olduğu bölge ve semtleri de kapsamaktadır. Söz gelimi Cihangir'in geçirdiği soylulaştırma sürecinin Karaköy'e olan etkisi, Cihangir'in *sahnenin ötesi* olarak tanımlanmasını mümkün kılmaktadır. Galata Kulesi, İstiklal Caddesi, hatta ticari

ilişkiler, turist rotasının bir önceki adımı olması gibi sebeplerden dolayı Eminönü de *sahnenin ötesidir*.

Sahnenin ötesi kavramıyla, bahsi geçen bölge ya da mekânlar hem ayrı olarak hem de sahneyi etkileyen veya sahneden etkilenen olma durumu ya da sahneyle kurdukları etkileşim bağlamında ele alınır. Bir yandan sahnenin dönüşümündeki çeşitli etkenler ortaya koyulup sahnenin varlığı ve önemi tanınırken öte yandan bahsi geçen bölge/mekân kendi gerçekliği içerisinde ele alınarak *sahnenin ötesindeki* gelişmeler, olaylar ve dinamikler de tanınarak sahne *aşılır*.

Sahne ve *sahnenin ötesinin* etkileşiminin en somut örneğini Karaköy'de küçük esnaflar oluşturmaktadır. Pilav, midye, meyve suyu, balık-ekmek satan esnaflar sahneye ve *sahnenin ötesine* yayılmıştır:

> "Burada kafelerin dışında çok şeyler de var aslında, pilavcı, midyeci vs. küçük esnaflar da var. Ama buraya gelen tayfa artık onları bile Karaköy'ün marjinal bir parçasıymış gibi görüyorlar; onları yadırgamıyorlar. Normalde böyle bir yerde pilav üstü kuru yiyen bir insan şey yapılmaz [hoş karşılanmaz]; ama onu bile artık kendi içlerinde hissetmeye başladılar. İki kesim var zaten burada; bir o tayfa bir de normal salaş gelen tayfa" (K4, K, 23, müşteri).

Semtin dönüşüm seyrinin gözlemlenebileceği bir diğer ticaret türü ise *outdoor* dükkanlarıdır. Rus Pazarı ve Amerikan Pazarı dönemlerinden beri çeşitli eşyaların alınıp satıldığı bölge olan Karaköy'de, kruvaziyer gemilerinin de etkisiyle ciddi bir *outdoor* ticareti vardır. Son zamanlarda ise *outdoor* dükkanların müşteri profilinin artması toplumda boş zaman geçirme anlayışının dönüşmesiyle alakalıdır. İş hayatının farklı bir forma girmesi, otellerin pahalılaşması, şehirleşmenin artması ve insanların doğadan uzaklaşmasıyla birlikte hafta sonu "kaçamakları", kamplar, *outdoor* ekipmanlı seyahatler yaygınlaşmıştır. Bunun yanı sıra Rock'n Coke gibi festivallerin artmasıyla birlikte *outdoor* etkinliklere ve ürünlerine yönelim artmıştır. Karaköy'de gerçekleştirilen kısa sohbetlerden birinde görüşülen kişi, *outdoor* kültürünün yayılmasındaki en önemli etkenlerden birinin çok geniş çeşitlilikte spor malzemeleri satan büyük bir markanın Türkiye'de yer edinmesi olduğunu belirtilmiştir. Bu mağaza ile birlikte çok farklı ürünlere ulaşım hem pratik hem ekonomik olarak kolaylaşmış; mağazanın sunduğu ürünlerin ötesindeki ihtiyaçlar için *outdoor* dükkanları tercih edilmiştir. Bu sebeple kruvaziyer gemilerinin

gelmediği son yıllarda da outdoor mağazalarının semtte barınması mümkün olmuştur. Ayrıca Perşembe Pazarı örneğinde olduğu gibi *outdoor* ürün ihtiyacının uzun yıllardır semtten karşılanması alışkanlığı da bulunmaktadır.

Semte yayılmış bir diğer mekân çeşidi ise konaklama yerleridir. Beyoğlu ilçesinin genelinde konaklama imkânı fazladır; Karaköy de bu imkânı sağlayan semtlerdendir. Semte yönelik politikaların geliştirilmesinden bu yana sürekli bir otelleşme yaşanmaktadır. Öyle ki, şu an Galataport projesiyle birlikte ciddi bir konaklama ihtiyacı karşılanacak olsa da semtte mevcut olarak farklı konaklama imkânları olsa da hala otelleşme faaliyetleri devam etmektedir. Konaklama imkânlarından bahsederken otellerin yanında apartlar ve hostelleri de ele almak gerekir. Otellerin yıldızları, apartların ve hostellerin varlığı; yani konaklamanın çeşitliliği, bölgeyi konaklama amaçlı kullanan insan profilinin çeşitliliğini göstermektedir.

Semtin bir diğer önemli özelliği ise etnik ve dini çeşitliliğin en fazla olduğu bölgelerden biri olmasıdır. Tarihinde gayrimüslim nüfusa ev sahipliği yapmış olmasından dolayı semtte sinagoglar, kiliseler, şapeller, camiler, bir arada bulunmaktadır. Bunlardan dikkat çekenleri, İstanbul'un ilk camisi olarak bilinen Arap Camii, Yeraltı Camii, Türk Ortodoks Merkez Meryem Ana Kilisesi ve ara sokaklardaki binaların en üst katlarında yer alan şapellerdir. Semtin farklı ibadet yerlerini barındırmasını olumlu karşılayan bir katılımcı bunun kültürel etkileşime katkı sağladığını belirtmiştir:

> "Eskiden mesela kimsenin aklına gençlerden gelmezdi, bir kiliseye gireyim, bakayım. Ama şimdi rahatlıkla kafede oturuyorlar, ondan sonra dikkatlerini çekiyor buranın kilise olduğu, geliyor, dolaşıyor, bakıyorlar, bazen sorular soruyorlar ve bu da bence kültürel olarak insanın gelişmesine katkı sunan bir şeydir" (K30, K, 64, dini kurum çalışanı).

Karaköy'ün soylulaştırma ve eğlence sektörüyle anılması kadar sanatla da anılması söz konusudur. Bu bağlamda semtteki kültür ve sanat mekânları ayrıca incelenmiştir. Karaköy ve kültür sanat denildiğinde akla ilk gelen kurumlar SALT Galata ve İstanbul Modern'dir. Bunların yanında sanat galerileri, tiyatro, çeşitli atölyeler yer almaktadır. Bu iki kurumun diğerlerinden farkı günümüz dönüşüm sürecini

tetikleyen mekânlar olarak görülmeleridir; diğer mekânların ise sürecin bir parçası olarak geliştiği düşünülmektedir.

Karaköy'deki kültür ve sanat mekânlarını ele almadan önce kültür ve sanat pratiği üzerinde durmak gerekmektedir. Bu konu hakkında iki katılımcıyla görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerden yola çıkarak kültür sanat pratiğinin bileşenleri ve bu pratiğin nasıl olması gerektiği ortaya koyulacaktır. Katılımcı (K35, E, 59, kültür kurumu çalışanı) ilk olarak kültür sanat pratiğinin dört bileşeni olduğunu söylemiştir: kültür sanat mekânları, kültür sanat ürünleri, sanatçılar ve izleyiciler. Diğer katılımcı (K36, K, kültür kurumu çalışanı) kültür sanat pratiğinin gerçekleşmesi için ise "kültürün demokratikleşmesi" gerektiğini; bunun ise Avrupa özelinde kamu politikalarıyla sağlandığını söylemiştir. "Kamusal alanlar da kültürel açıdan nasıl daha verimli olabilir ve kamu nasıl kültürle iç içe olabilir?" sorusuna getirilen çözümler üzerinden demokratikleşmenin sağlanması mümkündür:

> "Kamusal alan, birincisi. Eşit erişimi, bütün izleyici ve vatandaşların. Bunun bir hak olduğundan yola çıkarak, maddi engellere ya da fiziki engellere takılmadan o şehirde yaşayan herkesin eşit erişebileceği alt yapıyı kurmak. İşte kültür mekânları yaratmak, fırsatlar sunmak vesaire ve bununla ilgili bütün hukuki altyapıyı da düzenlemek. Kültür sanat kurumlarına verilecek desteklerin mekanizmasını belirlemek, bağımsız sanatçılara yönelik teşvikler oluşturmak, bütün bunlar demokratikleşmenin araçlarından biri. Ama hepsinin temelinde bunu bir hak olarak görmek ve işte altyapıyı kurmak var özünde. Dolayısıyla görünür kılmak, planlama sürecine kültürü en başta dahil etmek. Böylece hani şehirler oluşturulup şehir planları yapıldıktan, sonra mekânlar inşa edildikten sonra içine koyalım dememek de işin en başında zaten bunu öncelikli kılmak" (K36, K, kültür kurumu çalışanı).

Bu tartışma bağlamında kültür sanat etkinliklerinin kamusal alanlarda yapılmasının bu etkinlikleri lüks olmaktan çıkarıp daha erişilebilir hâle getirip getirilmeyeceği üzerinde durulmuştur: Katılımcılar etkinliğin içeriğine göre mekân kullanımının önemli olduğunu; bir etkinliğin sadece ücretli ya da ücretsiz olması üzerinden kapsayıcılığı hakkında yorum yapmanın doğru olmadığını belirttiler.

Kültür sanat mekânlarının geldikleri bölgede yarattığı etki ise katılımcı tarafından ekonomik ve toplumsal olarak iki başlıkta incelenmektedir:

> "Ekonomik etki aslında nispeten daha konuşulabilir ve gösterilebilir olan; çünkü bu kültür sanat etkinlikleri bir ekonomiye katkı- katma değer sağlıyorlar. Bir yapılan bölgede bilet satışıyla, izleyicilerin o etkinliğe giderken yaptıkları harcamayla- mesela bir konser izleyeceksek o konser biletini almanın dışında işte giderken yaptığınız ulaşım harcaması, çocuğu kreşe bıraktıysanız neyse o, yemek yediyseniz konser öncesinde ya da sonrasında o, belki bir etkinlikle ilgili kitap satın aldınız, CD aldınız, bütün bunlar aslında o etkinliğin yarattığı harcamalar ve bunun tetiklediği bir çarpan etkisi var. Bunlar artık kentlere ciddi anlamda fayda sağlayan ekonomik olarak etkinlikler, bu dünyada da biliniyor, neyse ki Türkiye'de de daha çok görünür oldu. Kültür sanat etkinlikleri sadece para harcatan, harcayan değil aynı zamanda da böyle gelir getirici tarafı olan faaliyetler. Çapı büyüttüğünüzde büyük uluslararası organizasyondan bahsediyorsanız şehre kültür turizmi açısından da katkı sağlıyorsunuz işte konaklamalar, gelenler gidenler, bu böyle bir gruptu. Bir de sosyal etkisi var. O daha nispeten anlatılması zor olan. İnsanların hayatında yarattığı değer ve o dönüşüm süreci. (…) Kültürel okur yazarlık, eleştirel düşünme becerisi, sanat aracılığıyla bir şehirde mesela bir soruna çözüm olma. Örneğin işte suçla bilinen mahallenin orada kurulan bir müzik okulu sayesinde çocukların suçtan belki uzak tutulması, eğitim olanaklarının iyileşmesi, gündelik hayatına sağlayacağı katkı gibi daha uzun vadeli yatırım gerektiren, hemen böyle görmediğimiz etkisini uzun vadede gördüğümüz etkiye de sosyal etki" (K36, K, kültür kurumu çalışanı).

Kültür sanat mekânlarının gittikleri bölgede soylulaştırmanın olmamasında kamuya görev düştüğü; doğru planlama stratejileriyle hareket edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ekonomik etki bağlamında bakıldığında kültür sanat sektörünün, daha özelde belirtilecek olursa sanat galerilerinin, pek tercih edilmeyen, kirası daha makul yerlere yöneldiği; bu yönelimle birlikte sanatçıların orada yoğunlaştığı ve sanatçıların orada yoğunlaşmasıyla daha farklı kesimlerin bölgeye geldiği bir süreç yaşanmaktadır. Bu bakımdan daha küçük ölçekli sanat kurumlarının rantı yükselmiş yerlerde barınmasının zorlaştığı söylenebilir. Öte yandan sanatın her zaman farklı ticari girişimler tarafından da "prestij" amaçlı kullanıldığı görülmektedir:

> "(…) herkes sanatı kullanmak istiyor tabii ki. İşte, mesela kafelerde bile, "Art Kafe", şurada bir yer var, Art'lı bir şey yazıyordu, inşaat projelerinde bile satış ofislerinin yanına 3 tane tablo asıp "Sergi yapıyoruz biz sanatı destekliyoruz" diyorlar ama tabi bunlar, ne derler, ucuz şey. Galataport da onu yapmaya çalışacaktır, kesinlikle sanatla ilgili bir şey koyacaktır; ama onlar ne kadar etkileyici olacaktır emin değilim" (K34, E, sanat galerisi çalışanı).

Sosyal etki bağlamında bakıldığında ise Karaköy örneğini ele alırken ilçenin genelindeki toplumsallığa bakmak gerekmektedir. Taksim'in kültür sanat sektörünün ev sahibi olma özelliğini Atatürk Kültür Merkezi'nin (AKM) kapanmasıyla birlikte yitirişi; kültür sanat kurumlarının mekânsal dağılımı, Beyoğlu'nun yukarı kısımlarından aşağılara kaymaya başlaması ve yakın geçmişte Tophane'de yaşanan galeri saldırılarıyla birlikte Karaköy'e uzanan bir aşağı kayış yaşanmıştır. İstanbul Avrupa Yakası'nda kültür sanatın bir merkezinin kalmaması, alternatif bir bölge olarak Karaköy'ü ön plana çıkarmıştır. Öte yandan İstanbul'un farklı bölgelerinde de bu konuda oluşumlar görülmektedir: Zorlu Performans Sanatlar Merkezi; UNIQ İstanbul gibi. Bunların yanı sıra nüfusu iyice artan İstanbul'un ademi merkeziyetçi yapısına bağlı olarak ilçelerde de çeşitli kültür ve sanat merkezleri kurulmaktadır. Bu girişimler arasında Karaköy, Tophane'yle olan sınırları belirsiz ilişkisi bağlamında toplumsal gerilimler bakımından daha canlı bir örneği oluşturmaktadır. Söz gelimi, sanat galerilerinin açılış etkinliklerinde "Dışarı içkiyle çıkmayınız" şeklinde yazılı uyarılarda bulunulmaktadır; fakat Karaköy'de konutun olmayışı Tophane'ye kıyasla daha az gerilime maruz kalmasına yol açmaktadır.

Sahnenin ötesinin diğer bir bölgesi ise Perşembe Pazarı'dır. Mevcut durumda Perşembe Pazarı'nda sahilde devam eden proje dışında araştırma sınırlarına dahil edilebilecek bir alan yoktur. Fakat ikinci bölümde belirtilen Perşembe Pazarı Yenileme Projesi bağlamında alanın büyük bir dönüşüm yaşayacağı ve bunun semt geneline olan etkisi bu araştırma için öneme sahiptir. Bu sebeple Yenileme Projesi'ne altlık oluşturabilecek bir rapor, bölgede yapılmış olan araştırmalar ve mülakatlar üzerinden bölge ele alınacaktır.

İBB ve Kentsel Strateji'nin geliştirdiği Perşembe Pazarı Kültürel Miras Geliştirme Stratejik Planı'nda projenin vizyonu Perşembe Pazarını "ulaşım odağından kültürel odağa" dönüştürmek olduğu belirtilmektedir. Yenileme Alanı'nda kıyı ve sokaklar arasındaki etkileşimi arttırmayı hedefleyen plan, tasarım kodlarında kıyı, koridor ve caddeyi ele almaktadır. Kıyı kenarı için balıkçılara yönelik set, yürüyüş ve bisiklet yolları, yeşil alanlar; kıyının etkin ve çeşitli kullanımı için farklı tasarımlar; çeşitli kullanımlara açık iskele; kıyının su altı dalışına imkân tanıması; yeniden kurgulanan balık pazarı; hanlarda sergi ve toplantıların düzenlenmesi, avluların etkin kullanımı;

anıtsal yapıların ön plana çıkarılması; tarihi yarımadaya yönelik seyir ve gözlem imkânları planlanmıştır.

Perşembe Pazarı'nın pazar özelliğinin korunmasının amaçlandığı planda bu pazarın "fikir alışverişine, etkinliğine" (K28, E, 60, kent araştırmacısı) dönüşmesi amaçlanmaktadır. Katılımcı, bölgenin bugüne kadar kendiliğinden dönüştüğünü, ama bu süreçte "*efficient*" kullanılmadığını söyledi. Bölgenin bir plana ihtiyaç duyduğunu belirten katılımcı, kullanım çeşitliliği sağlandığı takdirde halkın kendine uygun şekilde bölgeyi dönüştüreceğini belirtti.

Katılımcı bölgede bulunan farklı kamusal alanların entegre edilmesini; bölgenin ve zamanın ruhuna uygun planlar geliştirilmesi gerektiğini vurguladı. Geçmişte üretim alanı olan bölgenin zamanla tüketime evrildiğini; yeni planda ise tekrar üretime dönmesi gerektiğini; fakat bu üretimin fikir üretimi olmasını vurguladı:

> "Var olan esnaf, buradaki çok değerli alanda çeşitliliği sağlayan farklı kullanımları sağlayan bir üretim içerisinde değil: Burası bir tüketim alanı. Şimdi, geçmişte burası bir üretim alanıymış, o hanların içerisinde falan, bayağı atölyeler varmış, işlikler varmış. Bu mekân üretim mekânından çok böyle tüketim mekânına geçmiş. (…) burada hanlarda üretim vardı (…) Bunu yaratıcı endüstriye çevirmek şu anda yeni bir akım. Ona çevirirsen dediğim şeyler ortaya çıkıyor: Kimler gelecek, kimler kullanacak? Balık yemeye gelen garibanlar, oradan geçenler gelecek mi? O dengeyi iyi kurgulayacaksın. (…) Şimdi o zaman üretim biçimini değiştireceksin, üretim biçiminin değişmesi bence fikir: Fikir satma, fikir pazarına dönüştürme, etkinlik yapma, yani düşünebiliyor musun, bu açık alan yeterli bence. Burada öyle tasarımlar var ki, suyu da kullanırsan, denizi, bir şekilde (…) Bu üretimin başka bir şeye dönüşmesi gerekiyor, onu tüketimle tabii ki ilişkilendireceksin; çünkü o aktivitelerden para kazanılması lazım; ya da kamu diyecek ki hayır ben para kazanmıyorum zaten ben burayı kamulaştırdım, açık alan benim, yürüyüş yolu yapacağıma, anlamsız kanepeler şeyler koyacağıma, her hafta değişen, uluslararası *network*ün bir parçası olan, burayı etkinlik alanı yapabilir miyim, ben belediye başkanı olsam bunu yaparım, hiç maliyete bakmam, şu konuştuğum çerçevede denizi de kullanarak düşünebiliyor musun, müthiş bir şey. Oraya gidiyorsun su sporlarıyla, etkinlikleriyle- zaten sen tasarlamayacaksın onu, onu piyasaya bıraktığın zaman, onu gençler, sivil toplum örgütleri [planlayacak]. Alan yok, bizde sıkıntı alan yaratamıyoruz" (K28, E, 60, kent araştırmacısı).

Perşembe Pazarı sahilinde devam eden projede (Haliç Sahili Özel Temalı Deck Uygulaması İnşaatı) ise yüzer iskele, yürüyüş yolları, bisiklet yolları, otopark, platformlar ve yeşil alanlar olması planlanmaktadır.

Karaköy'ün toplumsallaşma alanları üzerinden değerlendirme yapılan bu başlıkta, ilk olarak günümüz toplumsal hayatının en yoğun olduğu kafeler bölgesi ele alınmıştır. Sınıfsal ayrımın silikleştiği, tüketim odaklı bu bölgelerde kişilerin kendilerini inşa süreçleri Bourdieu'nün sermayeler kavramları üzerinden anlaşılabilir. Katılımcılar kişilerin kendini mekânda var etme ve görünür kılma pratiklerinden bahsederken kadınlara ayrıca değinmiş; giyim tarzı ve görünüş bağlamında kadınların mekândaki varlığı eleştirilmiştir. Tarihsel süreç bağlamında bu durum ele alındığında benzer olaydan Veblen'in de bahsettiği görülmektedir: Zenginliğin temsili olarak kadınların kullanıldığı dönemleri anlatan Veblen'e paralel olarak; Karaköy örneğinde kadınların kendini ayırmasının temsili olarak dış görünüş öne çıkmıştır. Öte yandan bu duruma yol açan daha farklı birçok sebep (toplumsal cinsiyet bağlamında politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel etkenler) bulunmaktadır ve ayrı bir analizi gerektirmektedir.

Gösterişçi tüketimin yanında semtin eğlenme mekânları bağlamında bir ihtiyaca da karşılık verdiği atlanmaması gereken bir husustur: Eğlence sektörünün Karaköy'e *kayma* sürecinin bir ihtiyaç doğrultusunda geliştiği, alanın toplumsallaşma ihtiyacına karşılık verdiği bir gerçektir. Gösterişçi tüketim dışında da kullanılan mekânları *home office* çalışan insanlar da tercih etmektedir. İşletmelerin alanda yaygınlaşmasıyla canlanan semt, kadının semtteki varlığının artmasında da etkili olmuştur. Karaköy'ün tarihsel sürecine bakıldığında gündüz bile kadının ender bulunduğu semtte günümüzde kadınlar herhangi bir saatte semtte vakit geçirebilmektedir. Dönüşüm odağı tüketim etrafında şekillenen mekân ve toplumsal yaşamın yanı sıra bölgede tam bir dönüşüm yaşanmamasına bağlı olarak sahne olarak tanımlanabilecek eğlence sektörünün bir de sahneyle etkileşimli bir sahne arkası bulunmaktadır. Günümüz cazibe merkezi Karaköy algısı bu bölgelerle sınırlı olsa da bunun ötesinde de alanlar vardır. En büyük alanı oluşturan Perşembe Pazarı sahili inşaat halinde olduğu için etkin kullanıma açık değildir. Bu bölgede geliştirilecek projeler ise semtin, daha genelinde İstanbul'un kıyı kullanımı için öneme sahiptir.

Bölgenin dönüşüm süreci ele alınırken sıkça atıf alan semtin kültür sanat özelliği ise İstanbul genelinde yaşanan dönüşümle açıklanabilecek bir süreçtir. Eğlence sektörüne yönelik açıklamalar da İstanbul geneliyle ilişkilendirilerek açıklansa da kültür sanat kurumlarına yüklenen "soylulaştırıcı" etkinin kaçınılmaz olduğu ya da kurumların doğasının bir parçası olduğu yaklaşımı süreci tek taraflı açıklamaktadır. Kültürün araçsallaştırılması literatürde de tartışılan bir konu olarak Karaköy'de kendini gösterse de kültür sanat kurumları ve mekânlarının kendi vizyonları da mekân seçimleri ve diğer eylemlerinde hesaba katılmalıdır. Bu bağlamda kent merkezine yönelen kurumların sadece soylulaştırıcı etkisi üzerinde durmak bölgenin dönüşümündeki etkenlerin doğru değerlendirilmesini engellemektedir.

Semt genelinin toplumsallaşma pratiklerine bakıldığında faaliyetlerin çoğunlukla ücretli eylemleri kapsadığı görülmektedir. Bunun yanında semtte yürümek, kültür ve sanat kurumlarından yararlanmak, dini ve eğitim kurumlarının kullanımı diğer kamusal faaliyetlerdir. Açık alanlardan ise Karaköy iskelesinde bulunan meydan en etkin kullanıma ev sahipliği yapmaktadır. Perşembe Pazarı'ndaki açık alana kıyasla çok kısıtlı bir alan olan meydan çok farklı kullanıcıları barındırmakta; geçiş noktası özelliğinin yanında balıkçıları, banklarda oturanları, gündelik akış içinde duraklayanları ağırlamaktadır. Tüm bu çeşitli alanlar ve toplumsallıklar üzerinden dönüşümün nasıl tanımlanabileceği ve kamusal alanların bu süreçteki seyri sıradaki başlıkta incelenecektir.

3.3. DÖNÜŞÜMÜ TANIMLAMAK VE TOPLUMSALLAŞMA PRATİKLERİ

Semtin dönüşümü farklı uygulama yöntemleriyle anılmaktadır. Bu yöntemlerden en sık başvurulanı olan soylulaştırma, özellikle Galataport Projesi'yle ilişkilendirilmektedir. Bu başlıkta ilk olarak Galataport'a yönelik görüşler ele alınacak; ardından semtteki dönüşümün beraberinde getirdikleri ortaya koyulup dönüşümün nasıl tanımlandığı analiz edilecektir. Son olarak kamusal alanlar üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

Galataport Projesi'ne yönelik olumlu yaklaşımda projenin ülke ekonomisine sağlayacağı katkı vurgulanmaktadır. Sosyal açıdan ise gelecek olan turistler ile kültürel etkileşimin artacağına yönelik bir beklenti vardır. Haftanın her günü

gemilerin geleceğini söyleyen bir katılımcı (K23, E, 44, işletmeci), böylece esnafın da "yüzünün güleceğini" belirtti: Daha güzel, "kurumsal" mekânların açılmasıyla, "daha güzel insanların geleceği, daha fazla insanların geleceği yerler"in olacağını söyledi. Eskiden esrarkeşler, şarapçılar ve "ipe sapa gelmez tiplerin" semtte bulunduğunu belirten bir katılımcı (K18, E, 33, esnaf) projeyle birlikte bunun ortadan kalkacağını, projenin gündeme gelmesinden itibaren ise eskisine kıyasla büyük değişimin yaşandığını belirtti. Aynı katılımcı sahil şeridinin yürüyüş alanı olmasının güzel bir fikir olduğunu; fakat bunun özelleştirmeden, fiyatların "çok uçuk" olmadan yapılmasının mümkün olup olmadığını; bölgede bulunan insanların şartlardan zorlanıp zorlanmayacaklarını, esnafın geleceğinin ne olacağını düşündüğünü söyledi. Bir diğer katılımcı (K24, E, 65, esnaf) "daha modern, düzgün bir rıhtım"ın yapılacağını ve sahilin halka açık olacağını söyledi. Esnaf için şartların zorlaşma ihtimalini göz önünde bulunduran katılımcı, öte yandan "insanların, özellikle yaşlıların dinlenme, şöyle deniz kenarında oturup karşı tarafa Topkapı Müzesi'ne bakma, Eminönü'nü görme, o sahilde belki hava alma yeri olursa belki iyi olur" diyerek projeye yönelik olumlu beklentilerinin olduğunu belirtti.

Projeye yönelik dikkat çekici bir yaklaşım ise, projeyle birlikte semtin Sultanahmet'e, Kapalıçarşı'ya benzeme ihtimaline yönelik vurgular oldu. Turizmin canlanması ve turistin artmasıyla birlikte kafelerin değişip halı, kilim, deri, altın satan yerlerin yaygınlaşarak semtin ikinci bir Sultanahmet'e dönüşmesinin mümkün olduğu; hatta Perşembe Pazarı tarafında bile halıcı açmak için dükkân arayan insanların semte geldiği söylendi (K7, E, 52, esnaf; K9, K, 51, işletmeci).

Projeye yönelik olumsuz eleştirilerden ilki projenin "düzgün ve temiz" yapılmadığına yöneliktir. Bu ölçekte projelerin olması gerekliliğini vurgulayan katılımcı bunun "etrafa zarar vermeden, hasar vermeden; buranın tarihini bozmadan yapılması" gerektiğini vurguladı (K3, E, 20, müşteri). Projeyle birlikte gelen turistin sadece Galataport alanında tutulacağı; semtin geri kalanının bundan yararlanamayacağı da düşünülmektedir (K13, E, 57, çalışan). Bir diğer katılımcı projeyi sadece parası olanlara yönelik olmakla eleştirdi; öte yandan proje alanında kültür ve sanat kurumlarına yer verilmesi durumunda "çok başka bir entelektüel" kesimin semte çekileceğini ve projenin güzel sonuçlanabileceğini belirtti (K20, K,

58, sanatçı). Bir diğer olumsuz eleştiri ise projenin gençleri dışladığına yöneliktir (K28, E, 60, kent araştırmacısı). Benzer şekilde bir başka katılımcı (K26, K, 67, kent araştırmacısı) öğrencilerin semtten "kovalanacağını" belirtti. Projeyle birlikte rantın da büyüdüğünü belirten katılımcı "daha büyük insanların" semte gelip yatırım yapacağını ve bunun kimin yararına olacağının önemli bir husus olduğunu belirtti:

> "Projeler bence konu değil, projeler iyi, (…) sadece bunu kim yapacak ve bu genelin çıkarına olup olmamasıyla alakalı. Yoksa tamam, tabii ki tersane yapılsın, marina da yapılsın, ama sonuç olarak şu var, o marina benim de girebileceğim, oturabileceğim bir yer olacak mı olmayacak mı? Ya da buraya gelen x kişisinin. O limandan biri çıkıp buradaki esnaftan bir şey alacak mı, alacaksa *okay* yapılsın tabii ki bir şekilde. Ama değilse, daha böyle, daha büyük rantlara oynayacaksa oradaki hikâye ve buradaki alanlar birileri tarafından kapatılacaksa o tabii ki bir faydası olan bir şey değil" (K29, E, kültür kurumu çalışanı).

İnşaatı devam eden projenin semte etkisi hemen yanındaki bölgelerde en canlı şekilde kendini göstermektedir. Bu bölgelerdeki süreç genellikle kendiliğinden dönüşüm olarak adlandırılsa da sürekli yeni girişimlerin yapılması, projeye yönelik beklentilerden kaynaklanmaktadır. Özellikle dükkanlar satılırken devreye giren "hava parası" dönüşümün getirilerinden biridir. Çok yüksek miktarlarda istenen hava paraları, bölgenin "rant" değerinin artmasıyla ortaya çıkmıştır. Hava parası ve rantın yanında dönüşümün getirilerinden biri de hiyerarşik ilişki olmuştur. Eski esnaf ve yeni işletmeler arasındaki hiyerarşik ilişki saha araştırmasında vurgulanan önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bu konuyla ilgili vurgulanması gereken nokta ise *hayali sınırın* iki tarafı arasında hiyerarşik ilişkiye yönelik yaklaşım farkıdır. Perşembe Pazarı tarafında, işletmeciler ve kültür kurumu çalışanlarıyla gerçekleştirilen mülakatlarda bölgede eskiden beri var olan esnafla hiyerarşik ilişkinin kurulmaması gerektiğine yönelik vurgular ve hassasiyetler bulunmaktadır:

> "Buradaki şey de (…) onun sattığı cıvatadan farklı bir şey değil. O ne kadar önemliyse, o cıvatayı satması, benim de burada yaptığım o kadar önemli. Şu hiyerarşide olmamak gerektiğini düşünüyorum, nasıl tarif edeyim, "Burada kültür sanat işi varsa o çok daha değerli", polacılar var mesela, işlerini yapıyorlar, belli bir saatte çıkmaları gerekiyor, onun orada yapıyor olduğu şey- belli bir rutinleri var, o saatte çıkıyorlar, buradan oraya götürüyorlar, küçük pazarda mı ne bir yerde döküyorlar, benim rutinimden ve [işimden] daha az önemli değil. Zaten böyle görmeye başladığımız zaman çatışmaya başlıyoruz gibi hissediyorum. Zaten hani bu değeri veriyor olmak- insanların da sana değer göstermesi;

çünkü işgalci olmuyorsun gibi bir şey oluyor, ne demek istediğimi anlatabildim mi? Sen de onun gibi bir esnafsın ve sen biraz daha tuhaf bir şey satıyorsun [Gülüyor] gibi oluyor" (K29, E, kültür kurumu çalışanı).

"[Hiyerarşik ilişki kuranlar] Kendilerini üstün görüyorlar herhalde, ben de bunu anlamakta güçlük çekiyorum. Daha çok parası var diye… Biz şeye çok dikkat ediyoruz, gittiğimiz yerde, (…) Amerika'ya gelen ve orayı kolonileştiren Avrupalılar gibi davranmak istemiyorum. Ve bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Buranın sahibi onlar. Bence bir gün bu dalga biter ve hepimiz gideriz, onlara kalır burası. Onlar burada yaşamış, büyümüş insanlar. Çoğu "Ben 10 yaşındaydım, babam beni bu dükkâna çırak verdi" hikayeleri anlatıyor. Adam 30 senedir burada, ben gelip parayla orayı aldım diye bir şey içinde olmamalıyım. Gittiğimiz yere uyum sağlamalıyız" (K10, K, 30, işletme sahibi).

Hayali sınırın iki tarafında dönüşümle kurulan ilişkinin farklılığı hiyerarşik ilişki yaklaşımının yanında dernekleşme faaliyetlerinde de kendini göstermektedir. 2013 yılında kurulan Karaköy Perşembe Pazarı Güzelleştirme ve Koruma Derneği'nin (PERPAD) kuruluş amacını derneğin başkanı internet sitesinde şu sözlerle aktarmaktadır:

"Bizler atalarımızdan, dedelerimizden bizlere miras kalan bu bölgeyi "tapularımızı deldirmeden" layık olduğu şekilde yaşatmak, Perşembe Pazarı'nda herkesi memnun edecek, İstanbulumuza işlevsel turistik, sosyal ve ekonomik katkıda bulunacak bir değişimi, yerel yönetimler, ilgili Belediyeler ve kurumlar ile el ele vererek düzenlenmesinde katkıda bulunmak isteyen ve mal sahiplerinden oluşan bir sivil toplum kuruluşuyuz. (…) [Özet olarak] Nedeni: Bölgemiz hakkındaki karar ve uygulama niyetleri. Niçini: Haklarımızı koruyarak bölgenin düzenlenmesi" (PERPAD).

Diğer dernek ise 2018 yılının Şubat ayında kurulan Karaköy Güzelleştirme ve Koruma Derneği'dir (Karaköy Derneği). Derneğin kurulumuyla ilgili çıkan bir habere göre (Milliyet Gazetesi, 4 Şubat 2018) derneğin kurucu üyeleri arasında Salıpazarı Liman İşletmeciliği (Galataport), Karaköy Lokantası, Global Yatırım Holding, Ma'Na Restaurant, Seba İnşaat, Kılıç Ali Paşa Hamamı, Akfen Karaköy Gayrimenkul Yatırımları, Colonie Bistro&Bar, Rena İnşaat, Akkanat Holding yer almaktadır. Karaköy Derneği Başkanı ve Global Yatırım Holding Genel Sekreteri Gökhan Özer, Karaköy'e yönelik yoğun ilginin zaman içerisinde daha da artacağını, bu noktada Karaköy'ün ruhunun kaybedilmemesinin önemini vurgulayarak dernek üyeleri arasında küçük esnaflardan bir berberin de olduğunu belirtmiştir. Derneğin

yeni gelen yatırımcılarla mevcut yatırımcılar arasında bir bağ kuracağını belirten Özer, etki alanlarının Kemankeş Mahallesi olacağını ve yerel yönetimlerle de ilişkide olacaklarını belirtmiştir.

İki dernek kıyaslandığında vurgulanan temel noktalar benzer olsa da PERPAD'ın *hayali sınırın* diğer tarafındaki dönüşümün en yoğun hissedildiği dönemde kurulması, Perşembe Pazarı'nın dönüşümüne yönelik endişelerden kaynaklandığını göstermektedir. Kemankeş Mahallesi'nde mülk sahipleri hava parası gibi alternatif yollarla semti terk ederken Perşembe Pazarı tarafında hem yerleşik toplumsal kabuller (ticaret ilişkisi, Pazar özelliği gibi) hem de hukuki ve fiziki etkenler (yapı stoku, Dalan döneminden kalma davalar, bölge için planlanan projeler gibi) ile dönüşüm farklı bir seyir izlemiştir. Karaköy Derneği'nin kuruluşu ise yatırımcıların yerlerini edindiği bir dönemde daha sistemli hareket etmeye yönelik bir atılım olarak yorumlanabilir. Soylulaştırıcı aktör olarak kabul edilen kurumların derneğin üyesi olması ise dernekle ilgili önemli bir diğer husustur.

Genel olarak Galataport, Kemankeş Mahallesi ve Perşembe Pazarı bölgeleriyle ele alabileceğimiz dönüşüm süreçlerinin araştırmada farklı şekillerde nitelendiği görülmektedir. Soylulaştırma, kendiliğinden dönüşüm, yenileme, sağlıklaştırma gibi uygulama yöntemleri bu süreçlerde atıf alan kavramlar olmuştur. Semtteki dönüşümün tanımlanmasında kavramların hiçbiri tek başına yeterli gelmemektedir. Öte yandan tüm bu yöntemlerin semtte uygulandığını söylemek planlamadaki parçacıl yaklaşımı örneklemektedir. Semtin dönüşümünü tanımlamaya yönelik bir yaklaşımda katılımcı "ya hepsi ya hiç" anlayışından bahsetmiştir:

> "Aslında burada bir varoluşsal bir dönüşüm yaşanıyor yani: Ya siz varsınız ya ben varım gibi bir… Nasıl diyelim… Oyun teorisinde *zero sum game* denilen, yani… Kazananın tek olduğu, pastanın ya hepsini ben alıyorum ya da sen. Kazan kazan durumunun olmadığı; kazan kaybet durumunun olduğu bir dönüşüm yaşanıyor. Genel dönüşüm bu. Tabii bunlar da çok *volatile*, hassas dengelerde ilerliyor yani. Daha mikro ölçekte yaşanan, bu bahsettiğim tarzdaki dönüşümler daha makro ölçekteki süreçlerden çok doğrudan etkileniyor. Yani ne demek istiyorum: Türkiye krize giriyor, siyasi bir kriz olabilir, ekonomik olabilir, turistler ayağını kesiyor derken oradan doğrudan emlak yatırımlarına yansıyor. Son 10 yıllık İstanbul'daki dönüşümü düşündüğünüzde, 10 yıl önceden başlayan o enerji devam etse belki bizim birkaç sene önce buradan çoktan gidip buranın da bir otel olması beklenirken, turist sayılarındaki

> keskin düşüşler, bu kurvaziyer limanının atıllaşması, büyük tur operatörlerinin artık Karaköy'e gelmemesi, inşaatı devam eden mega projeler vesaireler derken bir anda o tempo yavaşlıyor, ya da daha küçük ölçekte ilerliyor ve bizim hayatta kalma, bu mekânlarda varlığımızı sürdürme imkânımız artıyor. O yüzden çok lineer bir süreçle dönüşmüyor aslında, çok daha diyalektik bir şey var burada. Üç adım atıyor, beş adım geri gidiyor, iki adım ilerliyor vesaire. Ya da döngüler var. Çok hızlı bir şekilde kiralık yerler aranıp bir anda tükenirken sonra bir anda her yer kiralık hâle gelebiliyor. Bir kafe açılıyor üç ay sonra kapanıyor, yerine başka bir şey açılıyor gibi. Böyle bir dönüşüm. Ayağı yere çok sağlam basan bir dönüşüm değil; aslında böyle çok kaypak bir zeminde ya da bastığında altından su fışkıran parke zemin gibi bir yerde dönüşüyor. Bu da daha küçük aktörlerin, ya da bizim gibi yerlerin, buradaki işyerlerinin daha aktif bir şekilde bu sürecin öznesi olmasına imkân tanıyor" (K11, E, 37, kent araştırmacısı).

Dönüşümün etkilerini kamusal alanlar özelinde incelediğimizde toplumsallaşma pratikleri ve imkânları ön plana çıkmaktadır. Karaköy'ün kamusal mekânları üzerine sorulan sorularda temel yaklaşımları 3 farklı katılımcı görüşüyle özetlemek mümkündür:

> "Bazen ben mesela bu arka tarafa geçiyorum, orada böyle sokağın ortasına oturmak istiyorum, çünkü güneş oluyor mesela. Ama oturamam çünkü kafeler [var], otursam bir şey içmem lazım" (K21, K, 26, sanat galerisi çalışanı).

> "Karaköy'ün genelini düşündüğümüzde bir geçiş mekânı gibi geliyor, bana sorarsanız vapur daha büyük bir kamu mekânı, Karaköy'ün meydanı sayabileceğimiz yerden" (K32, K, kültür kurumu çalışanı).

> "Türkiye'nin genel bir problemi zaten, kamusal mekân diye bir şey olmaması. Her boş alanın bir özel işletmeye verilmesi, işte üstüne başına bina, AVM bir şey yapılması. Pek bir kamusal mekân yok Karaköy'de, ne diyeyim, doğru düzgün bir park, alan, bir şey kalmadı. Camiiler var, en kamusal onlar yani. Vapur iskelesi var, çok kamusal. O kadar herhalde" (K10, K, 30, işletme sahibi).

Karaköy'ün ücretsiz kullanıma açık alanları Tophane Parkı, vapur iskelesi ve çevresi ile motor iskelesidir. Perşembe Pazarı sahilindeki inşaat ve Galataport ise kıyı kullanımı için geliştirilen projelerdir. Motor iskelesinin hemen yanındaki boşluğun otopark olarak kullanılması, açık alanların etkin kullanılmayışına örnek teşkil etmektedir. Buna paralel olarak toplumsallaşma pratikleri tüketime yönelik olarak gelişmekte; semtte yeni işletmelerin açılması süreklilik kazanmaktadır. Araştırmada

açık alan kullanımına yönelik bir yaklaşım ise yeşil alanların, kıyıların, genel anlamıyla ücretsiz kullanıma açık alanların sadece gelir seviyesi düşük insanlar için yapılması gereken bir şey olarak görülmesidir:

> "Gelir seviyesine göre bazı arkadaşlarımız geliyorlar, 'Abi işte ne yapabiliriz?', bana soruyorlar burada. İşte Galataport bittiği zaman, tahminimce şurada denizin önünde bankların olduğunu düşünsenize. Oturup aldığınız çekirdek veya su, 2 TL ya. Şurada bir iki saat geçirmeyi kim istemeyebilir? Gelir düzeyi düşük insanlara da hitap etmesi gerekir. Yüksek gelir seviyesindeki insanlara tamam, illa ki onlara hitap etmek çok önemli; ama bir de alt kesim var, onları da yakalamak gerekir" (K18, E, 33, esnaf).

Semtteki diğer toplumsallaşma pratiklerini kültür ve sanat mekânlarının etkinlikleri, gezinti ve yürüyüşler oluşturmaktadır. Sergiler, fotoğraf çekimleri, Karaköy'ün ilgi çekmesiyle birlikte arada kalmış anıtsal yapılarının ve tarihi dokusunun öne çıkmasına bağlı olarak gelişen turlar, balık tutmak diğer önemli toplumsallaşma pratikleridir. Semtin kendine özgü toplumsallaşma pratikleri devam ederken dönüşümle birlikte gelişen ve aslında daha ağırlık kazanan toplumsallaşma pratikleri, semtin kamusal alanlarının dönüşümünü etkilemektedir. Bu bağlamda Karaköy gibi kent merkezinde bulunan bir kıyı semtinin, kent mekânını kullanma ve kullanıcı çeşitliliğini sağlama bakımından başarılı olup olmadığı dikkat edilmesi gereken bir husustur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yüzyıllardır İstanbul'un hem ekonomik hem de sosyo-kültürel hayatını etkileyen bir semt olarak Karaköy, günümüze gelene kadarki süreçte birçok iniş ve çıkış yaşamıştır. İlk olarak liman işleviyle ön plana çıkan semt, Fransız Devrimi'yle birlikte önemli bir liman olma özelliği geri planda kalarak ticari kimliğiyle gelişimine devam etmiştir. 18. yüzyıla tekabül eden bu süreçte semtte bankalar, hanlar ve çeşitli ticarethaneler yer edinmiştir. 19. yüzyılın sonlarında semte gelen büyük şirketler semtin profilini dönüştüren bir diğer önemli ekonomik etken olmuştur. 20. yüzyılın sonlarında ise İstanbul'a biçilen dünya kenti olma rolü bağlamında semte ve çevresine müdahalelerin artması, zincirleme değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu süreçte semtin değişmeyen özelliği eğlenceye ve Batı'yla kültürel etkileşime ev sahipliği yapması olmuştur. Konut alanlarına da sahip olan semt, 20. yüzyılda özellikle gayrimüslim nüfusunu kaybetmesiyle birlikte ticari işleviyle varlığını sürdürmüştür. Değişmez özellikleri dönüşmeye başlayan semt, bu dönemde daha tekinsiz bir bölge haline gelmiştir.

Hem semtin Tophane'yle ilişkisi hem de atıllaşmış bir bölge olması bağlamında Karaköy'de kabadayılar, akşamcılar, evsizler yer edinmiştir. İşyerleri kapandıktan sonra semtte yürünmesi bile korku verirken kadınların bölgede bulunması mümkün olmamıştır. 20. yüzyılın sonlarında semte yönelik planlar, yasal düzenlemeler ve fiziksel müdahaleler; var olan ticari işlevler ve İstanbul'un farklı yerlerinin önem kazanması bağlamında ulaşım imkânlarının en gelişmiş düzeye gelmesi semtin tekinsiz özelliğini kıran etkenler olmuştur. Beyoğlu'nun farklı bölgelerine "kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri" özelliğinin verilmesi ilerleyen zamanlara yönelik adımların habercisi olmuştur.

2000'ler itibariyle hem İstanbul genelinde ve Beyoğlu'nda yaşanan dönüşümler hem de Galataport Projesi semtin gelişim yönünü değiştirmiş; ticari işlevin yanında kültür – sanat ve eğlence sektörü Karaköy'ün dönüşümünde belirleyici olmuştur. Eğlence ve kültür – sanatın Karaköy'e kayış süreci birbirini takip etmiş ve beslemiştir. Henüz inşa halinde olan Galataport Projesi semtin kruvaziyer limanı, kültür ve sanat ile eğlence ve alışveriş özelliklerini içinde barındıracak bir proje olarak sadece bölge

için değil İstanbul için dönüştürücü etkiye sahiptir. Projenin etkilerinin adının duyulmasından itibaren başladığını söylemek mümkündür: Semtte gelişen tüketim mekânları ve bu mekânların özellikleri bunu örneklemektedir.

Öte yandan Perşembe Pazarı sahilinde devam eden proje semte yönelik geliştirilen toplumsal hayatı etkileyecek bir diğer projedir. Kıyı kullanımı ve kamusal alan geliştirilmesi açısından öneme sahip olan proje de Galataport Projesi gibi inşa sürecindedir. Bu bağlamda semtin toplumsallaşma pratiklerinin mekânlarının büyük bir kısmının şu an kullanıma kapalı olduğunu söylemek mümkündür. Kalan mekânlar ise Tophane Parkı, iskeleler ve çevreleri gibi ücretsiz kullanıma açık alanların yanı sıra işletmeler, galeriler ve kültür kurumlarından oluşmaktadır. Kıyının kullanıma açık olmaması ve kullanıma açık alanların dar olması toplumsal hayat bakımından bir dezavantajdır. Semtte ticari işlevli mekânların ağırlıkta olması toplumsallaşma pratiklerini; semtin kime ve neye imkân tanıdığını etkilemektedir.

Araştırmada Karaköy'ün dönüşümü ele alınırken kamusal alanlar üzerinden değerlendirme sunulacağı belirtildiğinde kamusal alan kavramının kamusal mekânlar ve üçüncü yerler kavramlarını temsil eden, toplumsallaşma pratiklerinin geliştiği mekânları ifade eden çatı bir kavram olarak kullanımı tercih edilmiştir. Bunun sebebi kamusal mekân kavramının ticari işlevi olan, kimi zaman yarı kamusal olarak adlandırılan mekânları (işletmeler, müzeler gibi) dışlayıcı; üçüncü yerlerin ise toplumsallaşma pratiklerini sınırlayıcı özelliğe sahip olmasıdır. Üçüncü yerler kavramının sağladığı mekân çeşitliliği; kamusal mekân kavramının ise sağladığı toplumsallaşma pratiği çeşitliliği bağlamında kullanılan kavram kamusal alan olmuştur. Kamusal alanların toplumsallaşma pratikleri üzerinden analizi yapıldığı için temel odak noktasının kamusal mekânlar olduğunu; üçüncü yerler kavramının mekân çeşitliliğini sağlaması bakımından başvurulmuş yardımcı bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda birinci bölümden tanımlanan kamusal mekânların önemli üç özelliği, Karaköy'ün toplumsallaşma mekânlarının analizinde temel alınmıştır.

Günümüz Karaköy bağlamında toplumsallaşma pratikleri üçüncü bölümde incelenmiş; gösterişçi tüketim üzerinden gelişen insan ve mekân ilişkisi ortaya

koyulmuştur. İnsanın kendini toplumda var etme yollarından biri olan kendini "ayırma" ve "benliğini sunma" pratikleri mekânların ve nesnelerin; hatta modanın ve hayat tarzlarının tüketimiyle ilerlemektedir. Bunun fizik mekândaki karşılığını örnekleyen Karaköy semti, içinde barındırdığı çeşitli işletmeler ve semtin kendi özellikleri (sokak dokusu, tarihi değer, grafitiler vb.) ile gösterişçi tüketime imkân tanımaktadır. Ücretsiz kullanıma açık alanların sınırlılığı ile tüketim odaklı toplumsallaşma pratiklerini besleyen semt bu bağlamda kamusal mekânların ifade ve davranışta özgürleştirici olması, herkes tarafından erişebilme imkânına sahip olması ve kullanım çeşitliliği sağlaması özelliklerini karşılamamaktadır: Sosyo-psikolojik bağlamda benliğin sunumu pratikleriyle semt ifade ve davranışta özgürlük tanımamakta; ticari işlevli mekânların ağırlıkta olması bakımından herkes tarafından erişime açık olmamakta ve toplumsallaşma pratiklerini sınırlamaktadır. Birçok katılımcı Karaköy'ün yeme – içme odaklı olmasını eleştirmiştir:

> "Karaköy'de sadece kafe var: Bir yerde kahvaltı ettin, bir yerde çay içtin, bir yerde kahve içtin, tatlı yedin, yemek yedin. Sonra ne olacak? Bütün günü orada nasıl geçirebilirsin; ne kadar yiyebilirsin? Başka hiçbir şey yok. (…) Dediğim gibi, galeri, sinema, tiyatro, bunların artması lazım. Mağaza da olsa ne kadar vakit geçirebilirsiniz ki, bir mağazaya girdin, baksan yarım saat orada geçirebileceğin süre. Bomonti öyle değil mesela. Gidiyorsun yemeğini yiyorsun, konserine giriyorsun, çıkıyorsun biranı içiyorsun. Bir sürü şey var yapabileceğin. Burası öyle değil. Bir de insanlar mekânları tüketmeye geldiği için çok da vakit geçirmiyorlar aslında. Orada da *check in* yapalım, bir de şurada da gözükelim, şuradan bir *Instagram'a* fotoğraflar koyalım" (K10, K, 30, işletme sahibi).

Öte yandan kamusal mekânlardan bahsederken küçük ölçekli de olsa bir işletme üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır: Katılımcılar daha ucuza çay-kahve içilebilecek yerlerden bahsetmektedir. "Karaköy'de ne olsa ya da Karaköy'e ne yapılsa burası daha çok tercih ettiğiniz bir yer olur?" sorusuna verilen cevaplar bağlamında bu noktada birkaç ekleme yapılabilir: Katılımcılar makul fiyatlı, küçük ölçekli işletmeler yanında kitapçı, konser alanları, "daha kişiliği olan kafeler", yaratıcı üretim mekânları gibi farklı mekân formları önermiştir:

> "Yani daha böyle konuşma, oturma, seyirlik mekân, vakit geçirmek için olan mekânlar hoş aslında. Ama daha böyle üretici çalışmalara aynı zamanda şey olabilir. Bu illa resim olarak düşünmeyelim, daha sosyal çalışmalar olabilir, bazı enstitülerin burada faaliyeti olabilir, bu

tamamlayıcı bir şey olsa daha güzel olur. Yani oradan çıkıp gelen insanların konuştuğu kafeler olur ve o zaman da farklı bir şey olur" (K17, K, 65, çalışan).

Karaköy'ün toplumsallaşma mekânlarının kamusal mekânların ilk bölümde tanımlanan özelliklerine uymaması ve tüketim odaklı gelişim, semtin dönüşümünü tanımlamada yararlanılan temel hususlardır. Araştırmada Karaköy'ün dönüşümünü tanımlamada kullanılan farklı kavramlar ele alınmış; kavramlarının hiçbirinin tek başına bu süreci tanımlamada yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Perşembe Pazarı sahilinde devam eden proje ve planlanan yenileme projesi restorasyon, sağlıklaştırma, canlandırma ve yenileme gibi farklı uygulama modelleriyle anılmaktadır. Etkileri daha belirgin ve şimdiden başlamış olan Galataport Projesi ise hem proje alanı hem de bitişiğindeki bölge üzerinden soylulaştırma kavramıyla tanımlanmaktadır. Eğlence sektörünün yoğunlaştığı bölgenin soylulaştırmayla nitelenmesinde bölgenin tüketim odaklı gelişimi etkilidir. Buna ek olarak yapılaşmanın ihtiyaçtan ziyade rant odaklı ilerleyişi de bu tanımı beslemektedir: Hem ilçede var olan hem de Galataport Projesi kapsamında yapılan otellere rağmen semtte otelleşmenin devam etmesi bunun örneklerindendir. Aynı bölgede kimi yapıların kullanıma açılmamasının sebebi olarak semtin rantının bekletilmesi görülmektedir: Karaköy'ün atıl bir döneminin olması, kültür – sanat kurumlarının semte ilk geldiği zamanlar bu gelişimin geniş kapsamlı olmaması ve şu anki durumda kullanılmayan yapılar bu algı kapsamındadır. Projenin soylulaştırmayla anılmasını besleyen bir diğer etken ise inşaat sahasını kapatmak için kullanılan alışveriş yapan şık kadınlar vb. görsellerdir. Bulunduğu mevkii sayesinde de değerli bir alan olan semt, gerçekleştirilen projelerle de beklentiyi yükseltmiş; rantın bekletilmesi, haraç alma çabaları, sokak kullanımının özelleşmesi (araba parkı, sokak festivalleri vb.) gibi olayların yaşanmasına sebep olmuştur.

Soylulaştırma bağlamında dönüşümü ele alırken soylulaştırıcıların kim olduğu konusu dikkat edilmesi gereken bir diğer husustur. Soylulaştırma tartışmalarında önceden yeni orta sınıf ve/veya üst sınıf ile işçi sınıfı ve/veya alt sınıf karşı aktörleri oluşturmaktaydı. Karaköy örneği eğer soylulaştırma olarak kabul edilecekse soylulaştırıcılarda aktör çeşitliliği evresinde olunduğu söylenebilir: Karaköy'de soylulaşan / soylulaşmış kabul edilen bölgede yeni orta sınıf ve üst sınıfın yanında alt

sınıf ve öğrenciler de bulunmaktadır. Bölgedeki işletmelere para biriktirip gelen düşük maaşlılar ve öğrenciler bu bağlamda soylulaştırma aktörü haline gelmektedir.

Semtin eğlence ve kültür – sanat sektörünün yoğunlaştığı bölgelerinin aynı zamanda ihtiyaca karşılık vermesi gözden kaçırılmaması gereken bir özelliğidir. Avrupa Yakası'nda eğlence ve kültür – sanat mekânlarının kısıtlılığı insanları Karaköy'e yöneltmektedir. Karaköy'deki dönüşümün gösterişçi tüketim boyutunun yanında Avrupa Yakası'ndaki ihtiyacı karşılama özelliği de vardır. Bu bakımdan semtin kullanıcılarının hepsinin gösterişçi tüketimin aktörü olduğu söylenemez.

Semtin soylulaştığına dair söylemi kıran ise dönüşümün tamamlanmamış olmasıdır. Dönüşüm öncesinde semtte bulunan insanların dönüşüm sürecinde de semtteki varlıklarını koruması bunu örneklemektedir. Bunun ötesinde dönüşümün – söylem bağlamında soylulaştırmanın – içinde yer alamayacak kesimin dönüşüm sürecine eklemlenme çabaları görülmüştür: Souq Tasarım Pazarı'nın ilk zamanlarında semtte "*coconut* suyu satan otoparkçının" olması Karaköy'ün dönüşümünün özgünlüğünü göstermektedir.

Karaköy'ün *hayali sınırının* sağ tarafında kalan, gündelik dilde kafeler bölgesi olarak tanımlanan bölgenin soylulaştırmayla tanımlanıp tanımlanamayacağı konusunda *1)* soylulaştırıcıların çeşitliliği, *2)* dönüşüm alanının kullanıcı çeşitliliği etkenleri bağlamında değerlendirme yapılması gerekmektedir. Bir öğrenci veya düşük maaşlıyı soylulaştırıcı olarak tanımlamak mümkün ise; soylulaşmış bölgede kâğıt toplayıcısının, dilencinin veya camcının, elektrikçinin vb. bulunması o bölgeyi soylulaşmış olarak tanımlamaya engel değil ise bölgenin soylulaştırma bağlamında değerlendirilmesi mümkündür. Bu noktada soylulaştırma tartışmalarında farklı bir döneme geçildiği görülür. Buna alternatif olarak bu ve benzeri dönüşümleri tanımlamada yeni kavramlara başvurulabilir. Karaköy örneği, dönüşüm sürecinin bir geçiş evresinde ele alınmış, devam eden dönüşüm sürecinin tamamlanması halinde var olan kavram ve tanımlarla nitelenebilecek bir durum olabileceği gibi; Karaköy örneğinin dönüşümü tanımlamada yeni kavramlara ihtiyaç duyduğumuz bir aşamayı temsil ediyor olması da mümkündür.

Değinilmesi gereken bir diğer önemli husus ise *hayali sınıra* ilişkindir. Önceden de belirtildiği gibi *hayali sınırlar* kişilerin kentle kurduğu ilişkiyi göstermesi bakımından öneme sahiptir. Semti ikiye bölen bir temel *hayali sınır* ve semtin bölgeleri arasında ise diğer *hayali sınırlar* bulunmaktadır. Vurgulanması gereken nokta ise *hayali sınırlara* kişiler tarafından sahip çıkılması, *hayali sınırların* beslenmesidir. Karaköy örneğinde *hayali sınırların* ve bu bağlamda oluşan bölgelerin toplumsal kabullerce sürekliliği sağlanmaktadır. Bölgelerin kendi içindeki *yazılı olmayan kuralları*, diğer bölgelerden "ayrımı" mümkün kılmaktadır: Bourdieu'nün ayrım yaklaşımı, mekâna yansımıştır. Kişiler, kendilerini ifade etmede araçsallaştırdığı mekânları da ayrım pratiğine bağlı tutmuşlardır. Kişilerin hem öteki insanlardan hem de öteki mekânlardan ayrımını zihnen somutlayan *hayali sınırlar* ise bu bağlamda ötekiyle kurulan ilişkide temel bir noktadır. Mekânın, ötekiyle olan ilişki (ötekinden ayrım isteği) üzerinden kurulduğu Karaköy'de, *hayali sınırlar* ile ötekilerin fizik mekândaki alanlarına toplumsal kabullerdeki sınırları çekilmektedir. Goffman'ın kavramsallaştırmasındaki yönetmen ve oyuncular ise bu ayrımları mümkün kılan *yazılı olmayan kuralları* (davranış ve ifade kodları gibi) geliştirmektedir.

Sonuç ve değerlendirme kapsamında son olarak hem bölgenin dönüşümüne hem de sonraki çalışmalara yönelik öneriler geliştirilmiştir. Perşembe Pazarı örneği, ayrı bir çalışmaya ihtiyaç duyan, disiplinler arası bakış açısıyla ele alınabilecek bir alanı oluşturmaktadır. Hem semtin hem de İstanbul'un sosyo-ekonomik hayatının dönüşüm süreci Perşembe Pazarı örneği üzerinden incelenebilir. Benzer şekilde kültür – sanatın Karaköy'e yolculuğu ayrı bir çalışma konusudur: İstanbul geneliyle açıklanabilecek kültür – sanatın gelişim süreci son duraklardan biri olan Karaköy üzerinden değerlendirilebilir. Bir konut alanının ve bir ticaret alanının dönüşüm sürecinin farklılığı Karaköy'ün ticaret alanını örnekleyebileceği bir çalışmayı oluşturabilir. Semtin ekonomik hayatının dönüşümü de bir başka önemli konudur: Farklı dönemlerde farklı ölçeklerde, yapılarda ve işlevlerde ekonomik faaliyetin semtteki varlığı toplumsal, ekonomik ve siyasi hayatın seyri bağlamında analiz edilebilir. Galataport Projesi'nin tamamlanmasıyla birlikte semtin ya da bölgenin dönüşümü tekrar analize ihtiyaç duyacaktır. Bu çalışma bağlamında ise semtte ve

çevresinde devam eden projelerin tamamlanması üzerine aynı bakış açısıyla semt ele alındığında farklı verilerle karşılaşılması mümkündür.

Semtin dönüşüm sürecinde atılabilecek yapıcı adımların başında semtin kent merkezinde bulunan, tüm kentliyi kapsaması gereken bir alan olması özelliği bağlamında kamusal alanların planlanması gelmektedir. Burada belirtilen planlama, kamusal alanları sınırlamadan ziyade araştırmada odak konu olan semtin kullanıcı ve kullanım çeşitliliğini sağlaması kıstasıyla tanımlıdır. Karaköy'ün tüm kentlinin kullanımına imkân tanıması; kullanıcının süreç içerisinde bu imkânları geliştirmesi, dönüştürmesi önerilmektedir. Bu önerinin somut ve küçük bir örneği olarak Katılımcı 11, Karaköy iskelesindeki meydanın bankları için bir öneri getirmiştir:

> "Bence burada daha mobil, hareket edebilen ama ağır, metal sandalyeler olabilir. İnsanların istediği gibi taşıyacağı, kendi öbeklerini kurabileceği, denizin kenarına alabileceği, bunlar Paris'te ve işte Zürih gibi yerlerde var; hem ağırlar, zincirleniyor bazıları, ama sabit değiller. Kamusal mekândaki mekân kullanımı için daha fazla alternatif imkân sağlıyor kullanım anlamında" (K11, E, 37, kent araştırmacısı).

Araştırma yöntemlerinden biri olan yürüyüşler ise gündelik kullanımı göstermektedir ve bu kullanımın analizi üzerinden de bölgenin planlanması gerçekleştirilebilir. Kullanım pratiği bağlamında semtin planlanması hem kullanıcı faydasını gözeten hem de semtin gelişmeye ihtiyaç duyan bölgelerinin tespitinde kullanılacak bir yöntemi oluşturmaktadır.

Harita 15: Karaköy'ün Toplumsallaşma Mekânları

Semtin dönüşümünde atılması gereken bir diğer adım ise kamusal alanların birbirine entegre edilmesidir. Hem üretim hem de tüketim mekânlarının, tüm faaliyetlerin birbirine entegrasyonuyla birlikte mekân kullanımı ve toplumsal ilişkiler gelişecektir. Haritada renklendirilen mekânlar bulundukları grubu temsili amaçlı seçilmiş semtin en bilinen mekânlarıdır. Tüketim mekânlarından oluşan nirengi noktaları bulundukları bölgeyi temsil etmektedir; semtteki tüketim mekânlarının fazlalığı sebebiyle böyle bir temsil tekniği kullanılmıştır. Haritada gösterilen mekânların entegrasyonuyla birlikte semt ekonomik, toplumsal ve kültürel olarak daha ileri bir noktaya taşınacaktır.

Bu öneriye benzer şekilde Katılımcı 28 (E, 60, kent araştırmacısı) kamusal ve yarı kamusal alanların entegre edilmesiyle oluşacak bir *network*ten bahsetmiştir: Katılımcı yaratıcı meslek gruplarının farklı mekân formlarında bir araya gelmesiyle oluşacak üretimin ve *network*ün gelişim için önemli olduğunu söylemiştir. Karaköy'ün konumunun sağladığı avantaj ile bu entegrasyonun kapsayıcılığı diğer herhangi bir semtten daha geniş olacaktır. Semtte bulunan tüketim mekânlarının üretim yapılan mekânlarla entegrasyonuyla farklı alanlardan insanların bir araya gelmesi, konuşmaların, toplumsallaşmaların gelişimi ve devamı daha *rahat, farklı* bir atmosferde gelişecektir. Tüketim ve üretim mekânlarının arasında böyle bir ilişkinin

kurulması mekân kullanımına etkin ve dengeli bir özellik kazandıracaktır. Bu entegrasyonun nasıl sağlanacağı ise disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması gereken bir konudur.

KAYNAKÇA

Akın, N.: 1998 — **19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera**, No:24, Literatür Yayınları.

Beauregard, R.A.: 2015 — "Mütenalaştırmanın Yarattığı Kaos ve Karmaşa", **Kentin Mütenalaştırılması**, Haz. Neil Smith, Peter Williams, Çev. Melike Uzun, İstanbul, Yordam Kitap, s.56-83.

Berktay, F.: 2004 — "Çoğulluk, Yeryüzünün Yasasıdır", **Kamusal Alan**, Ed. Meral Özbek, İstanbul, Hil Yayın, s. 551-557.

Biart, M.: 2002 — "Social Sustainability As Part Of The Social Agenda Of The European Community", **Soziale Nachhaltigkeit: Von der Umweltpolitik zur Nachhaltigkeit?**, Arbeiterkammer Wien, Informationen zur Umweltpolitik 149, Ed. by Ritt, T., Wien, s.5-10.

Bourdieu, P.: 1984 — **Distinction: A Social Critique Of The Judgement Of Taste**, Trans. by R. Nice, Cambridge, MA, Harvard University Press.

Bourdieu, P., Wacquant, L.: 2014 — **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, Çev. Nazlı Ökten, 7. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.

Bourdieu, P.: 2015 — **Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi**, Çev. Derya Fırat Şannan, Ayşe Güne Berkkurt, Ankara, Heretik Yayınları.

Brenner, N., Theodore, N.: 2002 — **Cities and the Geographies of "Actually Existing Neoliberalism"**, Antipode, Volume 34, Issue 3.

Brugmann: 2009 — **Welcome to the Urban Revolution**, New York, Bloomsbury Press.

Creswell, J.W.: 2016 **Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni,** Çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir, 3. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi.

Crick, A.P.: 2011 **Rethinking Oldenburg: Third Places and Generation Y in a Developing Country Context**, International CHRIE Conference.

Diggins, J.P.: 1978 **Barbarism And Capitalism The Strange Perspective Of Thorstein Veblen**, Marxist Perspective 1 (2).

Dökmeci, V., Çıracı, H.: 1990 **Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu**, İstanbul, Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu Yayınları.

Duman, B.: 2015 **Kentsel Dönüşümde Riskler ve Beklentilere Dair İlk Tespitler: İstanbul'da Bir Saha Çalışması**, Megaron, 10(3), s.410-422.

Duman, B., Coşkun, İ.: 2015 "Kentsel Dönüşüm: Temel Meseleler Üzerine", **Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm**, Der. Betül Duman, İsmail Coşkun, İstanbul, Litera Yayıncılık, s.21-53.

Erden, D.: 2006 "Kentsel Yenileşme Projelerinin Gentrification Hedefleri Ve Etkileri", **İstanbul'da "Soylulaştırma": Eski Kentin Yeni Sahipleri**, Der. Tolga İslam, David Behar, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 75-79.

Ergün, N.: 2006 "Gentrification Kuramlarının İstanbul'a Uygulanabilirliği", **İstanbul'da "Soylulaştırma": Eski Kentin Yeni Sahipleri**, Der. Tolga İslam, David Behar, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 15-30.

Friedburg, L.V.: 1963 **Soziologie des Betriebsklimas**.

Goffman, E.: 2016 **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu**, Çev. Barış Cezar, 3. Baskı, İstanbul, Metis Yayınları.

Goosen, Z., Cilliers, E. J.: 2018 **Third Places for Social Sustainability: A Planning Framework Based on Local and International Comparisons**, World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Urban and Civil Engineering Vol:12, No:3.

Gülersoy, Ç.: 1972 **Çağlar Boyunca İstanbul Görünümleri**, İstanbul Kitaplığı, İstanbul, Yenilik Basımevi.

Habermas, J.: 2003 **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, İstanbul, İletişim Yayınları.

Habermas, J.: 2004 "Kamusal Alan", **Kamusal Alan**, Ed. Meral Özbek, İstanbul, Hil Yayın, s.95-103.

Hannigan: 1998 **Fantasy City: Pleasure And Profit İn The Postmodern Metropolis**, London, New York, Routledge.

Harvey, D.: 2005 **A Brief History Of Neoliberalism**, Oxford University Press.

Harvey, D.: 2012 **Sermayenin Mekânları Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru**, İstanbul, Sel Yayıncılık, s.408-435.

Heath, J.: t.y. **Thorstein Veblen and American Social Criticism**, Department of Philosophy, University of Toronto, (Çevrimiçi) http://homes.chass.utoronto.ca/~jheath/veblen.pdf

Işık, O.: 1995 **Küreselleşme Süreci Ve Kentin Değişen Anlamları**, Birikim, Sayı:68-69, s.98-105.

İslam, T.: 2006 "İstanbul'da Soylulaştırma", **İstanbul'da "Soylulaştırma": Eski Kentin Yeni Sahipleri**, Der. Tolga İslam, David Behar, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 43-58.

Jager, M.: 2015 "Sınıfın Tanımlanması Ve Mütenalaştırmanın Estetiği", **Kentin Mütenalaştırılması**, Haz. Neil Smith, Peter Williams, Çev. Melike Uzun, İstanbul, Yordam Kitap, s.111-128.

James, W.: 2016 **The Philosophy Of William James**, Modern Library Bas., New York, Random House.

Kazgan, H.: 1991 **Galata Bankerleri**, İstanbul.

Keyder, Ç.: 2009 "İki Semtin Hikayesi", **İstanbul: Küresel İle Yerel Arasında**, Haz. Çağlar Keyder, İstanbul, Metis Yayınları.

Kurtuluş, H.: 2006 **Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak**, Planlama.

Leitner, H., Sheppard, E.S., Sziarto, K., Maringanti, A.: 2007 **Contesting Urban Futures: Decentering Neoliberalism**.

Ley, D.: 1996 **The New Middle Class and the Remaking of the Central City**, Oxford, Oxford University Press.

Ley, D.: 2003 **Artists, Aestheticisation and the Field of Gentrification**, Urban Studies, Vol. 40, No. 12, s.2527–2544.

Mayer, M.: 1994 "Post-Fordist City Politics", **Post Fordism: A Reader**, Ed. by A. Amin, Oxford, Cambridge, Massachutses

Blackwell.

Molotch, H.: 1996 "LA As Design Product: How Art Works İn A Regional Economy", **The City: Los Angeles And Urban Theory And The End Of The 20th Century**, Ed. by A.J. Scott, E.W. Soja, Berkeley, Los Angeles, University Of California Press, s. 225-275.

Negt, O., Kluge, A.: 2004 "Kamusal Alan ve Tecrübeye Giriş", **Kamusal Alan**, Ed. Meral Özbek, İstanbul, Hil Yayın, s. 133-141.

Odman, A.: 2011 **Serbest Mıntıka'dan Amerikan Pazarı'na Tophane Rıhtımı: Ford Motor Company Exports Inc., İstanbul Otomotiv Montaj Fabrikası 1925-1944**, Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, Sayı 12.

Oldenburg, R.: 1999 **The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons and Other Hangouts at the Heart of a Community**, Da Capo Press.

Öktem, B.: 2005 "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere Maslak Aksı", **İstanbul'da Kentsel Ayrışma**, Haz. Hatice Kurtuluş, İstanbul, Bağlam Yayınları, s. 25-76.

Özbek, M.: 2004a "Giriş: Kamusal Alanın Sınırları", **Kamusal Alan**, Ed. Meral Özbek, İstanbul, Hil Yayın, s. 19-91.

Özbek, M.: 2004b "Giriş: Kamusal-Özel Alan, Kültür ve Tecrübe", **Kamusal Alan**, ed. Meral Özbek, İstanbul, Hil Yayın, s.443-501.

Plumb, J.H.: 1967 **The Origins of Political Stability**, England 1675-1725.

Saad-Filho: 2007 "Washington Uzlaşmasından Washington Sonrası Uzlaşmasına: İktisadi Kalkınmaya Dair Neoliberal

Gündemler", **Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki**, Ed. by Saad-Filho, A. ve Johnston, D., Çev. Ş. Başlı, T. Önel, İstanbul, Yordam Kitap, s. 191-201.

Sachs, I.: 1999 "Social Sustainability And Whole Development: Exploring The Dimensions Of Sustainable Development", **Sustainability And The Social Sciences: A Cross Disciplinary Approach To Integrating Environmental Considerations Into Theoretical Reorientation**, Ed. by B. Egon, J. Thomas, London, Zed Books.

Sassen, S.: 2001 **The Global City: New York, Lodon, Tokyo**, 2nd Edition, Princeton University Press.

Sennett, R.: 2010 **Kamusal İnsanın Çöküşü**, Çev. Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Smith, N.: 1979 **Toward a Theory of Gentrification A Back to the City Movement by Capital, not People**, Journal of the American Planning Association, Volume 45, Issue 4, s.538-548.

Smith, N.: 1996 **The New Urban Frontıer Gentrification And The Revanchist City**, London, Routledge.

Şahin, S.Z.: 2015 "Uluslararası Örnekler Işığında Bir Kavram Ve Kamu Politikası Olarak Kentsel Dönüşüm", **Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm**, Der. Betül Duman, İsmail Coşkun, İstanbul, Litera Yayıncılık, s.53-85.

Şentürk, M.: 2011 **Kentsel Müdahaleler Açısından İstanbul**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Tanyeli, U.: 2011 **Rüya, İnşa, İtiraz: Mimari Eleştiri Metinleri**, İstanbul, Boyut Yayıncılık.

Tanyeli, U.: 2017 **Yıkarak Yapmak: Anarşist Bir Mimarlık Kuramı İçin Altlık**, İstanbul, Metis Yayınları.

Tekeli, İ.: 1994a **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 3, Tarih Vakfı Adına Sahibi İlhan Tekeli, İstanbul, Kültür Bakanlığı Ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını.

Tekeli, İ.: 1994b **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 4, Tarih Vakfı Adına Sahibi İlhan Tekeli, İstanbul, Kültür Bakanlığı Ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını.

Tekeli, İ.: 2011 **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme Ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, İlhan Tekeli Toplu Eserler-20, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Türker, O.: 2007 **Galata'dan Karaköy'e Bir Liman Hikayesi**, İstanbul, Sel Yayıncılık.

Türkün, A.: 2015 "Kentsel Dönüşümü Yeniden Düşünmek: Mevcut Uygulamalar ve Hakim Söylem Üzerinden Bir Değerlendirme", **Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm**, Der. Betül Duman, İsmail Coşkun, İstanbul, Litera Yayıncılık, s.285-333.

Urry, J.: 2015 **Mekanları Tüketmek**, Çev. Rahmi G. Öğdül, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Veblen, T.: 2014 **Aylak Sınıfının Teorisi**, Ankara, Tutku Yayınevi.

Weber, M.: 1946 **Class, Status, Party**, Class, Status And Power: A Reader İn Social Stratification, Ed. by R. Bendix, S.M. Lipset, Glencoe, IL, Free Press, s.63-75.

Weintraub, J.: 1997 "The Theory and Politics of Public/Private Distinction", **Public and Private in Thougt and Practice**, Ed. by J. Weintraub, K. Kumar, Chicago, UCP, s. 1-42.

Williamson, J.: 2004-2005 **The Strange History of the Washington Consensus**, Journal of Post Keynesian Economics, Vol. 27, No. 2, s.195-206.

Yavuz, Ö.Ö.: 2015 "Kenti Kültürle Dönüştürmek", **Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm**, Der. Betül Duman, İsmail Coşkun, İstanbul, Litera Yayıncılık, s.227-257.

Yaylı, H.: t.y. **Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkisi: İstanbul Örneği**, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, s.331-355.

Yıldırım, C.: 2011 **Birinci Ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neoliberal İktisat Politikalarının 1980'den Sonraki Evrimi**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz, Cilt:7, Yıl:7, Sayı:2, 7, s.1-23.

Yin, R.K.: 2009 **Case Study Research: Design And Method**, 4th Edition, Thousand Oaks, CA: Sage.

Zukin, S.: 1991 **Landscapes Of Power: From Detroit To Disney World,** Berkeley, Los Angeles, University of California Press.

Zukin, S.: 1992 **Landscapes of Power,** Berkeley, University of California Press.

Zukin, S.: 1998 **Urban Lifestyles: Diversity and Standardisation in Spaces of Compsumtion**, Urban Studies, Vol.35, Nos. 5-6, s. 825-839.

Zukin, S., Smith **Consumers and Consumption**, Annual Review of

Maguire, J.: 2004 Sociology, Vol. 30, s. 173-197.

2000 **Bankalar Caddesi Osmanlı'dan Günümüze Voyvoda Caddesi**, Ed. Edhem Eldem, İstanbul, Osmanlı Bankası Bankacılık Ve Finans Tarihi Araştırma Ve Belge Merkezi.

2007 **Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995**, Der. Şener Özler, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

2016 **Karaköy Liman Bölgesi Dönüşüyor, Farkında mıyız?**, Der. Hale Gönül, Ersen Gürsel, Mimarist, yıl 16, sayı 57.

2015 **Salıpazarı Kruvaziyer Limanı Projesi Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu**, DOKAY ÇED Çevre Mühendisliği Ltd. Şti., Ankara.

1983 **Sedad Hakkı Eldem, 50 Yıllık Meslek Jübilesi**, Mimar Sinan Üniversitesi Yayın No.1.

Elektronik Kaynaklar:

Business, 20 Ekim 2017: https://www.business.com/articles/how-the-third-place-benefits-companies/ Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Diken, 9 Ekim 2015: http://www.diken.com.tr/galataport-davasinda-bilirkisi-de-savci-da-ayni-goruste-proje-kamu-yararina-aykiri/ Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Emlak Kulisi, 21 Ağustos https://emlakkulisi.com/arap-yatirimcilar-rotayi-karakoye-

2015: cevirdi/402322 Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Etale, 5 Ocak 2017: http://etale.org/main/2017/01/05/12786/ Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Fourth Economy, 3 Haziran 2012: https://fourtheconomy.com/where-or-what-is-your-third-place/ Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

GaWC: http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2016t.html Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Hürriyet Gazetesi, 21 Haziran 2014: http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/stil/kentin-en-cool-pazari-souq-26648631 Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Hürriyet Gazetesi, 3 Aralık 2016: http://www.hurriyet.com.tr/istanbul-limani-dev-yolcu-gemilerine-hazirlaniy-40295509 Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Hürriyet Gazetesi, 2 Mart 2017: http://www.hurriyet.com.tr/karakoy-yolcu-salonunun-ardindan-tarihi-paket-40382514 Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Milliyet Gazetesi, 4 Şubat 2018: http://www.milliyet.com.tr/yatirimcilar-ile-isletmeler-karakoy--yerelhaber-2574501/ Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

New America, 2 Kasım 2017: https://www.newamerica.org/weekly/edition-183/where-your-third-place/ Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

NTV Finans Cafe, 9 Nisan 2018: https://www.ntv.com.tr/video/ekonomi/beyoglu-belediye-baskani-demircan-taksim-meydanina-gelen-elestirileri-yanitladi,zRJUWhcCDkqZgpjFAdOtSA Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

PERPAD: http://perpad.org/baskanin-mesaji/ Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Radikal Gazetesi, 14 Ekim 2003: http://www.radikal.com.tr/kultur/gozler-galataya-cevrildi-686577/ Son Erişim Tarihi: 25 Haziran 2018.

Radikal Gazetesi, 19 Ağustos 2014: http://www.radikal.com.tr/cevre/galataportun-ced-toplantisina-protesto-1207675/ Son Erişim Tarihi: 25 Haziran 2018.

Sabah Gazetesi, 23 Mart 2018: https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2018/03/23/yabanci-yatirimcilar-beyoglunun-projelerine-buyuk-ilgi-gosterdi Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Starbucks Newsroom: https://news.starbucks.com/views/use-of-the-third-place-policy Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Steelcase: https://www.steelcase.com/research/articles/topics/design-q-a/q-ray-oldenburg/ Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

Tata Group, 23 Şubat 2016: https://www.youtube.com/watch?v=dsVFTxZiHd0&list=PLRlyFKwb3SHAFlAXG7U14c3MVB0aHFzhr&index=3 Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

TDK Sözlüğü: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b0bd6f75d0125.33881446 Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

TDK Sözlüğü: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=179820 Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü: http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9669/ktkgb-ve-turizm-merkezleri.html Son Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018.